

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Rigorózní práce

Státní zásahy do pozemkového vlastnictví na pozadí pozemkových reforem v 1.

ČSR

Mgr. David Houdek

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická ZČU v Plzni
Katedra právních dějin
Právní dějiny

Rigorózní práce
Státní zásahy do pozemkového vlastnictví na pozadí pozemkových reforem v 1.
ČSR
Mgr. David Houdek

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předloženou rigorózní Státní zásahy do pozemkového vlastnictví na pozadí pozemkových reforem v 1. ČSR vypracoval samostatně a že všechna použitá literatura a prameny byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Plzni, dne: 22.7.2016

.....
Mgr. David Houdek

Obsah

Úvod.....	1
1. K problematice jednotlivých pojmů souvisejících s pozemkovou reformou.....	3
1.1. K pojmu vlastnictví, vyvlastnění a konfiskace.....	3
1.2. K pojmu zábor, právním povinností a vztahu velkého majetku pozemkového a záboru.....	7
1.2.1. Pojem zábor.....	7
1.2.2. Rozbor právních povinností vyplývajících ze záboru.....	10
1.2.2.1. Povinnost řádného hospodaření.....	10
1.2.2.2. Povinnost ohlášení zabraného majetku k soupisu.....	12
1.2.2.3. Svolení pozemkového úřadu k právním jednáním.....	13
1.2.2.4. Povinnost strpět, aby stát mohl zabraný majetek přejímat.....	14
1.2.2.5. Povinnost prodat inventář.....	21
1.2.2.6. Povinnost propustit pozemky ze záboru jejich vlastníkům.....	22
1.2.2.7. Povinnost poskytnout náhradu.....	24
1.2.3. Vztah velkého majetku pozemkového a záboru.....	31
1.3. K pojmu zbytkový statek.....	34
1.4. K pojmu a významu poznámky záboru.....	35
1.5. K pojmu a významu poznámky zamýšleného převzetí.....	38
1.6. K pojmu pozemková reforma.....	41
2. Postoj politických stran, šlechty a velkostatkářů k pozemkové reformě a jejich vliv na pozemkovou reformu.....	44

2.1. Postoj politických stran k pozemkové reformě a jejich vliv na pozemkovou reformu.....	44
2.1.1. Agrární strana.....	44
2.1.2. Československá strana lidová.....	47
2.1.3. Sociální demokracie.....	50
2.1.4. Národní demokracie.....	53
2.1.5. Československá strana socialistická.....	54
2.1.6. Česká strana pokroková.....	56
2.1.7. Německé buržoazní strany a německá sociální demokracie.....	56
2.2. Postoj šlechty a velkostatkářů k pozemkové reformě.....	59
3. Zákony o pozemkové reformě.....	65
3.1. Zákon o obstavení velkostatků.....	65
3.2. Záborový zákon.....	65
3.3. Přídělový zákon.....	76
3.4. Náhradový zákon.....	82
3.5. K některým vybraným zákonům, s pozemkovou reformou souvisejících....	99
3.5.1. Zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o pozemkovém úřadě.....	99
3.5.2. Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům....	103
3.5.3. Zákon č. 254/1920 Sb. z. a n., o vybírání správního příspěvku k úhradě správních výloh, spojených s prováděním § 63 zákona ze dne 30. 1. 1920, č. 81 Sb. z. a n. (zákona přídělového), o prozatímním pachtu.....	106
3.5.4. Zákon č. 166/1920 Sb. z. a n., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy....	107

3.5.5. Zákon č. 354/1921 Sb. z. a n., o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu.....	108
3.5.6. Zákon č. 77/1922 Sb. z. a n., kterým se vydávají přechodná ustanovení k zákonu ze dne 8. dubna 1920, čís. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému), pokud jde o převzetí a náhradu za jednotlivé parcely nebo části parcel ze zabraného majetku pozemkového.....	110
3.5.7. Předpisy týkající se péče o zaměstnance.....	111
Závěr	114
Resumé.....	117
Seznam použité literatury a pramenů.....	120

Úvod

Pozemková reforma, která byla u nás provedena v období první Československé republiky, představovala výrazný zásah státu do pozemkového vlastnictví. Vlastnictví pozemků vždy představovalo, vyjma ekonomické, výraznou politickou moc držitelů půdy. V případě našeho státu se jednalo především o šlechtu a církve.

Ještě před ale pak především po vzniku Československé republiky se objevila celá řada diskusí o nerovnoměrném rozložení půdy na našem území a bylo poukazováno na přebytek půdy ve vlastnictví malé skupiny osob – velkostatkářů, šlechtického či nešlechtického původu.

Pozemková reforma nebyla uskutečněna pouze k oslabení polické moci šlechty a církve. Byl zde další významný činitel a to „hlad po půdě“ ze strany obyvatelstva. V nelehké poválečné situaci půda pro obyvatelstvo představovala zajištění základní obživy a tudíž i jeho samotnou životní existenci.

Předmětem této práce bude zejména představení jednotlivých právních předpisů, na základě jichž došlo k provedení pozemkové reformy. Tyto předpisy stanovovaly mimo jiné, jakým způsobem měla být odňata půda dosavadním vlastníkům a jakým způsobem a kterým osobám se měla tato půda přidělit. Předpisy, na základě kterých se realizovala pozemková reforma, bylo výrazně dotčeno právo soukromé a některé byly dokonce našemu právnímu řádu zcela nové, jako např. ustanovení týkající se náhradové pohledávky dosavadních vlastníků proti státu, neplatnosti právních jednání či legitimace úředního správce atd.

Pozornost bude také zaměřena na postavení a názory jednotlivých politických stran, které nemalou měrou ovlivnily pozemkovou reformu, zejména ustanovení jednotlivých zákonů, pozemkové reformy se týkající. Některé strany si dokonce vydobily nejvyšší pozice ve Státním pozemkovém úřadě, ačkoliv se měl stát tento úřad orgánem nepolitickým, který byl projevem uskutečňování pozemkové reformy v praxi.

Téma pozemkové reformy z období první Československé republiky je nadále aktuální, neboť se jím lze inspirovat a vycházet již např. v problematice vyvlastnění, které se i v dnešní době děje v našem státě např. se stavbou nových dálnic, železnic apod.

1. K problematice jednotlivých pojmů souvisejících s pozemkovou reformou

1.1. K pojmu vlastnictví, vyvlastnění a konfiskace

V každém období vývoje společnosti mělo vlastnické právo k pozemkům nepostradatelný význam. Půda byla vždy pro společnost nepostradatelná ať již např. v tom, že představovala zaopatření základních životních potřeb obyvatelstva nebo se na ní nalézalo přírodní bohatství. Půda plnila a plní rozličné hospodářské a společenské funkce. Její hodnota se zvyšuje i v tom, že její rozloha je omezená a ve většině svých funkcí nenahraditelná.¹

Každá společenská změna sebou nese také změny v pozemkovém vlastnictví. Mezi první takové změny byly považovány změny v pozemkovém vlastnictví období pobělohorského, kdy došlo k výraznému přesunu vlastnictví k pozemkům zejména ve prospěch německé a cizí šlechty na úkor české šlechty. Ale i následné období, kdy docházelo k stále většímu přílivu cizí šlechty na území našeho státu, znamenalo, že na počátku dvacátého století vlastnila půdu převážně šlechta cizího původu. Významným vlastníkem půdy vedle šlechty byla také církev.

Mezi jednotlivými vlastníky půdy vždy docházelo, jak je patrné i v dnešní době, ke sporům a kolizi zájmů, při jejichž řešení plní stát a právo důležitou roli. V zájmu každého státu je určitým způsobem pozemkové vlastnictví korigovat a pomocí pozemkových úprav zvyšovat rozvoj zemědělské výroby a podporovat racionální využívání půdy.² K řešení těchto sporů pak slouží i státní zásahy do pozemkového vlastnictví a pozemkové úpravy. Vlastníkům pozemků nemůže být ponechána úplná volnost, ale je nutné je v určitém směru v jejich

¹ FÁBRY V. *Československé pozemkové právo*. Praha: Orbis, 1977, s. 8 an.

² PRŮCHOVÁ, I., CHYBA, J. *Omezení vlastnického práva k pozemku z důvodu obecného zájmu*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 7 an.

vlastnictví omezovat. S tím se setkáváme ve všech právních systémech a i již v nejstarších dobách.³

S tím se setkáváme i na našem území, kdy vlastníci pozemků byli omezeni např. z horního práva a z horního a mincovního regálu panovníka, představující výsadní jeho právo na nerostné bohatství, těžbu a ražbu mincí, i když v pozdější době toto právo bylo ze strany panovníka propůjčováno.

Před vznikem Československé republiky základním právním předpisem, v našich zemích platící, který upravoval institut vlastnictví, byl Všeobecný občanský zákoník z roku 1811 (ABGB).

Zákoník vyjadřoval klasickou definici subjektivního vlastnického práva, podle níž vlastnictví bylo posuzováno jako „oprávnění s podstatou a užitky věci podle svého nakládat a každého jiného z toho vyloučit“. Vlastník měl zejména právo s věcí disponovat, užívat ji, brát z ní plody, a dokonce věc opustit či zničit. K tomu je třeba ale pamatovat, že vlastník byl omezen jak právním řádem, tak i právy jiných.⁴

ABGB z roku 1811 nedefinoval pouze soukromé vlastnictví ale i státní a obecní vlastnictví a v zásadě vycházel z rovnosti vlastnických forem. V případě předmětu vlastnictví, pak zákoník připouštěl vlastnictví jak věcí hmotných, tak i nehmotných, takže ze zvláštní možnosti kromě vlastních hmotných věcí movitých a nemovitých se považovalo i vlastnictví podniku a živnosti a také vlastnictví hospodářské činnosti včetně práv k duševnímu vlastnictví. Za předmět vlastnictví rakouské a poté i československé právo považovalo i tzv. přírodní energie, jako byla elektrická energie, radioaktivita či vodní energie.

³ Tamtéž.

⁴ A níže k textu práce KUKLÍK, J. *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium s.r.o., 2010, s. 29.

Zákoník vycházel ze skutečnosti, že některé osoby, např. příslušníci mnišských řádů či také cizinci (u nemovitostí), byli omezeni ve způsobilosti vlastnit a že některé věci byly ze soukromého vlastnictví právně vyloučeny. Kromě tzv. věcí vyloučených z právního obchodu, mezi nimiž mohly být i věci podléhající státnímu monopolu⁵ či jiným omezením je vlastnit⁶ či které byly v obecním vlastnictví.⁷

Tento právní předpis operoval také s pojmem veřejný statek v užším smyslu, což byly zejména nemovité věci, které byly zákonem či rozhodnutím správního úřadu věci určené k veřejnému užívání⁸ či veřejný statek v širším smyslu – šlo o věci ve vlastnictví veřejné územní korporace nebo i soukromé osoby, ale určené k veřejnému užívání.⁹

ABGB řešil i otázky tzv. děleného vlastnictví k půdě, které se dotýkalo především lenních vztahů, rodinných fideikomisů, práva z dědičného pachtu, práva k povrchu a duchovní benefícia. Tato ustanovení znamenala, že ve vztahu k půdě byla zmíněna římskoprávní koncepce vlastnického práva složitější.

Zákoník, a to muselo být i v případě pozemkové reformy bráno v potaz, stanovil základní úpravu ve vztahu k vyvlastnění, které považoval za výrazný zásah do soukromého vlastnictví, a stanovil proto základní podmínku, že takovýto krok je možno provést jen z důvodu veřejného zájmu a za přiměřenou náhradu.

Významný přelom znamenal taktéž ústavní zákon č. 142/1867 ř. z., který stanovil, že vlastnictví je neporušitelné. „Vyvlastnění proti vůli vlastníkově může nastati pouze v případech a způsobem, jak to zákon ustanovuje“. S tím souvisela celá řada zákonů, které se vyvlastňování týkaly. Např. se jednalo o zákon č. 30/1878 ř. z., o vyvlastňování k účelu stavění železnic a provozování jízdy po nich, či zákon č. 93/1869 ř. z., o vyvlastňování ve věci vodních děl apod. Výše uvedené zákony a další, které byly do našeho právního řádu

⁵ Např. tabák, sůl, umělá sladidla, výbušné látky.

⁶ Např. vojenská výzbroj, třaskaviny, jedy, některé zbraně a třaskaviny.

⁷ Šlo především o obecní kmenové jmění podle zákona č. 7/1864 ř. z. a obecní lesy.

⁸ Např. veřejné vody, cesty, mosty, náměstí.

⁹ Např. veřejné školy, nemocnice, lázně, obrazárny.

recipovány, ukládaly určitá zákonná omezení vlastníka, zároveň obsahovaly prvky vyvlastnění.

Právě vyvlastnění (a konfiskace) představovalo nejvýznamnější státní zásahy do pozemkového vlastnictví během pozemkové reformy za první Československé republiky. Prvek vyvlastnění lze spatřovat v převzetí zabraného majetku za náhradu (dále viz náhradový zákon) a prvek konfiskační lze spatřovat v převzetí zabraného majetku bez náhrady (dále viz záborový zákon). Ve vztahu k pozemkové reformě mělo konfiskační charakter ustanovení záborového zákona,¹⁰ který původně ukládal, aby náhrada nebyla poskytována nejen příslušníkům bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské, ale i příslušníkům nepřátelských států a některým šlechtickým rodům označovaných za nepřátele českého národa. Následným předpisem, náhradovým zákonem,¹¹ bylo ustanovení záborového zákona zmírněno, zejména z důvodu podpisu mezinárodních mírových dohod, kde byl sjednán zákaz konfiskace majetku příslušníků poražených států. Nakonec byl převzat bez náhrady pouze majetek bývalé panovnické rodiny a nadací spojených s právy ze šlechtictví.

Na rozdíl od konfiskace vyvlastnění znamenalo právo státu zasáhnout do vlastnictví za podmínky existence veřejného zájmu. Vlastnické právo tak nemuselo být zcela odejmuto, ale mohlo být omezeno. Obecnou úpravu vyvlastnění obsahoval Všeobecný občanský zákoník v § 365, jak bylo již výše nastíněno, a další zvláštní právní předpisy.

Jak bylo výše nastíněno, základní úpravu vyvlastnění recipovala Československá republika z rakouského právního řádu, zejména tedy z ABGB a ústavního zákona č. 142/1867 ř. z. Novou úpravu vyvlastnění pak přinesla ústavní listina a to ve svém ustanovení,¹² které stanovilo, že „Soukromé vlastnictví lze omezit pouze zákonem“.

¹⁰ § 9 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*.

¹¹ Zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

¹² § 9 ústavního zákona č. 121/1920 Sb. z. a n.

Pozemková reforma měla více méně charakter vyvlastnění, o konfiskace se jednalo pouze u převzetí bez náhrady. Pojem vyvlastnění byl ovšem v základním zákoně pozemkové reformy, v záborovém zákoně, nahrazen novým pojmem „zábor“, který označoval pouhé zmocnění k pozdějšímu vyvlastnění.

1.2. K pojmu zábor, právním povinností a vztahu velkého majetku pozemkového a záboru

1.2.1. Pojem zábor

Předním českým civilistou prof. Janem Krčmářem byl vytvořen osobitý pojem československé pozemkové reformy, tzv. zábor namísto pouhého vyslovení principu vyvlastnění velkého pozemkového vlastnictví za náhradu. Důvodem byla především snaha ponechat definitivní účinky vyvlastnění až do rozhodnutí Státního pozemkového úřadu a zapsání do pozemkových knih a zdůraznění prvku přerozdělení velkého pozemkového majetku tak, aby spadal pod postulát „obecného dobra“, tj. veřejného zájmu. Koncepce záboru tak umožnila vyvlastnění nejen provést, ale i od něj upustit a pozemky ze záboru propustit.¹³

K tomuto tématu se prof. Krčmář vyjádřil i v několika odborných publikacích.¹⁴ V jedné z jeho publikací byl zábor využit jako pojem, který „duchovně souvisel“ s klasickou expropriací. Výrazně omezil původního vlastníka velkého pozemkového majetku v právní dispozici, dokonce mu stanovil určité pozitivní povinnosti a poskytl československému státu právní titul k vymezení pozemků, které poté mohly být v zásadě za náhradu vyvlastněny a následně přiděleny malým a středním rolníkům.¹⁵

¹³ KUKLÍK, J. *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium s.r.o., 2010, s. 40.

¹⁴ Např. KRČMÁŘ, J. *Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového ze dne 16. dubna 1919 č. 215 Sb. z. a n.* Praha: František Řivnáč, 1919.

¹⁵ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské*. Díl II. Praha 1928.

Podle záborového zákona¹⁶ se zábořem vyjadřovaly vzájemné povinnosti osob, které byly determinovány určitým poměrem k velkému pozemkovému majetku na straně jedné a československého státu na straně druhé. Šlo o vzájemný vztah právních povinností čili tzv. právní poměr.¹⁷

Právní povinnosti, které byly označeny společným názvem zábor, byly následující:¹⁸

1. Osoby, které podle práva občanského byly oprávněny hospodařit na zabraném majetku, byly povinny na něm řádně hospodařit až do té doby, kdy bude státem převzat;¹⁹
2. Majitelé pozemků zabraných nebo jejich zástupci byli povinni zabraný majetek ohlásit k soupisu;²⁰
3. Zcizení, pronájem zabraného majetku, jeho zavazení a dělení vyžadovalo úředního souhlasu Státního pozemkového úřadu;²¹
4. Na zabraném majetku bylo možné nabývat práva úkojového jen exekucí vnučené správy;²²
5. Majitelé zabraných pozemků byli povinni strpět, aby stát mohl zabraný majetek přejímat;²³
6. Prodat státu inventář;²⁴
7. Stát byl povinen osobám, jejichž majetek se záborovým zákonem zabíral, propustit ze záboru majetnost nepřesahující výměry zpravidla dle § 2 záborového zákona,

¹⁶ § 2 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

¹⁷ WEYR, F. *Zur Lehre von den konstitutiven und deklaratorischen Akten Öster.* Zeitschrift für öffentliches Recht, III., roč. 1917, s. 536.

¹⁸ Vycházím z SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí.* Brno 1922, s. 76.

¹⁹ § 6 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

²⁰ § 16 odst. 2 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

²¹ § 7 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

²² § 8 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

²³ § 5 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

²⁴ § 12 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

ale výjimečně bylo možno vyloučit půdy i více až do největšího rozměru 500 hektarů.²⁵

8. Stát byl povinen za převzatý majetek poskytnout náhradu.²⁶

Tato řada společných povinností se označovala společným názvem zábor. Jednalo se o povinnosti většinou úplně nové a našemu právnímu řádu zcela neznámé. Není tedy podivu, že slovní označení jejich souhrnu nebylo zcela lehkou věcí, zejména proto, že naše názvosloví právních pojmů nebylo nikterak ustálené, neboť v té době legální text většiny našich právních předpisů nebyl český. V případě okruhu osob, které byly subjekty výše uvedených právních povinností, lze shledat, že okruh těchto osob nebyl záborovým zákonem přesně vymezen. Pravděpodobně zde šlo o snahu neurčovat ony povinnosti přesně a ponechat volnost prováděcím předpisům.²⁷

J. Sedláček, kterého výše cituji, neměl žádných výtek k pojmu zábor a k autoru tohoto pojmu prof. Krčmářovi, ale poukazoval na to, že to neplatilo o našich zákonodárcích. Dále konstatoval, že v našem právním řádu se vyskytuje slovo „zabírat“ ještě v jiném, zcela jiném smyslu, než bylo stanoveno záborovým zákonem. Dle zákona ze dne 30. října 1919 č. 592 Sb. z. a n. mohly totiž obce, které byly k tomu autorizovány, zabírat byty a dávat je do nuceného nájmu. Zde tedy slovo zabírat znamenalo nucenou nájemní smlouvu. A tak toto demagogicky zpopularizované slovo zabírat „...má nejen v ústech rozvášněné ulice, nýbrž i v našem zákonodárství mnohoznačný význam. Není snad náhodou, že toto slovo vyskytuje se v zákonech, které byly redigovány pod tlakem ulice pro ulici, a že zákonodárci i mimovolně osvojovali si nomenklaturu lidových řečníků pouličních“.²⁸

²⁵ § 11 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového.

²⁶ § 9 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového.

²⁷ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno 1922, s. 77.

²⁸ Tamtéž.

1.2.2. Rozbor právních povinností vyplývajících ze záboru

1.2.2.1. Povinnost řádného hospodaření

Povinnost řádného hospodaření byla upravena ustanovením záborového zákona,²⁹ které však bylo ustanovením rámcovým odkazující na další právní předpisy. Ustanovení záborového zákona znělo následovně: „Osoby, které podle práva občanského jsou oprávněny hospodařit na zabraném majetku, pokud nebude státem převzat, jsou napříště povinny na něm hospodařiti řádně“.

Okruh osob, které byly povinny řádně hospodařit nebyl záborovým zákonem vymezen a ani prováděcí předpis zákon č. 118/1920 Sb. z. a n. ze dne 12. února neobsahoval žádného bližšího označení. Avšak obsah povinnosti řádného hospodaření byl tímto prováděcím předpisem stanoven jako:³⁰ vynaložení veškeré péče, práce a nákladů nutných k tomu, aby ze zabraného majetku dosaženo bylo výtěžků hospodářských, úměrných jeho povaze a jakosti a vynaložení veškeré péče, práce i nákladů nutných k tomu, aby majetek sám se vším příslušenstvím byl udržován stále v dobrém stavu a neztenčený.

Veškerá péče představuje, že povinný subjekt si měl počínat tak pilně a pozorně, jako člověk o schopnostech obyčejných, a opominul-li tuto míru, přičítalo se mu to za škodu. Nadto zákon pravil, že hospodařící osoba má také vynaložit práci a nutné náklady. Obsahem veškeré péče dle ustanovení zákona č. 118/1920 Sb. z. a n. byla hospodářská činnost, směřující k docílení přiměřených výtěžků a k zachování substance věci.³¹

Další povinnost hospodařící osoby byla v případě prodeje dřeva. Osoby, které hospodařily na zabraném lesním majetku, byly povinny nahlásit do 14 dnů od uzavření prodeje Státnímu pozemkovému úřadu každý prodej dříví, s výjimkou drobného prodeje

²⁹ § 6 zákona č. č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

³⁰ § 1 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.

³¹ Tamtéž.

místního, a připojit k oznámení opis tržové smlouvy prodejních podmínek. Prodeje, které nebyly řádně ohlášené a nedoložené opisem smlouvy byly neplatné. Státnímu pozemkovému úřadu bylo zákonem vyhrazeno do 14 dnů ode dne ohlášení prohlásit prodej za neplatný, pokud odporoval řádné lesní těžbě nebo omezoval právo státu, který vyplýval ze záborového zákona.³²

Zákon č. 118/1920 Sb. z. a n. ukládal také sankce za porušení povinnosti řádného hospodaření. O tom zda byla porušena povinnost, rozhodoval Pozemkový úřad buď sám,³³ nebo svým orgánem, jenž ukládal hospodařící osobě, co v tom kterém případě má učinit, aby bylo řádně hospodařeno.³⁴ Zákon č. 118/1920 Sb. z. a n. volil jako sankci policejní opatření: dozorčí orgán provedl opatření na účet hospodařící osoby, neměla-li dozorčí osoba, komu by opatření uložila, nebo odepřela-li hospodařící osoba písemný rozkaz přijmout nebo odepřela-li provést příkaz;³⁵ trvalý dozor nebo úřední správu.³⁶

Pozemkový úřad mohl uložit opatření řádného hospodaření těm osobám, které měly právo hospodařit na příslušném pozemku. Pokud existovalo více hospodařících osob, určovalo se toto právo vzájemnými povinnostmi.

Trvalým dozorem se rozuměl stálý dohled, který prováděl úředník nebo zmocněnec Státního pozemkového úřadu. Zákon č. 118/1920 Sb. z. a n. stanovil také pravidla trvalého dozoru,³⁷ tj. pravidla o dozorčím orgánu Státního pozemkového úřadu a podmínky,³⁸ za kterých šlo trvalý dozor uvalit.

³² § 4 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

³³ § 10 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

³⁴ §§ 5 a 8 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

³⁵ § 8 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

³⁶ § 12 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

³⁷ §§ 5-11 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

³⁸ § 12 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

V případě ústřední správy,³⁹ přecházela správa a vše, co se správou majetku souviselo, zejména zpeněžení plodin, surovin, výrobků apod., uzavírání a rozvazování pachtů, služebních a námezdních smluv apod., v mezích platných zákonů na úředního správce, který byl ustanoven Státním pozemkovým úřadem. Ustanovením ústřední správy nabýval Státní pozemkový úřad ze zákona všeobecného zmocnění k zastoupení majetku, podrobeného úřední správě. Úřední správce byl pověřen ze zákona technickým provedením úřední správy a Státnímu pozemkovému úřadu příslušela právní odpovědnost za tuto úřední správu.

Úřední správce byl úřední osobou, jejíž jednání, pokud se pohybovala v mezích úřední správy, bylo jednáním úřední osoby, a proto se nikdo nemohl domáhat náhrady škody, která z tohoto chování úředního správce vznikla hospodařící osobě.

1.2.2.2. Povinnost ohlášení zabraného majetku k soupisu

Tuto povinnost obsahovala ustanovení záborového zákona,⁴⁰ a nařízení vlády.⁴¹ Nařízením vlády se rozšiřoval navíc okruh osob, které měli povinnost soupisu, nad rozsah ustanovení záborového zákona. V dalším ustanovení nařízení vlády byly nepatrné rudimenty řízení o zabránění nemovitého majetku,⁴² kdy Státní pozemkový úřad vyzval osobu k soupisu zabraného majetku, a tato osoba měla podat soupis bez zřetele na výměru, ale současně měla podat i své námitky, že nešlo o zabraný majetek.

³⁹ § 14 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

⁴⁰ § 16 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového.*

⁴¹ § 3 nařízení vlády č. 61/1920 Sb. z. a n.

⁴² § 4 nařízení vlády č. 61/1920 Sb. z. a n.

1.2.2.3. Svolení pozemkového úřadu k právním jednáním

Ustanovení záborového zákona se vztahovalo na zcizení, dělení, zavazení, pacht a nájem zabraného majetku.⁴³ K platnosti výše uvedených právních jednání vlastníka s třetími osobami bylo zapotřebí schválení Státního pozemkového úřadu. Tímto ze zákona došlo k omezení volnosti dispozice vlastníka. Státní pozemkový úřad mohl ke svému svolení připojit i různé podmínky a výhrady.

V případě zcizení, pozemkový úřad schvaloval plnění prodejce, a bez tohoto souhlasu nemohl být proveden vklad vlastnického práva.

V případě dělení, znamenající v tomto momentu zrušení spoluvlastnictví. Nárok na zrušení spoluvlastnictví spoluvlastníka byl omezen ustanovením záborového zákona do té míry,⁴⁴ že spoluvlastník mohl uplatňovat tento nárok pouze tehdy, prokázal-li se svolením Státního pozemkového úřadu, ač nebylo mezi spoluvlastníky smluveno něco jiného. Ten kdo chtěl uplatnit svůj nárok, musel učinit vše, čeho bylo k uplatnění zapotřebí, v tomto případě vyžádání si i souhlasu Státního pozemkového úřadu.

V případě zavazení platilo v plném rozsahu to, co platilo v případě zcizení nemovitosti, která náležela k souboru zabraných nemovitostí.

V případě pachtovní a nájemní smlouvy rozsah zkoumání a schvalování pachtu a nájmu byl dán záborovým zákonem⁴⁵ a zákonem č. 118/1920 Sb. z. a n..⁴⁶ Na základě těchto zákonů mohl Státní pozemkový úřad i určovat jakým způsobem má hospodařit pachtýř.

⁴³ § 7 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového.*

⁴⁴ § 7 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového.*

⁴⁵ § 7 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového.*

⁴⁶ § 1 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., *o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.*

1.2.2.4. Povinnost strpět, aby stát mohl zabraný majetek přejímat

Subjektem této povinnosti byl především vlastník zabraných pozemků,⁴⁷ neboť jeho pozemky se zabíraly a státem přejímaly. Dalšími osobami byly hospodařící osoby na přejímaných nemovitostech.⁴⁸

Povinnosti stály ale i na straně státu. Vlastník zabraných pozemků měl být vyrozuměn, že stát přejímá dotyčné nemovitosti. Dělo se tak prostřednictvím Státního pozemkového úřadu, kdy tento úřad vyrozuměl vlastníka prostřednictvím soudu, v jehož knihách byly přejímané nemovitosti zapsány. U deskových nemovitostí byl příslušným soudem sborový soud prvé stolice, u ostatních to byl zpravidla okresní soud, v jehož obvodu byla předmětná nemovitost, výjimečně sborový soud prvé instance, šlo-li o nemovitost v obvodu jeho sídla.

Soud, dožádaný pozemkovým úřadem, nařídil u příslušné knihovní vložky, u něho vedené, poznámku zamýšleného převzetí z úřední moci. Pokud byly vložky přejímaných pozemků zapsány v knihách u jiných soudů, dožádaný soud vyrozuměl zúčastněné soudy a ty ihned nařídily z úřední moci příslušnou poznámku. Podání pozemkového úřadu na soud muselo obsahovat označení dožádaného soudu a zúčastněných soudů, označení přejímaných pozemků spolu s vložkami, v nichž byly zapsány a označení vlastníka zabraných nemovitostí.

Soud měl také povinnost vyzvat vlastníka, aby se do třiceti dnů ode dne doručení písemně vyjádřil, zda u nemovitostí, které byly určeny k převzetí, své právo stanovené záborovým zákonem,⁴⁹ jinak se mělo za to, že se zamýšleným převzetím souhlasí. Vyjádření vlastníka soud dodal bez usnesení pozemkovému úřadu. Proti vyzvání nepříslušel vlastníkovi žádný opravný prostředek, avšak ve správním řízení bylo možné se bránit proti nároku

⁴⁷ To lze i dovodit z § 2 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*, kdy bylo nutné vlastníka pozemků vyrozumět.

⁴⁸ To lze dovodit i z § 12 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*, kdy jim bylo nutné ze zákona doručit výpověď.

⁴⁹ Viz § 11 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*.

Státního pozemkového úřadu na převzetí nemovitostí, navíc bylo možné uplatňovat námitku, že předmětné pozemky nebyly zabrány.⁵⁰

Stát nabýval vlastnického práva jeho vkladem do pozemkové knihy.⁵¹ Nutným předpokladem tohoto vkladu byl zápis poznámky zamýšleného převzetí. Tato poznámka nabývala ihned právní moci, jakmile byla zapsána do pozemkových knih, a nebylo třeba doručovat vlastníku usnesení, jimž se povoloval zápis poznámky zamýšleného převzetí. Právní moci nabývala ihned z toho důvodu, že proti tomuto usnesení nebylo možné podat žádný opravný prostředek.⁵²

Vlastnické právo nabýval stát bez zřetele na předchůdce osobu a bez zřetele na to, zda převzatá půda byla zabrána nebo ne, neboť poznámka zamýšleného převzetí vylučovala po uplynutí třicetidenní lhůty veškeré vlastnické žaloby proti novým nabyvatelům. Uplynutím této lhůty vkladem vlastnického práva nabýval stát definitivní reivindikační ochrany.⁵³

Stal-li se stát vlastníkem, znamenalo to, že měl proti všem osobám nárok, aby byl ponechán v pokojné držbě a mohl věci dle své libosti užívat v mezích práva, ostatní osoby byly povinny se zdržet jakéhokoliv zásahu na dotyčnou věc. Zákon také určil, že dnem vkladu vlastnického práva přecházejí držení, užitky a nebezpečí na stát.⁵⁴

V případě držby to znamenalo povinnost druhých osob chovat se tak, jako by byly povinny nerušit osoby jiné v užívání nějaké věci. Subjektem této povinnosti mohl být i vlastník dotčené věci. Změna vlastnictví nepřinášela změnu držby, ale Státní pozemkový úřad mohl naříditi vyklizení pozemku dosavadním držitelem a ujmout se držby jménem státu. Tímto aktem nabýval stát pokojné držby a možnosti užívat těchto pozemků buď sám, nebo prostřednictvím někoho jiného. Zápisem nabýval stát nároku na držbu, ale nikoliv držby

⁵⁰ KREJČÍ, D. Některá pochybná ustanovení zákona záborového. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1921, s. 8-10.

⁵¹ § 26 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového.

⁵² § 3 odst. 4 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁵³ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se záborom souvisí*. Brno 1922, s. 146.

⁵⁴ § 29 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

samotné. V případě přechodu užitků byl stát vázán výpovědními lhůtami a vkladem nabýval stát jen těch užitků, které příslušely vlastníku na statku přímo nehosподаřicímu (pachtovné, nájemné apod.).⁵⁵

Vkladem vlastnického práva se stát stal vlastníkem převzaté nemovitosti. Zde je třeba se pozastavit u principu vkladu. Princip vkládání spočíval v tom, že nikdo nemohl nabýt věcného práva k nemovitosti derivativním způsobem, leč zápisem do pozemkových knih, originálního nabývání se princip vkládání nedotýkal. Při vlastnictví nemovitostí nahrazoval zápis do pozemkových knih tradici věcí movitých, a pokud bylo zapotřebí tradice u movitostí, potud bylo zápisu třeba u nemovitostí. Vlastnické právo bylo jen jedno, tj. právní ochrana daná aktivní legitimací k vlastnické žalobě příslušela pouze jediné osobě. Z tohoto principu byly některé výjimky, ale to se jednalo o singulární normy. Výjimečné bylo právě ustanovení o nabytí vlastnictví státem dle § 26 náhradového zákona. V tomto případě šlo sice o originální nabytí vlastnictví, ale nabývalo se knihovním zápisem, bylo to tedy singulární rozšíření zásady ustanovení § 431 občanského zákoníku. V tomto případě měl stát dvojí výhodu. Jednak nabýval vlastnictví bez ohledu na práva svého předchůdce, a z druhé strany zároveň byl stát chráněn veřejnou vírou v pozemkové knihy.

Jak bylo výše vysvětleno, stát vkladem vlastnického práva se stal vlastníkem převzaté nemovitosti, tj. každá osoba byla povinna se zdržet jakéhokoliv nakládání s věcí, pokud se neprokázalo, že vlastník byl povinen toto snášet. Co se týče právního postavení státu, pak s knihovním převzetím nemovitostí přejímal stát dosud nevypovězené závazky vlastníka proti osobě pachtýřovi. Stát tak vstupoval ve smluvní povinnost předcházejícího vlastníka, avšak s tím rozdílem, že mohl kdykoliv pacht dle náhradového zákona vypovědět.⁵⁶

⁵⁵ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno 1922, s. 148.

⁵⁶ §§ 12-13 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

Na stát také přecházela nájemní smlouva, pokud nebyla již vypovězena před vkladem po poznámce zamýšleného převzetí. Pokud byla výpověď ale vyloučena, nemohl jí dát ani Státní pozemkový úřad.⁵⁷ Na stát přecházela dále tzv. veřejnoprávní břemena,⁵⁸ tj. dávky, které byl každý vlastník dotčené nemovitosti povinen odvádět státu, zemím, okresům a obcím a pozemek tvořil garanční fond, že se těmto závazkům dostojí. Tyto závazky přecházely na stát bez jakéhokoliv omezení.

Knihovním převzetím nemovitosti zanikaly hypotéky a ostatní knihovní břemena, pokud stát neučinil návrh na převzetí. Tyto závady měly být vymazány z úřední moci, a proto Státní pozemkový úřad musel návrh na převzetí učinit současně se žádostí o vklad vlastnického práva.

Zpravidla stát neměl knihovní závady přebírat, a proto se měly z knih vymazat.⁵⁹ Výjimku tvořily hypotéky ústavů, které dle zákona směly poskytovat hypotéční úvěr pouze na sirotčí jistotu.⁶⁰ Také zpravidla se měly vymazat servituty, avšak zákon dával Státnímu pozemkovému úřadu direktivu, že má k nim zvláště přihlížet. Jednalo se o důležité služebnosti, které vznikaly ze sousedského poměru. U služebností, s kterými bylo spojeno hospodaření, musel být dána výpověď,⁶¹ ale výmaz mohl být proveden i před koncem výpovědní lhůty.⁶²

Pozemky mohly přejít do vlastnictví nejen na stát, jak bylo výše uvedeno, ale i přímo do vlastnictví třetích osob, tzv. nabyvatelů.⁶³ Právní situace nabyvatelů byla v podstatě stejná jako u státu. Pouze co se týče převzatých pachtovních smluv, nebyl nabyvatel legitimován

⁵⁷ Srv. zákon č. 275/1920 Sb. z. a n. ze dne 8. dubna 1920.

⁵⁸ § 29 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁵⁹ §§ 26 a 70 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁶⁰ § 70 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁶¹ § 17 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁶² § 26 ve spojení s § 23 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁶³ § 28 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

k výpovědi jako stát.⁶⁴ Pokud tak neučinil Státní pozemkový úřad, mohl tuto pachtovní smlouvu nabyvatel vypovědět pouze dle předpisů občanského zákoníku. O přejetých závazcích nabyvatelem platilo, že ony závazky, které dle rozhodnutí Státního pozemkového úřadu z pozemkových knih nebyly vymazány, přejímal nabyvatel tak, jako derivativní nástupce vlastnického práva.⁶⁵

Zaměříme se ještě na otázku výpovědi, která s povinností strpět převzetí zabraného pozemku státem souvisí. Hospodařící osoba, ať již vlastník nebo nevlastník, ustupovala státu po výpovědi jí dané. Výpověď hospodařící osobě mohla být dána,⁶⁶ když byla provedena v knihách poznámka záboru, poznámka zamýšleného převzetí a když bylo vloženo vlastnické právo pro stát nebo pro osobu, které byla nemovitost přidělena nebo směnou zcizena. Před vkladem musela předcházet poznámka zamýšleného převzetí, až na případ směny. Směna se mohla uskutečnit bez ohledu na zamýšlenou pozemkovou reformu na každém zabraném pozemku beze vší spojitosti s přejímáním půdy.⁶⁷

Výpověď byla doručována hospodařící osobě do vlastních rukou okresním soudem, v jehož obvodu se nacházela nemovitost.⁶⁸ Náhradovým zákonem nebyla však přesně řešena příslušnost soudu bydliště, avšak z ustanovení lze dovozovat, že bylo-li více soudů příslušných, byl z těchto soudů příslušný ten, v jehož obvodu měla hospodařící osoba své bydliště, a neměla-li ho v obvodu žádného tohoto soudu, byl příslušný soud, v jehož obvodu se nacházela podstatná část nemovitostí.

⁶⁴ § 14 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁶⁵ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábohem souvisí.* Brno 1922, s. 160.

⁶⁶ Dle § 23 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁶⁷ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábohem souvisí.* Brno 1922, s. 151.

⁶⁸ § 18 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

Soud nezkoumal pravdivost údajů výpovědi, zkoumal pouze svou příslušnost a náležitosti uvedené v ustanovení náhradového zákona,⁶⁹ jako byla např. poznámka záboru nebo zamýšleného převzetí, vklad vlastnického práva pro stát atd.

Proti výpovědi byl možný opravný prostředek jednak v řízení správním, pokud byla dána výpověď obvodovou úřadovnou ke Státnímu pozemkovému úřadu bez odkládacího účinku či Pozemkovým úřadem k nejvyššímu správnímu soudu nebo proti soudnímu usnesení o doručení výpovědi k nadřízenému soudu, tj. sborovému soudu první stolice.⁷⁰

Soud výpověď uveřejnil na úřední desce a na návrh Státního pozemkového úřadu uveřejnil také v úředním listě. Vyhláška musela obsahovat označení, že se jedná o výpověď danou státem za účelem skutečného převzetí dle ustanovení záborového zákona,⁷¹ označení nemovitostí, které byly výpovědí postiženy, dle jejich místního názvu a označení počátku a skončení výpovědní doby.⁷²

Pokud byl hospodařící osobou vlastník, mohla se výpověď spojit s vyrozuměním vlastníka o zamýšleném převzetí,⁷³ avšak pouze jen v tom případě pokud knihovní soud byl zároveň soudem výpovědním. Jinak bylo nutné vlastníku zaslat zvláštní oznámení o zamýšleném převzetí a zvláště mu doručit výpověď. Knihovním soudem se vlastníku doručovalo oznámení o převzetí pozemku a usnesení o provedené poznámce zamýšleného převzetí a výpovědním soudem se doručovala výpověď, byl-li sám hospodařící osobou nebo vyrozumění o výpovědi hospodařící osobě. Hospodařící osobě, která byla od vlastníka odlišná, se doručovala pouze výpověď.

⁶⁹ § 23 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

⁷⁰ § 20 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

⁷¹ § 13 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového.*

⁷² § 24 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

⁷³ § 19 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

Speciálním druhem výpovědi byla výpověď, která se dávala nájemci a osobě oprávněné ke služebnosti bytu.⁷⁴ Předpokladem této poznámky byl zápis poznámky zamýšleného převzetí a nerozhodovalo, zda byla nájemní smlouva zapsána do pozemkové knihy.

V případě pachtovní smlouvy nebylo výpovědi zapotřebí, pokud stát přebíral spolu s propachtovanými pozemky i smluvní povinnosti propachtovatele, ale zachovávalo se mu právo, kdykoliv později výpovědí zrušit pachtovní poměr bez zřetele na pachtovní smlouvu. Tato výpověď byla ale úplně jiné povahy. Stát zde vypovídal svou smluvní povinnost, a proto o přípustnosti této výpovědi rozhodoval soud, který mohl zkoumat, zda výpovědní lhůta byla dodržena, či zda tato lhůta byla řádně zkrácena.⁷⁵

Pokud hospodařily dvě osoby současně, každá z jiného důvodu např. vlastník a pachtýř nebo vlastník a oprávněný ze služebnosti, pak se musela výpověď doručit vlastníku jako hospodařící osobě, vedle toho též vyrozumění o výpovědi dané pachtýři nebo oprávněnému ze služebnosti. Každá pak hospodařící osoba počítala svou výpovědní lhůtu od toho okamžiku, kdy jí byla doručena výpověď, a každá měla proti své výpovědi samostatnou stížnost. Jak doručovat výpověď více hospodařícím osobám z téhož důvodu společně náhradový zákon nestanovil. Patrně se měla doručovat výpověď každému zvlášť a výpovědní lhůta skončila, až prošla poslednímu z nich. Každý z nich měl samostatnou legitimaci ke stížnosti.⁷⁶

⁷⁴ § 21 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁷⁵ § 13 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁷⁶ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí.* Brno 1922, s. 158.

1.2.2.5. Povinnost prodat inventář

Podle ustanovení záborového zákona při převzetí zabraného majetku byli vlastníci živého i mrtvého inventáře, které až dosud sloužilo hospodaření na převzatém majetku, povinni prodat za plnou cenu poměrnou část tohoto inventáře státu.⁷⁷

Subjektem této povinnosti byl vlastník živého a mrtvého inventáře, tedy předmětů, kterých bylo užíváno k hospodaření na zabraných pozemcích. Nebylo nutné, aby tato osoba byla totožná s vlastníkem oné nemovitosti, ani s osobou hospodařící. Avšak bylo podstatné, aby spojení věci vedlejší s věcí hlavní bylo trvalé, tj. aby věc sloužila trvale hospodaření na zabrané nemovitosti, nemuselo to být výlučně ani stále, ale muselo to být trvale.

Tato povinnost se nevztahovala na věci, kterých se používalo jen přechodně k hospodaření na zabrané nemovitosti, ač třeba náležela vlastníku zabraných nemovitostí, ani na věci, které sloužily jen k osobní potřebě hospodáře.

Pro celkový stav inventáře byla rozhodná doba doručení výpovědi hospodařící osobě,⁷⁸ a co v této době do inventáře patřilo, mohl Státní pozemkový úřad požadovat. Poměrná část inventáře představovala onu část,⁷⁹ která sloužila hospodaření na nemovitostech, které stát přejímal. Pokud se přejímala část hospodářského závodu, měl vlastník inventáře povinnost prodat poměrnou část inventáře, která se stanovila poměrem potřeby používat inventář na převzatých pozemcích a poměrem potřeby na nepřevzatých nemovitostech k celému inventáři vzhledem na obhospodařování celého zemědělského závodu.

⁷⁷ § 12 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*. Toto ustanovení prováděly §§ 53-58 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

⁷⁸ § 55 odst. 1 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

⁷⁹ § 53 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

Vlastník byl povinen inventář prodat,⁸⁰ což znamenalo, že měl povinnost uzavřít trhovou smlouvu se Státním pozemkovým úřadem. Tato povinnost trvala ode dne doručení výpovědi hospodařící osobě a končila měsíc před skutečným převzetím majetku.⁸¹

Pokud se vlastník nedohodl se státem a trval-li stát na prodání inventáře, nahrazoval se nedostatek smluvního konsensu soudním rozhodnutím v řízení nesporném u místně příslušného okresního soudu. Proti rozhodnutí byl přípustná stížnost ke sborovému soudu první stolice, který rozhodoval s konečnou platností.⁸²

Jelikož vlastník inventáře byl povinen prodat inventář státu, nesměl prodat inventář jiným osobám. Taková to smlouva, která byla uzavřena s třetí osobou, byla ze zákona vůči státu neúčinná, pokud Státní pozemkový úřad nedal souhlas k takovému prodeji.⁸³

1.2.2.6. Povinnost propustit pozemky ze záboru jejich vlastníkům

Tato povinnost byla zakotvena v ustanovení záborového zákona⁸⁴ a zákona náhradového.⁸⁵ V ustanovení záborového zákona bylo stanoveno, že osoby, jejichž majetek se zabíral na základě zákona záborového, popř. jejich dědicové, měli právo, aby jim byla ze zabraného majetku přidělena majetnost nepřesahující výměry, stanovenou tímto zákonem, pokud možno podle jejich volby. Těmto osobám se mohla propustit i větší výměra, s přihlédnutím k tomu, jaká byla potřeba půdy na jednotlivých místech, hledíc k jejich jakosti a k tomu, čeho žádalo účelné hospodaření, zřetel na zemědělský průmysl, zásobování měst i

⁸⁰ § 12 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového.*

⁸¹ § 53 odst. 1 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

⁸² § 56 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

⁸³ § 55 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

⁸⁴ § 11 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového.*

⁸⁵ § 3, §§ 5-6 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

jiného zřetele obecného blaha. Avšak byl zároveň stanoven strop výměry k propuštění, a to 500 hektarů půdy.⁸⁶

K žádosti za propuštění půdy ze záboru byl legitimován vlastník zabraného souboru, ale i osoba zapsaná v pozemkových knihách, ač vlastníkem nebyla, podle § 71 knihovního řádu, legitimována uplatnit nárok na propuštění ze záboru. Soud vyzval vlastníka usnesením, aby do třiceti dnů ode dne doručení písemně se vyjádřil, zda uplatňuje u nemovitostí, které byly předmětem převzetí, své právo, jinak se mělo za to, že se zamýšleným převzetím souhlasí. Vlastníkovo vyjádření dodal soud bez usnesení Státnímu pozemkovému úřadu.

Pokud soubor zabraných nemovitostí náležel více osobám (spoluvlastníci, nerozvedení manželé, rodiče a děti) pak všichni vlastníci dle § 11 záborového zákona měli dohromady nárok na propuštění 150 hektarů, popř. 250 hektarů a to jen jednou z daného souboru. Oznámení a soudní vyzvání pak bylo nutné doručit do rukou každé výše jmenované osobě. Pak mohla kterákoliv výše jmenovaná osoba pro sebe uplatnit nárok na propuštění.

V případě spoluvlastníků, každý spoluvlastník mohl uplatnit pro sebe nárok na propuštění ze záboru, a Státní pozemkový úřad rozhodl, jakou půdu propustí.⁸⁷ Pokud žádal jen jeden spoluvlastník, byl Státní pozemkový úřad povinen mu vyhovět a propustit žádanou výměru, avšak nemohl určovat, kdo má být vlastníkem, a z tohoto důvodu, žádal-li jen jeden, musel propustit půdu pozemkový úřad všem dosavadním vlastníkům.⁸⁸

V případě manželů, kdy se jeden manžel vyjádřil, aby mu byla půda propuštěna ze záboru, nebylo toto prohlášení k prospěchu ani ke škodě druhému manželovi. Pozemkový úřad měl propustit ze souboru zabraných nemovitostí výměru určenou zákonem jen manželu, který se přihlásil, a to jen z jeho nemovitostí. Pokud neměl zákonné výměry, propustily se mu všechny, a druhý manžel neměl nároku na zbytek, pokud se včas nepřihlásil. Pokud se zavčas

⁸⁶ § 2 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*.

⁸⁷ STIEBER, M. *Pozemková reforma. (s úplným textem záborového zákona)*. Praha: Nákladem spolku českých právníků Všehrd, 1919.

⁸⁸ § 6 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

přihlásili oba manželé, měli oba nárok na propuštění a pozemkový úřad měl právo volby mezi přihláškami a mohl propustit půdu jednomu nebo druhému manželovi.

Obdobně tomu bylo v případě rodičů a dětí.

1.2.2.7. Povinnost poskytnout náhradu

Na základě záborového zákona,⁸⁹ zákona náhradového,⁹⁰ a dalších právních předpisů⁹¹ byl stát povinen poskytnout náhradu ve všech případech, pokud nenastávalo převzetí bez náhrady – konfiskace. V záborovém zákonu bylo uvedeno sedm případů konfiskací,⁹² nakonec byly recipovány prováděcím předpisem dva případy, a to statky bývalé panovnické rodiny Habsbursko-lotrinské a majetek nadací, které spočívaly na právech ze šlechtictví (k tomu blíže viz dále v textu této práce).

Ve všech případech, pokud nebyla výslovně dopuštěna konfiskace, měl stát, přejímající zabraný majetek, poskytnout náhradu. Náhrada se stanovovala buď dohodou nebo rozhodnutím Státního pozemkového úřadu.

Dohoda se sjednávala mezi vlastníkem a pozemkovým úřadem. Státní pozemkový úřad přejímal zabrané nemovitosti a tím se zavazoval platit náhradový obnos,⁹³ vlastník měl nárok, aby byl zaplacen tento obnos. Mezi stranami bylo dle zákona nesporně stanoveno, že náhrada se musí platit, avšak sporná byla výše náhradové sumy (k tomu dále v textu práce). Smlouva musela být sjednána písemně a podepsána předsedou Státního pozemkového úřadu.⁹⁴

⁸⁹ § 9 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*.

⁹⁰ §§ 35-52 a §§ 59-71 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

⁹¹ Vládní nařízení č. 630/1920 Sb. z. a n. a vládní nařízení č. 53/1921 Sb. z. a n.

⁹² K tomu blíže LINHART, B. Zabrání velkostatku bez náhrady. *Naše doba*. 1920, roč. 27, č. 4-6.

⁹³ § 9 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n. o zabrání velkého majetku pozemkového.

⁹⁴ § 44 odst. 2 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

Pokud nedošlo k dohodě, rozhodl o náhradovém obnosu Státní pozemkový úřad dle směrnic, které stanovil náhradový zákon. Bylo zásadou, že náhradou (přejímací cenou)⁹⁵ za převzatý pozemkový majetek byla cena jeho, vyplývající z průměru cen docilovaných v letech 1913-1915 při prodeji statků z volné ruky v rozloze přes sto hektarů.⁹⁶ Ke zjištění této ceny byly stanoveny pevné a závazné směrnice,⁹⁷ směrné (základní) ceny, které šlo za určitých předpokladů zvýšit až o 70% nebo přiměřeně snížit.⁹⁸

Avšak pozemkový úřad nemusel užít směrných cen a mohl přejímané pozemky ocenit individuálně.⁹⁹ Cenové tabulky ve výše uvedených vládních nařízeních neplatily v následujících případech: pokus se týkalo vinic mimo Slovensko, ovocných stromů, drátěnek v chmelnicích, dále budov a příslušenství budov hospodářského a lesního průmyslu (pivovarů, lihovarů, cukrovarů, škrobáren, cihelen, mlýnů, pil, atd.). Tyto věci se měly ocenit dle náhradového zákona.¹⁰⁰

Nehledě k těmto výjimkám, byly předepsány další výjimky. Jednak dle ustanovení náhradového zákona,¹⁰¹ měla být základní cena při souborech větších než sto hektarů postupně snižována o pět až čtyřicet procent. Lze stojí za připomenutí, že jedna osoba mohla mít jen jeden soubor a nikoliv souborů více, i když měla třeba více hospodářských závodů.

Dále dle zákona bylo stanoveno, že „celková přejímací cena při celých statcích nemá být zpravidla vyšší než nabývací cena po 1. lednu 1900“.¹⁰² Pojem statku však v zákoně naznačen nebyl. Dle běžné mluvy tehdejší doby představoval statek dvojí význam: jednak

⁹⁵ K náhradě (přejímací ceně) zejména vycházím níže v textu z SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno 1922, s. 173-176.

⁹⁶ § 41 odst. 1 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁹⁷ Vládním nařízením č. 53/1921 Sb. z. a n.

⁹⁸ §§ 3-6 vládního nařízení č. 53/1921 Sb. z. a n.

⁹⁹ Dle §§ 41-45 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹⁰⁰ § 41 odst. 3 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹⁰¹ § 42 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹⁰² § 43 odst. 2 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

hospodářský závod, jednak hospodářský podnik. U velkostatků se užíval mnohdy pojem statku ve smyslu dřívějšího patrimoniálního panství. Tudíž ze zákona nevyplývalo a nebylo jisté, co se pojmem „celý statek“ rozumí. Dle kontextu tohoto ustanovení náhradového zákona bylo sporné, zda se ustanovení vztahuje vůbec na všechny statky, nebo jen na ty, které byly nabyty po 1. lednu 1900. Pokud se však hovořilo o nabývací ceně, bylo patrné, že to může být jen konkrétní nabývací cena, která byla za určitý, přejímaný statek zaplácena, a proto jednotliví právníci dovozovaly, že toto ustanovení se týká jen těch statků nabytých po 1. lednu 1900. Z textu ustanovení bylo patrné, že stanovena je nejvyšší normální mez náhrady, a že může být placena např. i nižší náhrada a to zejména tehdy, byla-li nabývací cena vyšší než cena stanovená § 41 odst. 1 náhradového zákona. Nad normální mez této náhrady však šlo jít, byla-li vyšší cena odůvodněna užitečnými investicemi, pokud takové investice v den převzetí podstatně zvyšovaly celkovou cenu nemovitostí.¹⁰³

Poslední výjimka byla, kdy základní cena měla být zvýšena o investice (provedené po 24. dubnu 1919), pokud jejich užitek v době převzetí ještě trval nebo pravděpodobně se měl dostavit, jestliže ty investice jediné sledovaly, aby byla docílena větší výnosnost nebo byl udržen dobrý stav majetku při intenzivním způsobu hospodaření. Takové investice měly být oceněny dle stavebních nebo pořizovacích nákladů s odečtením příslušného úmoru dle počtu a druhu zařízení.¹⁰⁴

O přejímací ceně vyrozuměl pozemkový úřad vlastníka převzatých nemovitostí, knihovní věřitele a oprávněné osoby prostřednictvím soudu.¹⁰⁵ Vyrozuměn měl být vlastník, hypotekární věřitel, knihovní oprávněnci, kterými byly osoby oprávněné ze služebností,

¹⁰³ § 43 odst. 2 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹⁰⁴ § 43 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹⁰⁵ § 44 odst. 1 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

z reálných břemen, z práva zpětné koupě, z předkupního práva, ze smlouvy pachtovní a nájemní, pokud tato oprávnění byla zapsána v pozemkových knihách.

Od doručení soudního usnesení běžela každé z výše uvedených osob třicetidenní lhůta k podání stížnosti proti rozhodnutí pozemkového úřadu. Stížnost musela být podána ve dvou stejnopisech přímo soudu. Soud doručil jeden stejnopis stížnosti pozemkovému úřadu, aby se do 14 dnů vyjádřil. Proti rozhodnutí soudu bylo možné podat stížnost k vrchnímu zemskému soudu. Proti rozhodnutí soudu druhé stolice nebylo možné uplatnit další opravný prostředek.¹⁰⁶

Placení přejímací ceny nastalo, jakmile nabylo usnesení soudu právní moci. Tím také nastala splatnost úkojových nároků osob, jímž příslušelo úkojové právo (stát a veřejné korporace pro daně a veřejné dávky, osoby mající privilegované nároky ze smluv námezdních, útraty úřední správy, knihovní věřitelé a oprávněnci). Dlužníkem se stal pozemkový úřad, pokud pohledávky byly k placení přikázány. Placení se dělo dvojitým způsobem: hotově nebo zápisem do náhradové knihy jako dluh státu.¹⁰⁷

V hotovosti se měly zaplatit veřejnoprávní pohledávky (daně a veřejné dávky), pohledávky ze služebního poměru (pohledávky zaměstnanců na přejímaných nemovitostech na mzdu za posledního půl roku před převzetím), útraty úřední správy, zadržené úroky a umořovací splátky hypotekárních dluhů, pokud požívaly stejného pořadí s kapitálem (pokud byly jako samostatná pohledávka vtěleny do pozemkové knihy, měnily se v kapitálovou pohledávku), zadržené renty, výživné a zaopatřovací požitky.

Úkojové nároky z kapitálových pohledávek, které vázly na nemovitostech, měly být zaplacený tak, že se zapsaly jako dluh státu do náhradové knihy. Zde nastala změna důvodu pohledávky: stará úkojová pohledávka zanikla a nová vstoupila na její místo. Zúročení

¹⁰⁶ § 46 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

¹⁰⁷ § 60 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

úrokových nároků počínalo ihned jejich splatností v předepsané výši 3% až do zápisu do náhradové knihy. Úrokovou míru pohledávky, která byla zapsána do náhradové knihy, určoval stát.

Dalším způsobem placení byla výplata valuty umořitelnými dílčími dluhopisy v kurzu pražské burzy v době výplaty.¹⁰⁸ Takto se měly platit pouze pohledávky, které mohly být zapsány do náhradové knihy. Tyto dílčí dluhopisy mohly být vydávány náhradovými bankami jen po souhlasu Státního pozemkového úřadu a ministerstva financí, které vyslechlo předsedu pozemkového úřadu a zástupce náhradových bank. Zde také nastala změna v osobě dlužníka, kdy dlužníkem již nebyl stát ale náhradová banka.

Jistiny dočasných závazků bylo možné zaplatit tím způsobem, že k návrhu pozemkového úřadu se vypočítaly soudním znalcem dle zásad pojistné matematiky a kapitálový obnos takto stanovený se vyplatil za souhlasu všech účastníků určité pojišťovně, která převzala jako dlužník placení příslušných závazků.¹⁰⁹

Na rozdíl od výše popsaného bylo vlastníkově postavení méně příznivé. Jeho úkojový nárok byl splatný dnem nabytí právní moci usnesení soudu, avšak zúročení nastávalo již ode dne, kdy byla právoplatně určena přejímací cena.¹¹⁰ Úroková míra byla stanovena na 3 %.

Pozemkový úřad mohl platit vlastníku buď hotově, nebo zápisem do náhradové knihy. Tato nová pohledávka byla úročena 3% a umořitelná 0,5% splátkami ročně. Ze strany vlastníka byla nevypověditelná, ale náhradová banka, která prováděla pokladní službu v těchto závazcích jménem státu, mohla vypovědět pohledávku čtvrtletně a zaplatit ji buď hotově, nebo dílčími úpisy.¹¹¹

¹⁰⁸ § 18 nařízení vlády č. 630/1920 Sb. z. a n.

¹⁰⁹ § 68 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

¹¹⁰ § 59 a §§ 44-46 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

¹¹¹ §§ 61 a 64 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

Placení dílčími úpisy se dělo následovně: dílčí dlužní úpisy byly dlužními úpisy náhradové banky a byly nazývány výkupními listy. Majiteli též svěřily a byly umořitelné, ale lišily se tímto: jejich zúročení byly 3% a výplatní valuta vlastníka se nepočítala dle kurzu na pražské burze, ale dle jmenovité hodnoty.¹¹²

Právní teoretik tehdejší doby, J. Sedláček, poukazyval na to, že při tomto způsobu placení „dostane se vlastníku ve skutečnosti ne cena průměrná v letech 1913-1915, nýbrž suma, rovnající se asi 60-70% této ceny. Počítáme-li, že pravděpodobně konečně ustálí se cena pozemků asi na čtyřnásobném obnosu cen uvedených let, vidíme, že vlastník ve znehodnocených korunách čs. dostane fakticky jen 15%-16,5% průměrné ceny pozemků v letech 1913-1915, což je ovšem jen skrytá konfiskace, ale z toho je zároveň patrné, jak veliký význam mají rektifikace, připuštěné § 43 n. z., najmě oceňování investic. Nízká cena tato je velmi dvousečnou zbraní, snad předvídal prezident Masaryk obtíže, které z toho vzniknou, když se vyslovoval proti takovému stanovení náhrady.“¹¹³

Výše jmenované náhradové knihy znamenaly nový typ veřejných knih. Byly to soupisy náhradových pohledávek a práv k nim se vztahujících.¹¹⁴ Náhradové knihy byly vedeny dle zásad knihovního práva,¹¹⁵ a platili zde tudíž i zásady pozemkových knih.¹¹⁶

Náhradová kniha se skládala ze svazku vložek a sbírky listin,¹¹⁷ integrující součástíkou pozemkové knihy tvořil účet náhradové pohledávky, který vedla náhradová banka.¹¹⁸ Pro každého náhradového věřitele byla zřízena samostatná vložka, i více pohledávek bylo možné zapsat do jediné vložky.¹¹⁹ Vložka se skládala z listu náhradového věřitele a náhradové

¹¹² § 61 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹¹³ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí.* Brno 1922, s. 184-185.

¹¹⁴ § 62 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹¹⁵ § 63 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹¹⁶ Vedených dle zákona č. 95/1871 ř. z., který je citován v § 9 vládního nařízení č. 630/1920 Sb. z. a n.

¹¹⁷ § 63 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹¹⁸ § 64 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹¹⁹ § 2 vládního nařízení č. 630/1920 Sb. z. a n.

pohledávky a z listu závad.¹²⁰ List náhradového věřitele a náhradové pohledávky měl dvě oddělení. V prvním oddělení se zapisoval náhradový věřitel, změny v omezení v jeho osobě, a pokud šlo o vázaný majetek, měly být zapsány také osoby, které byly oprávněny brát důchody z náhradové pohledávky všeobecně, jakož i jméno dočasně oprávněné osoby.

V druhém oddílu výše uvedeného listu byly zapsány náhradové pohledávky slovy a číslicemi, údaje o splatnosti a vypověditelnosti, jméno náhradové banky a veškeré změny a omezení, které se týkaly náhradových pohledávek, kromě pravidelných umořovacích splátek.

Na listu závad se zapisovala zástavní práva a břemena vydobytá na náhradové pohledávce a jejich úrocích, jakož i omezení a změny, které se vztahovaly na osobu věřitelů nebo jejich pohledávku.

Podstatu náhradové knihy netvořily pozemky, ale pohledávky náhradových věřitelů proti státu. Ke vkladu této pohledávky do náhradové knihy bylo zapotřebí vkladní listiny. Takovou listinou bylo soudní usnesení, neboť věřitelé měli nárok, aby jejich pohledávky byly zapsány do náhradové knihy, pokud jim dle § 60 náhradového zákona nebyl přiřknut nárok na zaplacení v hotovosti.

Nový věřitel byl chráněn vírou ve veřejné pozemkové knihy, tj. mohl v dobré víře zcela spoléhat na obsah náhradových knih a na úřední výpis z náhradového účtu, který byl veden u náhradové banky a tvořil součást náhradové knihy.¹²¹

Zvláštní ustanovení platilo o spoluvlastnících. Pro každého spoluvlastníka se náhradové pohledávky zapisovaly zvlášť. Každý spoluvlastník obdržel náhradovou pohledávku, která se rovnala poměru jeho podílu k úhrnu těchto podílů se srážkou závazků na ní váznoucích. Tímto rozdělením náhradových pohledávek neměl být dotčen společný poměr

¹²⁰ § 63 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

¹²¹ § 14 vládního nařízení č. 630/1920 Sb. z. a n.

bývalých spoluvlastníků, pokud šlo o vzájemnou vázanost při nakládání s jejich podíly a o vzájemný zákaz zcizení.¹²²

1.2.3. Vztah velkého majetku pozemkového a záboru

Aby zábor nastal, nebylo zapotřebí nějakého výroku Státního pozemkového úřadu nebo jiného státního orgánu, anebo nějakého úkonu vlastníka předmětných pozemků. Vlastník předmětných pozemků totiž nemusel ani vědět, že jeho majetek tvoří soubor velkého pozemkového majetku, a vědomost Státního pozemkového úřadu byla též zcela nerozhodná. Tak se mohlo stát, že až po letech vyšlo najevo, že určitý pozemek tvořil součást souboru zabraných nemovitostí a že vlastník neplnil povinnosti, které mu ukládal záborový zákon. Jelikož se pak zábor týkal velmi značně všech osob, které s vlastníkem souboru zabraných nemovitostí právně jednaly, a poněvadž i dodatečně mohla vyjít najevo neplatnost toho či onoho právního jednání, bylo patrné, že ustanovení záborového zákona nebylo dostatečně právně zpracované.

Rozhodl-li Státní pozemkový úřad v tom kterém případě, že jde o majetek zabraný, nebylo toto rozhodnutí podmínkou záboru, nebylo pro zábor žádnou právní skutečností a pozemky byly zabrány, jakmile se spolčily do souboru velkého pozemkového majetku. Právní skutečností záboru byl soubor velkého pozemkového majetku, a tudíž zábor nastával, jakmile byl dán soubor velkého pozemkového majetku.

Pro vznik záborových právních povinností musel být dán soubor velkého pozemkového majetku. Zde však nastává otázka, zdali byl tento soubor nutný i pro trvání těchto povinností?

¹²² Viz § 66 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*, který stanoví, že „Předpisy, jimiž dřívější spoluvlastníci byli navzájem vázáni při nakládání svými podíly, trvají dále a poznamenají se v náhradové knize“.

V právním řádu první Československé republiky byla dána ochrana pokojného užívání nějakého statku dvojím způsobem: ochranou držby a ochranou vlastnictví. Jejich účel je v jádru stejný, ale právní skutečnosti dvou těchto norem byla upravena různě. Měl-li někdo být dle práva považován za držitele, tj. měla mu příslušet ochrana podle § 309 a násl. Občanského zákoníku, nebylo nutné, aby prokázal, aby nabytí věci animo et corpore, ledaže by příslušnou věc ovládal právě v době, kdy povinnost §§ 309 a násl. Občanského zákoníku vůči němu byla porušena. Zcela opačně tomu bylo při vlastnictví. V reivindikačním sporu nemusel žalobce prokazovat, že právní skutečnosti, determinující jej jako oprávněného k vlastnické žalobě, byly dány tehdy, kdy porušením právních povinností se stalo, leč že vůbec byly dány. Jinými slovy způsob nabytí vlastnictví byl nutný pro vznik vlastnického práva, ale toto právo trvalo, i když faktický stav dávno neodpovídal stavu dle způsobu nabytí vlastnictví, a trvalo toto právo do té doby, pokud nebyly dány skutečnosti, že ochrana vlastnictví se odnímá. Byl zde tedy pravý opak rušené držby: u držby nezáleželo na tom, jak vlastnictví bylo nabyto, ale držba musela trvat, u vlastnictví záleželo vše na tom, jak vlastnictví bylo nabyto, ale nezáleželo na tom, zda ovládání věci skutečně trvalo. Podobně jako u žaloby vlastnické bylo tomu i při žalobě konfesorní a žalobě zástavního věřitele. Tato okolnost se považovala za charakteristický jev tzv. věcných práv, což přispělo i k tomu, že teleologicky orientovaná jurisprudencí prohlašovala tzv. věcná práva za práva absolutní a držbu považovala za něco faktického.¹²³

Na základě výše uvedeného lze otázku výše položenou formulovat následovně: nabýval stát zábor věcného práva, které by jako reálné břemeno stíhalo každého vlastníka příslušného pozemku, který třeba již dávno nebyl součástí souboru zabraných nemovitostí? Tedy byl zábor věcným právem na věci cizí?

¹²³ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se záborem souvisí*. Brno 1922, s. 79-80.

Aby se dala zodpovědět tato otázka, je nutné si připomenout původní znění § 7 záborového zákona, kde bylo stanoveno: „Zcizení, pronájem zabraného majetku, jeho zavazení a dělení vyžaduje úředního souhlasu a nemá bez něho proti státu žádných následků.“ Před druhou novelou¹²⁴ k záborovému zákonu bylo nutné usuzovat, že každá jiná změna vlastnictví je oproti státu účinná i bez schválení Státního pozemkového úřadu.¹²⁵

Vzhledem k záborové povinnosti nelze v účinnosti této změny vlastnictví spatřovat nic jiného, než že dotyčný vyloučený pozemek přestával být součástí dřívějšího souboru zabraných nemovitostí. Z toho však vyplýval další důsledek, že zmenšení souboru bylo s výjimkou ustanovení § 7 záborového zákona proti státu účinné. Z toho by tedy šlo usuzovat, že zmenšení skutečné výměry pod zákonnou výměru mělo za následek, že nebyl dán předpoklad záboru. Avšak aby tomu tak bylo, je třeba ještě vyřešit otázku, zda zábor nespočíval na příslušných pozemcích jako reálné břemeno.

V § 2 záborového zákona bylo stanoveno: ... jestliže výměra, náležející ...vlastnický osobě, ... je větší...“. Pokud se tedy přihlédne k tomuto ustanovení, lze shledat, že nás směřuje obratem „je větší“ na to, že skutečnost souboru velkého pozemkového majetku musela trvat, pominul-li soubor velkého pozemkového majetku, pominul i zábor. Pokud by tedy měl mít zábor charakter reálného břemene, muselo by ustanovení § 2 znít následovně: „Dosáhnou-li nemovitosti jednoho vlastníka... výměry 150 ha půdy... jsou zabrány i v tomto případě, když výměra se později zmenší.“ Ustanovení § 2 však znělo: „jestliže výměra ...je větší“, znamenalo to, že nejen v době záboru nýbrž i v době pozdější musel být zákonný

¹²⁴ Zákon č. 108/1921 Sb. z. a n., z 11. března 1921.

¹²⁵ Text novelizovaného ustanovení § 7 zněl: „Zcizení, dělení, zavazení, pacht a nájem zabraného majetku vyžaduje svolení Pozemkového úřadu a je bez něho neplatné“.

výměr zachován. Pokud klesla výměra, přestával soubor, a přestával-li soubor, přestával i zábor.¹²⁶

Tedy k zodpovězení výše uvedené otázky lze říci, že soubor velkého pozemkového majetku byl nutný nejen pro vznik, nýbrž i pro trvání záboru. Tedy trvání majetkového souboru bylo nutným předpokladem pro trvání záboru.

Existovaly i spornější případy. Spornějším případem bylo, pokud měl hospodářsky samostatný pozemek stát se i právně samostatným zřízením samostatné vložky, což se mohlo stát i z úřední moci. Podobně přestal-li pozemek právně i hospodářsky samostatný být nemovitostní pertinencí souboru zabraných nemovitostí. V poslední řadě zde byl případ, kdy pozemek, náležející k hospodářskému podniku, tím i do majetkového souboru, se stal právně a hospodářsky samostatným, např. některé parcely se zastavily činžovními domy a zřídila se pro ně zvláštní vložka.¹²⁷

1.3. K pojmu zbytkový statek

Přestože smyslem přidělového zákona č. 81/1920 Sb. z. a n., vymezujícího hlavní zásady přidělování půdy a jejího právního režimu, nebylo umožnit vznik velkých zemědělských usedlostí, objevuje se zde nový pojem „zbytkový statek“. Tyto zbytkové statky byly vytvářeny, neboť nebylo možné veškerou zabranou půdu účelně rozparcelovat a bylo nutné zajistit její efektivní hospodářské využití.¹²⁸

¹²⁶ STIEBER, M. *Pozemková reforma. (s úplným textem záborového zákona)*. Praha: Nákladem spolku českých právníků Všeřd, 1919.

¹²⁷ K těmto sporným případům podrobně ¹²⁷ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno 1922, s. 82.

¹²⁸ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. vyd. Praha: Linde, 1999, s. 348.

O zbytkovém statku se zákon zmiňoval jen krátce. Zbytkový statek v podstatě znamenal panský dvůr, při němž po rozparcelování mělo zbýt tolik půdy, aby rozsáhlé stavby dvoru nebyly hospodářsky znehodnoceny. Zbytkový statek měl vzniknout směnou za půdu nezabranou, tj. půdu sedláků a malých statkářů, která měla méně než 150 hektarů a kterou uchazeč postoupil k parcelaci. Pokud zbytkový statek nevznikl směnou nebo nebyl přidělen družstvu, měl být přidělen k vytvoření odborných hospodářství jednotlivcům způsobilým k vedení větších zemědělských podniků.¹²⁹

Zbytkové statky byly v rámci sociálního zabezpečení zaměstnanců pracujících na zabraném velkostatku přidělovány také zaměstnancům tam pracujících. Jednalo se o opatření, kdy šlo především o trvalé zaměstnance, jímž práce na zabraném velkostatku byla životním povoláním, a kteří tam strávili valnou část svého života. Tyto osoby se převzetím velkého majetku pozemkového ocitly v nezáviděníhodné situaci, neboť pro ně najít nové příhodné místo bylo velmi těžké.¹³⁰ Proto na základě ustanovení náhradového zákona se jim mimo jiné dostávalo jistého slibu, že mohou být zaopatřeni přidělem půdy, zejména zbytkových statků.¹³¹

1.4. K pojmu a významu poznámky záboru

V ustanovení záborového zákona bylo stanoveno, že : „Zabraný majetek jest vyšetřiti a uvéstí v patrnost knihovní poznámkou, že majetek jest zabrán. I pokud tato poznámka není v knihách, nemůže se nikdo dovolávati, že beze své viny nevěděl o záboru pozemkového majetku vysloveném § 1.“¹³²

¹²⁹ PEKAŘ, J. Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. 2. vyd. Praha: Průmyslová tiskárna v Praze, 1923, s. 33.

¹³⁰ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se záborom souvisí.* Brno 1922, s. 233.

¹³¹ § 75 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹³² § 16 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového.

Veřejnoprávní omezení vlastnictví se do pozemkové knihy nezapisovalo, neboť s formální otázkou, komu přísluší vindikační ochrana, nemělo nic společného. Taktéž samotný zábor se přímo nedotýkal vlastnické otázky, neboť vlastník zůstával formálně nadále takovým vlastníkem, jako byl před zábořem. Z tohoto důvodu nebylo nutné zábor do pozemkových knih zapisovat, ovšem kdyby zábor neměl velký význam také v otázce vlastnictví a jiných práv k zabrané nemovitosti. Právě pro tento význam se řada právních teoretiků přiklání k názoru, že zábor je nutno v pozemkových knihách vyznačit.¹³³

Ustanovení § 16 záborového zákona lze považovat za ojedinělé v tom případě, že vždy byl stanoven pozitivní význam knihovního zápisu, přesto zde je stanoven negativně v tom smyslu, že i když nebyla poznámka zapsána, byl zábor účinný proti všem osobám, jako kdyby byl zapsán. Tím došlo k zachování principu, že veřejnoprávní omezení vlastnictví se do pozemkových knih nemusí zapisovat, avšak v ostatních případech měl být vedena patrnost různých omezení ve správním nebo soudním řízení a správní nebo soudní orgány mohly alespoň podat vysvětlení.

Pokud poznámka nebyla do pozemkové knihy zanesena, není to rozhodné pro kvalitu zabraného pozemku, což zákon výslovně podotkl. Pokud někdo jednal s knihovním vlastníkem v důvěře ve veřejné knihy v domnění, že nešlo o zabrané pozemky, ač byly součástí souboru zabraných nemovitostí, nenabýval práva, které bylo obsahem dotčeného právního jednání.

V souvislosti s výše uvedeným, předkládám několik případů, z kterých je patrné, že existovala sice celá řada omezení vlastnictví, které se do pozemkových knih nezapisovala, nebo se zapisovat nemusela a přesto nenastala žádná porucha důvěry ve veřejné knihy. Např. byl-li někdo nesvéprávný, byla tato nesvéprávnost snadno zjiřitelná buď výkazem o narození

¹³³ Takového názoru byl např. J. Sedláček. SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno 1922, s. 199.

dotčené osoby, nebo dotazem u soudu jejího bydliště. Ani v dalším případě, v případě expropriace nemohl nastat škodlivý účinek zásahu do veřejné víry pozemkových knih. Dalším případem byla agrární operace. Pokud se v některé katastrální obci provádělo scelování, bylo k tomu zapotřebí veřejného vyhlášení, vyložení operačního plánu a všech podrobností, výsledku všech zúčastněných a teprve poté se přikročilo k záměně dosavadních parcel. Také v tomto případě byla publicita velmi značná, že legislativně vzato nahrazovala úplně publicitu veřejných knih a proto nebylo třeba zapisovat žádné poznámky do knih. Dalším případem byla vodní družstva, kdy zápisy o vodních družstvech se vedly u politických okresních správ, nadto k provádění úkolu vodního družstva bylo zapotřebí vodoprávní koncese a k tomu účelu bylo předepsáno řízení tak rozsáhlé publicity, že i zde zápis do pozemkové knihy byl úplně nahrazen.¹³⁴

Pozitivní význam poznámky záboru nebyl zákonem vytyčen, avšak v souvislosti s ustanovením § 20 knihovního řádu, poznámky tohoto druhu způsobovaly, že nikdo se nemohl omlouvat, že mu takový poměr nebyl znám. Toto mohlo mít význam pro eventuální nároky náhrady, ale pro nabývání knihovních práv ani v tomto případě takový význam poznámky záboru nelze připsat, neboť bylo patrné, že zábor byl dán, jakmile byl dán soubor velkého majetku pozemkového, jakmile se však soubor nějakým způsobem zmenšil pod zákonnou výměru, přestával zábor již touto skutečností existovat a nebylo k tomu zapotřebí žádného prohlášení Státního pozemkového úřadu, tedy ani prohlášení výmazu poznámky záboru.¹³⁵

Významná při tom byla pouze jediná okolnost, a to upravení důkazního břemene. Byla-li zapsána poznámka záboru a tvrdil-li někdo navzdory tomu, že pozemky jsou volné,

¹³⁴ Tamtéž, s. 200-201.

¹³⁵ Tamtéž, s. 203.

musel to prokázat, nebylo tedy jeho tvrzení negativní litiskontestací, ale tvrzením určitého faktu, které musel prokázat.

1.5. K pojmu a významu poznámky zamýšleného převzetí

Soud, který byl dožádán Státním pozemkovým úřadem, nařídil u příslušné knihovní složky, u něho vedené, poznámku zamýšleného převzetí přejímaných pozemků státem z úřední moci.

Poznámka zamýšleného převzetí měla význam poznámky zamýšleného odepsání pozemku a poznámky vyvlastnění.¹³⁶ Dále byla nutným předpokladem pro vklad vlastnického práva pro stát, po uplynutí třicetidenní lhůty od zápisu této poznámky byly vyloučeny vlastnické žaloby proti státu a proti osobám, kterým se přidělem dostalo těchto nemovitostí.¹³⁷ Pokud do knih nebyla vložena poznámka záboru, mohla být dána hospodařící osobě výpověď jen po zápisu poznámky zamýšleného převzetí,¹³⁸ a dále jen po zápisu poznámky bylo možné dát výpověď nájemci nebo oprávněné osobě ke služebnosti bytu.¹³⁹

Pokud pozemkový úřad přejímal jen část knihovního tělesa, měla poznámka zamýšleného převzetí význam opět poznámky vyvlastnění a poznámky zamýšleného odepsání nemovitosti. Poznámka zamýšleného odepsání nemovitosti měla ten význam, že pozdější nabytí knihovního práva na knihovní těleso nemohlo být bezbřemennému odepsání na závadu. To mělo podstatný význam, neboť se vztahovalo i na práva, kterých někdo nabyl po provedené poznámce se svolením Státního pozemkového úřadu.¹⁴⁰

¹³⁶ Srv. § 9 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹³⁷ § 31 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹³⁸ § 23 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹³⁹ § 21 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹⁴⁰ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí.* Brno 1922, s. 142.

Největší význam poznámky zamýšleného převzetí spočíval již ve výše uvedeném ustanovení § 31 náhradového zákona, které znělo následovně: „Po uplynutí 30 dnů od výkonu poznámky zamýšleného převzetí nelze se domáhati žalobou uznání práva vlastnického k nemovitostem převzatým ani vůči státu ani vůči osobám, jimž se dostalo nemovitostí těch přidělem. Nerozhoduje při tom, zda proveden byl ihned po uplynutí této lhůty vklad práva vlastnického čili nic“.

Poznámka zamýšleného převzetí mohla směřovat pouze proti knihovnímu vlastníkovi, nikoliv proti tzv. naturálnímu vlastníkovi. Knihovní vlastník se nemohl domáhat uznání svého vlastnictví, neboť pozemkový úřad, dožadující se poznámky zamýšleného převzetí, uznával právě jeho vlastnictví. Nastává tedy pouze problematika naturálního vlastníka, který nabyl vlastnického práva, avšak dosud nebyl zapsán do knih.

Mezi případy takového naturálního vlastnictví náležely:¹⁴¹

1. Okupace opuštěných pozemku, neboť i pozemek v pozemkových knihách bylo možné opustit a tím dát možnost třetím osobám, aby se tohoto pozemku zmocnily. Opuštění neznameno zcizení, a tudíž bylo dovoleno a nespadlo pod ustanovení záborového zákona.¹⁴²
2. Pozemky vyvlastněné přecházející pouhou expropriací do vlastnictví státu, země, obce, nebo jiné osoby. Pokud by byla poznámka zamýšleného převzetí bez omezení vložena na celé knihovní těleso, ač část mezi tím expropriací přešla do vlastnictví třetí osoby, musel nový vlastník nicméně tuto lhůtu dodržet a podat žalobu, poněvadž jinak jeho právo zaniklo a záleželo jen na dobré vůli Státního pozemkového úřadu, zda expropriaci uzná a dovolí intabulaci.
3. Nabytí vydržením následkem třiceti popř. čtyřicetiletého skutečného držení.

¹⁴¹ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se záborem souvisí*. Brno 1922, s. 143-144.

¹⁴² § 7 záborového zákona.

Tyto osoby výše jmenované v bodech 1-3 musely podat do třiceti dnů od provedené poznámky zamýšleného zcizení žalobu na uznání svého vlastnického práva. Žalobní petit zněl na uznání vlastnického práva, nikoliv na vydání věci. Žaloba na uznání vlastnického práva mohla mít dvojí podobu. Žaloba na zjištění, že žalobce je vlastníkem sporné věci, nebo žaloba o vklad žalobcova práva do pozemkových knih. Žaloba o zjištění mohla být podána i proti Státnímu pozemkovému úřadu, zatímco žaloba o vklad mohla být podána pouze proti knihovnímu vlastníku, neboť pouze on byl legitimován vydat vkladní listinu, která měla být suplována rozsudkem vydaným dle žalobní žádosti.

Pokud tedy byla žaloba podána včas a žalobce zvítězil na základě soudního rozhodnutí, mělo to za následek, že vysouzená nemovitost vystupovala ze souboru dotčených zabraných nemovitostí a musela být na základě rozhodnutí soudu vymazána z příslušné vložky a zapsána vlastníku do nové vložky. Tento případ nastával tehdy, pokud se vysoudila pouze část knihovního tělesa. V případě vysouzení celého tělesa se provedl zápis nového vlastníka a zároveň se musela poznámka zamýšleného převzetí vymazat z knih z úřední moci. Pokud mezi tím bylo již vloženo vlastnické právo pro stát nebo třetí osobu bylo nutné tento vklad vymazat.¹⁴³

Pokud žaloba nebyla podána ve lhůtě do třiceti dnů po provedené poznámce zamýšleného převzetí, tím bylo prekludováno jakékoliv vlastnické žalobě proti státu nebo nabyvateli.¹⁴⁴ Vlastník zmíněnou knihovní poznámkou své vlastnické právo nepozbýval, a také mohl být až do převzetí státem žalován kteroukoliv třetí osobou o uznání vlastnického práva. V tomto případě se právní poměr mezi knihovním vlastníkem a naturálním vlastníkem neměnil, avšak stát se mohl k nemovitosti prokazovat vlastnickým právem, třeba že i třetí osoba tuto nemovitost vysoudila žalobou na knihovním vlastníku, podanou ale po uplynutí

¹⁴³ §§ 26 a 28 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

¹⁴⁴ § 28 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

zmíněné lhůty. Toto tvrzení lze dovozovat z poslední věty ustanovení § 31 náhradového zákona. Tento účinek poznámky byl zaveden z toho důvodu, aby proti státu nemohly třetí osoby nastupovat se svými vlastnickými nároky.

Pokud nebylo vydržení dosud vykonáno, touto poznámkou se přetrhovala vydržecí lhůta, a nová lhůta počala běžet teprve vkladem vlastnického práva. Od poznámky zamýšleného převzetí běžela vydržecí lhůta, nebyl-li vklad proveden do konce vydržecí lhůty. Pokud byla poznámka vymazána, nenastalo žádné přetržení vydržení a vydržení běželo dále. Trvání této poznámky nebylo časově omezeno, a tak si stát touto poznámkou zabezpečoval i absolutní ochranu záboru proti všem třetím osobám, až na výjimky stanovené zákonem.¹⁴⁵

Byla-li poznámka zamýšleného převzetí zapsána v knihách, mohl pozemkový úřad žádat, aby bylo pro stát vloženo vlastnické právo. Vklad se mohl učinit ihned po provedené poznámce zamýšleného převzetí. Vklad nemusel být zapsán do určité doby od provedení poznámky.

1.6. K pojmu pozemková reforma

Pozemková reforma nám představuje změnu majetkových, vlastnických a užívacích práv k půdě se záměrem nově tato práva upravit. Pozemková reforma výrazně zasahuje do několika oblastí, zejména oblasti politické, hospodářské a sociální. Pozemková reforma nám také představuje změnu v tom, že dochází k oslabení určité vrstvy společnosti držící v rukou rozhodující část půdy, nesoucí zároveň politickou a ekonomickou moc.¹⁴⁶

Pro evropské státy, zejména střední a východní Evropy, inspiraci pro pozemkovou reformu lze spatřovat v Rusku, kde roku 1917 proběhla revoluce. Pod mottem „půdu těm, kdo na ní pracují“ se v Rusku uskutečnila největší agrární revoluce v historii lidstva.¹⁴⁷ Po první světové válce proběhly pozemkové reformy ve třinácti zemích střední a východní Evropy a

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ VYKOUPILOV, J. *Slovník českých dějin*. Brno: Julius Zirkus, 2002, s. 479-480.

¹⁴⁷ UNIVERSUM. *Všeobecná encyklopedie*. 3. díl. Praha: Euromedia Group k.s. – Odeon, 2002, s. 586.

v celé Evropě ve dvaceti dvou státech. Ze zemí s více než jedním milionem obyvatel neuskutečnily pozemkovou reformu jen Holandsko, Belgie, Francie a Švýcarsko.¹⁴⁸

V jednotlivých státech realizované pozemkové reformy se poměrně lišily, avšak jisté shodné rysy lze nalézt. Cílem reform bylo zejména snížit sociální napětí na venkově, posílit střední vrstvu zemědělského obyvatelstva na úkor velkého vlastnictví pozemkového. Snahou všech reform bylo vytvoření stabilní opory nově vzniklého režimu a posílení národní většiny vůči menšinám.¹⁴⁹

V případě našeho státu měla pozemková reforma za úkol omezení šlechtických velkostatků, které byly zejména v rukou příslušníků cizích národů, a církevních velkostatků, což představovalo nerovnoměrné rozdělení půdy. Již v roce 1913 byla vydána Statistická příručka království českého, která poukazovala na nerovnoměrnost ve vlastnictví půdy. V statistické příručce bylo konstatováno, že pouhých 151 velkostatkářů vlastnilo téměř třicet procent půdy v celém Česku, třicet osm procent půdy vlastnilo 454 798 držitelů a na Slovensku vlastnilo 935 velkostatkářů půdu o výměře více než 546 hektarů. Souhrnně 150 největších šlechtických panství s výměrou nad pět tisíc hektarů soustřeďovalo více než desetinu území celého Československa.¹⁵⁰ Mezi největší držitele půdy patřili Swarzenbergové s 248 000 hektary půdy, Lichtensteinové s 173 000 hektary, Habsburkové s 77 000 hektary, Czerninové z Chudenic s 61 000 hektary a Colloredo Mannsfeldové s 58 000 hektary.

Dalším faktorem pozemkové reformy byl také poválečný „hlad po půdě“ obyvatelstva. V poválečném období sílil tlak především obyvatel venkova po vlastní půdě. Pro obyčejného člověka znamenala půda zajištění základní obživy a tedy i existenční jistotu. Účelem pozemkové reformy bylo zmírnění velkých rozdílů ve vlastnictví pozemků ale také konsolidace vnitropolitické situace. Následné přidělení půdy zejména mezi malozemědělce,

¹⁴⁸ HORÁK, O. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*. Praha: Libri, 2010, s. 67-85.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ PRŮCHA, V. a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918-1992. Díl I. Období 1818-1945*. Brno: Doplněk, 2004, s. 83.

rolníky a bezzemky mělo taktéž povzbudit jejich národní cítění a z jejich řad vytvořit novou oporu státu – tím vystoupil do popředí i politický rozměr pozemkové reformy.¹⁵¹

S myšlenkou provedení pozemkové reformy a přerozdělení vlastnictví půdy se setkáváme již v 19. století, kdy na zasedání českého sněmu navrhnul Alfons Šťastný z Padařova parcelaci velkostatků. Na základě tohoto návrhu, i když neúspěšného, mělo dojít ke zrušení šlechtických latifundií a fideikomisů a každému šlechtici mělo být ponecháno pouze tolik půdy, kolik by mu zabezpečovalo jeho blahobyt. Zbývající půda měla být přerozdělena mezi drobné zemědělce. Z dalších návrhů jmenujme např. návrh Julia Grégra, který v době rakousko-uherského vyrovnání na českém sněmu přišel s požadavkem prozkoumání dokumentů, na základě kterých držela pobělohorská šlechta své statky. Ani tento návrh však nebyl realizován.¹⁵²

S ideou vyvlastnění velkostatků a zrušení šlechtických výsad se setkáváme na počátku dvacátého století v programovém prohlášení zahraničního odboje – ve Washingtonské deklaraci z 18. října 1918, či v návrhu hospodářského zákona, jehož autorem byl JUDr. Jaroslav Preiss, ředitel Živnostenské banky.¹⁵³

Pozemková reforma byla u nás také předmětem programů a úvah celé řady politických stran již před první světovou válkou a během války. Např. agrární strana ve svém programu z roku 1903 navrhovala přidělení půdy drobným rolníkům. I když tento návrh se nepodařilo prosadit, alespoň se agrární strana snažila získat půdu cestou dobrovolných prodejů půdy od šlechty. Jiná varianta pro získání půdy nebyla možná, neboť šlechta jako největší vlastník půdy měla rozhodující politickou moc ve státě.¹⁵⁴

¹⁵¹ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 8 an.

¹⁵² MARUŠÁK, K. *Šlechta, velkostatek a pozemková reforma*. Brno: nakladatel A. Píša, 1919, s. 39 an.

¹⁵³ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 8 an.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 33 an.

2. Postoj politických stran, šlechty a velkostatkářů k pozemkové reformě a jejich vliv na pozemkovou reformu

2.1. Postoj politických stran k pozemkové reformě a jejich vliv na pozemkovou reformu

Postoj politických stran k pozemkové reformě byl velmi odlišný, i když nelze zcela vyloučit, že v některých svých názorech a návrzích, se strany rozcházely. Velmi podstatné je, že všechny strany prosazovaly provedení pozemkové reformy, i když některé ne již od samého počátku. Protichůdné a rozdílné názory politických stran také naznačovaly, že k dosažení nějakého konsensu ohledně výsledné podoby pozemkové reformy a přijetí zákonů, které umožnily a upravily provedení pozemkové reformy, nebylo vůbec jednoduché.

2.1.1. Agrární strana

Mezi hlavní úkoly agrární strany se řadilo přidělení půdy maloročníkům, zemědělcům, bezzemkům, legionářům, válečným invalidům, poškozencům, vdovám a pozůstalým rodinám.¹⁵⁵

Agrární strana začala hájit a navrhopvat rozdělení alespoň části velkostatků a jejich převedení do rukou drobného rolnictva již během války. V prosinci roku 1917 jménem strany obhajoval poslanec František Udržal ve svém prohlášení v rozpočtovém výboru říšské rady mimo jiné rozdělení půdy latifundií, což dle něj bylo „hudbou blízké budoucnosti“. Rozparcelování půdy mělo dle něj příznivě ovlivnit zvýšení zemědělské produkce, poplatnost

¹⁵⁵ STIEBER, M. *Pozemková reforma*. Praha: nákladem spolku právníků Všeherd, 1919.

a populaci. Dále prohlásil, že agrární strana podá včas a na příslušném místě své návrhy na rozdělení půdy.¹⁵⁶

Problému pozemkové reformy byl věnován i Udržalův novoroční interview s redaktorem periodika Venkov roku 1918, který byl uveřejněný pod titulkem „Naše úkoly“.¹⁵⁷ Udržal zde zdůraznil, že společnost musí být reformována v duchu národní soběstačnosti. Dále se vyjádřil, že právě hlad po půdě ukazuje, jakým směrem se reformy budou ubírat a že není třeba žádného strachu před hospodářskými převraty, především pokud jsou „diktovány duchem času“.

Obě výše uvedená prohlášení prokazují, že agrární strana považovala pozemkovou reformu za jeden z nejdůležitějších problémů a to velmi aktuální.

Aktivní politickou kampaň za svou podobu pozemkové reformy výrazně zahájila agrární strana v lednu roku 1919. Jako cíl této strany byl přiděl do soukromého vlastnictví. Proto na venkově byly zakládány Domoviny, tj. organizace uchazečů o půdu, prostřednictvím kterých agrární strana zjišťovala přímo u rolníků, kolik půdy požadují a zda půdu chtějí do vlastnictví nebo do nájmu.¹⁵⁸

Agrární strana také zřídila kolonizační kancelář, jejímž úkolem bylo provedení průzkumu v jednotlivých obcích, kdo si žádá o půdu do vlastnictví. Za tímto účelem byly jednotlivým obcím rozeslány také dotazníky. Tímto postojem postupně agrární strana přebírala iniciativu na venkově a získávala početné vrstvy obyvatelstva pro své návrhy.

Strana také mimo jiné vytvořila rozsáhlou síť finančních skupin, zájmových organizací, hospodářských spolků a družstevních svazů. Zejména prostřednictvím Státního

¹⁵⁶ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 46.

¹⁵⁷ Venkov ze dne 1. ledna 1918.

¹⁵⁸ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 125-126.

pozemkového úřadu, kde svými funkcionáři obsadila nejdůležitější posty, měla tato strana největší vliv na provedení pozemkové reformy v praxi.

Poslanecký klub agrární strany v únoru 1919 předložil svůj program, ve kterém mimo jiné byl stanoven požadavek zrušení fideikomisů a odebrání části půdy velkostatkářům. Půdu měli nejprve dostat zemědělci, kteří již měli prostředky, zejména mrtvý a živý inventář, budovy pro obhospodařování. Strana také požadovala vykoupení dlouhodobých pachtů.

V dubnu 1919 přišla strana se svým dalším prohlášením, ve kterém žádala o přidělení půdy velkostatků do soukromého vlastnictví rolníků, odmítala dlouhodobý pronájem pachtů a ohledně výměry, která měla být dosavadním vlastníkům ponechána, přišla s návrhem, aby rozhodovali znalci.

Tyto výše a další návrhy ze strany agrární strany ale nalézaly nesouhlas a odpor dokonce v řadách této strany, především v řadách velkostatkářského konzervativního křídla, v případě jednotlivých osob se jednalo např. o Rudolfa Bergmanna či Karla Práška, kteří nesouhlasili s maloroľnickou politikou strany.¹⁵⁹ Právě na prosazení maloroľnické politiky v rámci agrární strany měl zásluhy již výše uváděný František Udržal, ale také i Antonín Švehla či dr. Karel Viškovský.¹⁶⁰

Současně se vedle odpůrců a kritiků této koncepce v řadách konzervativních velkostatkářů objevila v rámci agrární strany další řada oponentů, a to po schválení zákona,¹⁶¹ na základě kterého došlo ke změně obecního majetku v kmenové obecní jmění. Ztráta práva na užívání obecních lesů, polí a pastvin a jeho předání celé obci postihlo především „starousedlíky“, tj. ve skutečnosti vesnické boháče, kteří byli důležitými členy agrární strany.

¹⁵⁹ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 120.

¹⁶⁰ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, s. 89-93.

¹⁶¹ Zákon č. 421/1919 Sb. z. a n., *kterým se mění obecní statek v kmenové obecní jmění*.

Toto nebezpečí vytvoření vnitřní opozice ve straně zažehnal Antonín Švehla prosazením novely výše uvedeného zákona.¹⁶²

Agrární strana věnovala také velkou pozornost otázce vnitřní kolonizace, což lze vypořádat i z plánů ministra zemědělství Karla Práška. Na základě jeho iniciativy vláda pro kolonizaci uvolnila nutné finanční prostředky ve výši šesti miliónů korun, které plynuly do státní pokladny ze zvýšené pozemkové daně. Dalším návrhem Karla Práška bylo, aby tato suma byla použita na vybudování vzorných hospodářství, kde by bylo možné získat zkušenosti a ty využít na řešení kolonizační otázky v celostátním měřítku.

2.1.2. Československá strana lidová

V nazírání na pozemkovou reformu se formálně Československá strana lidová nelišila od strany agrární. Základním požadavkem obou stran bylo odkoupení půdy. Avšak v případě Československé strany lidové mělo jít od odkoupení půdy pouze ze světských velkostatků, nikoliv tedy církevních, a to maloroelníkům, jak také výslovně uváděla. Lidová strana s pozemkovou reformou do určité míry souhlasila i z důvodů sociálních.¹⁶³

Československá strana lidová vznikla sloučením národní strany katolické a křesťansko-sociální strany. Různé katolické skupiny a samotná katolická církev, která do politiky zasahovala prostřednictvím katolických politických stran, se za války zkompromitovaly spoluprací s reakční šlechtou a hájením zájmů habsburské monarchie a není tudíž divu, že politická moc jak církve, tak politických stran byla po válce značně oslabena.¹⁶⁴

¹⁶² OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, s. 89-93.

¹⁶³ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 67.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 127-128.

Avšak nedotknutelnou zůstávala nadále její hospodářská moc, která se opírala o velký pozemkový majetek. Jelikož pozemková reforma se měla vztahovat i na církevní majetek,¹⁶⁵ byla Lidová strana, hájící zájmy katolické církve, nucena zaujímat k této otázce takové stanovisko a volit takový postup, aby zájmy katolické církve nebyly poškozeny.¹⁶⁶ Na straně druhé, se však musela také snažit, aby neztratila podporu voličů.

Československá strana lidová pod tlakem nakonec uznala nutnost socializace základních výrobních prostředků, dolů, komunikací a dokonce souhlasila se zásahy do držby půdy se snahou vyloučit půdu církevní. Poprvé poněkud přesněji formulovala svůj názor na pozemkovou reformu při projednávání vládního prohlášení na počátku ledna 1919. Lidová strana se ztotožnila s požadavkem vyvlastnění velkostatků, jak to požadovala vláda ve svém prohlášení, avšak usilovala o umírněnější postup. V podstatě přejala program křesťansko-sociální strany z května roku 1918, který se vyslovoval pro nucený odkup půdy od velkostatků za plnou náhradu. Půda měla být předána malým zemědělcům za mírnou přidělovou cenu a na dlouhodobé splátky. Opatrný postup ve vyvlastňování zdůvodňovali mluvčí strany ohledy na národohospodářské zájmy.¹⁶⁷

O církevní půdě a jejím osudu se v debatě o vládním prohlášení zmínil pouze slovenský biskup dr. Kmeťko. Z jeho projevu bylo jasné, že i církev si uvědomovala, že bude muset přinést určité majetkové oběti. Kmeťko požadoval, aby církevní majetky byly dány pod autonomní správu církve za vrchního dozoru státu a aby jejich výnosů bylo použito k humanitním účelům, jako k zakládání a vydržování škol, nemocnic apod. Při případném vyvlastnění církevní půdy se mělo pamatovat na nižší kněžstvo.¹⁶⁸

¹⁶⁵ K tomu blíže ČERVINKA, E. *Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatech římskokatolické církve*. Praha 1933.

¹⁶⁶ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 128.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 129.

V samotné Československé straně lidové se začali hlásit o slovo domkaři a chalupníci. Ti se sice ztotožňovali zcela s názory vedení lidové strany v tom, že strana žádala výkup půdy za slušné a přiměřené odškodné, a že vykoupená půda měla být rozdělována pouze domkařům a zemědělským dělníkům na dlouhodobé splátky. Nekompromisně se však vyslovili proti zesocializování půdy a rozhodně požadovali příděl půdy do soukromého vlastnictví.¹⁶⁹

Jejich postoj šel ještě dále na přípravném sjezdu katolických chalupníků a domkařů v březnu 1919. Zde byly stanoveny požadavky, aby byly vyvlastněny všechny velkostatky bez rozdílu, jestli jde o světské či církevní. Půda se měla přidělovat do soukromého vlastnictví nebo do dlouhodobého nájmu ze strany státu nevypověditelného těm, kteří neměli peníze na její zakoupení nebo i družstvům složeným ze zájemců o půdu. Zejména bylo zde důležité, že se sjezd vyslovil i o vyvlastnění církevní půdy. Na to také se objevila kritika a protesty nejen ze strany církve. Např. v periodiku *Čech* bylo konstatováno, že rozhodnutí o vyvlastnění církevní půdy nebylo učiněno výkonným výborem strany, nýbrž že o tom rozhodovalo rodící se sdružení domkařů.¹⁷⁰

Lidová strana usilovala o nalezení kompromisu mezi katolickými domkaři a církevními hodnostáři, zejména se pokoušela o zmenšení významu hladu po půdě, který byl dle jejího názoru pomíjivý jako jeden z mnoha důsledků války. Strana tvrdila, že jak pomine hlad po půdě, půjdou zemědělci raději pracovat do továren, které jim zajistí stabilní příjem za osmihodinovou pracovní dobu, než pracovat sice na svém, ale zároveň zadluženém hospodářství s nejistou budoucností.¹⁷¹

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ *Čech* ze dne 23. března 1919.

¹⁷¹ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 130.

V řešení pozemkové reformy Lidová strana obdobně jako strana agrární útočila na sociální demokracii a používala i obdobných argumentů, jako byl pokles výroby či ovládnutí vesnice socialisty apod., i když si byla plně vědoma, že hlavním konkurentem v boji o vesnici byla právě Agrární strana. Vedení strany si bylo vědomo, že stěží získá rolnické masy pro svůj program pozemkové reformy. Proto se snažilo proniknout mezi ně obhajobou jiných rolnických požadavků, jako bylo uvolnění vázaného hospodářství a volný obchod se zemědělskými produkty. K působení na malé rolníky byly pak určeny hlavně návrhy poslanců lidové strany na vyloučení maloroelníků z rekvizic, na jejich zastoupení v rekvizičních komisích apod. Ani lidové straně, která si sice v podstatě udržela své postavení na vesnici, se však nepodařilo ohrožit na venkově téměř monopolní postavení agrární strany. Při projednávání zákonů o pozemkové reformě i v boji o její charakter vyvinula málo iniciativy a nehrála rozhodující roli ani při sjednávání těchto zákonů.¹⁷²

2.1.3. Sociální demokracie

Otázkou půdy se sociální demokracie zabývala již před válkou, v roce 1910. Konkrétně se jednalo o návrh poslanců sociální demokracie, který byl podán na moravském zemském sněmu v roce 1910. Ten byl také podepsán i členem jiné strany – strany agrární – dr. Františkem Staňkem. V tomto návrhu bylo požadováno, aby byla vyvázána půda velkostatků s výměrou nad 250 hektarů, a to z důvodů „obecného blaha“ a její vrácení národu, který ji obdělává. Popudem k podání tohoto návrhu byla lichva s potravinami, která dle autorů návrhu byla zapříčiněna tou skutečností, že národ sám na půdě nehospořil.¹⁷³

¹⁷² Tamtéž, s. 131.

¹⁷³ Tamtéž, s. 37.

Tímto návrhem však potřeba zásahu do držby půdy nebyla zdůvodněna tím hlavním a nejdůležitějším. Návrh se nestal ani platformou pro pronikání sociální demokracie mezi rolnictvo na venkově. Před první světovou válkou sociální demokracie v podstatě začala teprve organizovat zemědělské dělníky. Sice vznikaly první organizace maloročníků a domkařů, avšak ty měly pouze regionální ráz, byly bez ústředního vedení a neměly podstatného významu.¹⁷⁴

Vlivem nových podmínek po Říjnové revoluci, kdy byl v Rusku vydán následně Dekret o půdě, se klub poslanců sociální demokracie usnesl, aby byla zřízena zvláštní komise, která by vypracovala návrh na odstranění vlastnictví půdy velkostatkářů, šlechty a církve. Komise se shodla na zásadě zrušení soukromého vlastnictví půdy, avšak vyloučila její zestátnění. Proti zestátnění půdy se sociální demokracie vyslovila proto, protože by znamenalo její „porakouštění“, neboť tehdy ještě existovalo Rakousko.¹⁷⁵ Sociální demokracie naopak chtěla převést půdu do českých rukou. Proto např. J. Macek žádal, aby půda patřila „budoucímu českému státu“.¹⁷⁶

Půda měla přejít do družstevní držby a na družstevním základě se měla provádět produkce i směna zboží. Zrušením dědického práva měla přejít do obecného držení veškerá půdy, s výjimkou takových malých hospodářství, jejichž výnos zaručoval existenční minimum držitele a jeho rodiny.

Zásady vypracované touto komisí představovaly první oficiální prohlášení sociální demokracie v otázce úpravy půdy. Lze říci, že se tato strana vyslovila pro znárodnění půdy a družstevní způsob hospodaření.

¹⁷⁴ CÉSAR, J. Řešení rolnické otázky sociální demokracií v letech 1918-1920. *Československý časopis historický*. 1957, roč. VI., s. 89.

¹⁷⁵ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 55.

¹⁷⁶ MACEK, J. *Znárodnění a zlidovění české půdy*. Praha 1918.

Druhý svůj oficiální postoj k pozemkové reformě vyjádřilo vedení sociální demokracie 1. května 1918. V manifestu, který byl vydán u příležitosti svátku pracujících, se vedení strany mimo jiné vyjádřilo tak, že ke znárodnění půdy musí jako první krok být vyvlastnění velkostatků.¹⁷⁷

Bezprostředním důvodem, který nutil sociální demokracii, aby věnovala pozemkové reformě větší pozornost, byla tíživá zásobovací situace, jejíž příčinu spatřovalo vedení této strany v soukromé držbě půdy. Vedení také poukazovalo na to, že válka dostatečně prokázala, jak nebezpečné je, když je půda v soukromém majetku určité kasty osob, které mohly diktovat ceny potravin a tím nechat lid úplně vyhladovět. Tím, že svůj základní úkol sociální demokracie spatřovala v zajištění zásobování veškerého obyvatelstva, přikláněla se ke znárodnění půdy, i přes to, že si byla vědoma toho, že tento požadavek mezi rolnictvem není populární.¹⁷⁸

Proto se také ve výše již uváděném manifestu psalo, že bude zachováno soukromé držení menších rozměrů půdy, kterou obdělává rolník sám se svou rodinou a „nevykořisťuje na nich trvale pracovní sílu jiných lidí, pokud dotyční majitelé nepřipojí se sami k socialistickému společenství na základě poznání, že toto společenství při větší volnosti zajistí bezstarostnější život jim a jejich dětem, než jaký jim zajišťuje soukromý majetek a soukromá výroba“.¹⁷⁹

Sociální demokracie ale rolnickou otázku podcenila. Nevyšla vstříc požadavkům drobných rolníků, malozemědělců a bezzemků, kteří měli hlavní zájem na získání půdy, aby si mohli zajistit alespoň minimální obživu. Strana sice prosazovala vyvlastnění velkostatků, avšak současně žádala o jejich převod do majetku družstev a státních podniků. Také se

¹⁷⁷ *Právo lidu* ze dne 1. května 1918.

¹⁷⁸ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 59.

¹⁷⁹ *Právo lidu* ze dne 1. května 1918.

vyslovila proti parcelaci půdy a prosazovala zachování velkých statků a jejich socializaci.¹⁸⁰ V rámci strany existovaly dvě koncepce přeměny velkostatků. První představovala přeměnu velkostatků na státní podniky za účasti zemědělských dělníků na jejich správě a druhá koncepce předpokládala pronájem vyvlastněných velkostatků družstvům malovýrobců na delší časové období. Ani jedna z těchto koncepcí nebyla ale pro rolnictvo přijatelná, a tudíž se sociální demokracie snažila této otázce vyhnout, jak bude s půdou naloženo, a to především cestou prozatímního prosazení vydání rámcového zákona, který by prohlásil pouze vyvlastnění půdy a další podrobné otázky by ponechal zvláštním zákonům.¹⁸¹

2.1.4. Národní demokracie

Pozemková reforma pro národní demokracii, jako představitele průmyslové a finanční buržoasie, nepatřila před ani po válce k zásadním otázkám. Vzhledem k tomu, že v pozemkové reformě spatřovala příležitost oslabit její největší hospodářskou konkurenci, tj. šlechtu a její kapitál, postavila se na stranu proreformátorů. Avšak na druhé straně musela národní demokracie hájit zájmy zemědělského průmyslu a měst, jejichž zásobování by pozemková reforma mohla negativně ovlivnit. Zejména s ohledem na zajištění jejich levného zásobování prosazovala, aby zemědělství zůstalo v soukromých rukou a půda byla přidělena do soukromého vlastnictví. Současně ale navrhovala, aby alespoň část velkostatků, které byly nejdůležitějšími dodavateli průmyslových plodin průmyslovým závodům, nebyla rozparcelována.¹⁸²

¹⁸⁰ FÁBRY, V. *Československé pozemkové právo*. Praha: Orbis, 1977, s. 52-53.

¹⁸¹ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 56 an.

¹⁸² VYKOUPILOV, J. *Slovník českých dějin*. Brno: Julius Zirkus, 2002, s. 479-480.

V případě parcelace zastávala tak stejný postoj jako sociální demokracie, i když z jiných zjištěných zájmů. V případě zachování alespoň části velkostatků se slučovalo i s názorem, které zastávalo i velkostatkářské křídlo agrární strany, a z tohoto důvodu se i v tomto ohledu obě strany podporovaly.

Národní demokracie navrhovala v případě výměry pozemků, které by podléhaly záboru, stanovit na hranici 250 hektarů. V rámci strany se objevily i jiné požadavky na stanovení výměry pozemků a to až na 1000 hektarů. Proto také po vydání záborového zákona někteří zástupci této strany kritizovali tento zákon pro nízkou výměru pozemků spadajících pod zábor a varovali před hospodářskou škodlivostí, kterou tento předpis podle jejich názoru přinese.¹⁸³

V případě náhrady, navrhovali představitelé této strany vyvlastnění bez náhrady majetku panovnického rodu, majetku Německé říše a statků, které byly získány současnými majiteli z majetku odebraného v době pobělohorské. Mezi jejich návrhy bylo také vytvoření zvláštního kolonizačního úřadu pro provedení pozemkové reformy, mimo jiné se vyslovili pro vyvlastnění a odevzdání půdy drobným pachtýřům.¹⁸⁴

Národní demokracie, nepatřila ke stranám, usilující o širokou podporu obyvatelstva, ale na definitivní přípravě zákonů o pozemkové reformě se podílela. Zejména měl zastoupení ve tříčlenném komitétu, který měl na starost konečnou redakci záborového zákona.

2.1.5. Československá strana socialistická

Československá strana socialistická vznikla v březnu 1918 sloučením národně sociální strany a části anarchistů, pod vedením MUDr. Bohuslava Vrbenského. Hlavním požadavkem strany bylo vyvlastnění velkostatků od 50 hektarů bez náhrady. V tomto případě se jednalo o

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Tamtéž.

návrh dr. Vrbenského na schůzi poslanců Československé strany socialistické, kde předložil minimální socializační program, dle něhož žádný občan republiky neměl mít větší jmění než 300 000 korun, z toho nanejvýš 50 hektarů půdy. Tento návrh byl ale zamítnut samotnými poslanci jeho vlastní strany, neboť byl pro ně příliš radikální.¹⁸⁵

V prvním období vedení Československé strany socialistické tak (až n výše uvedený pokus ze strany dr. Vrbenského) nevypracovalo žádný oficiální program týkající se pozemkové reformy. Teprve počátkem roku 1919 začalo vedení strany obracet svou pozornost k venkovu. Došlo k vypracování programu, který byl zaměřen proti sociální demokracii a agrární straně. Ve svém programu strana navrhovala vyvlastnění velkostatků, ale již od výměry 50 až 100 hektarů podle úrodnosti půdy, a to bez náhrady. V tomto směru byl program zaměřen proti agrární straně, jejíž agitaci s „parcelací šmahem“ chtěla čelit Československá strana socialistická právě snížením výměry a především vyvlastněním bez náhrady. Je patrné, že ale tyto své návrhy nemyslela vážně, když pak souhlasila se záborovým zákonem.¹⁸⁶

Proti sociální demokracii byl její program zaměřen v otázce přidělu. Tato strana se zásadně vyslovila pro přiděl půdy malozemědělcům a bezzemkům do individuální držby, družstva měla být tvořena jen na přání uchazečů. Vedení strany pochopilo, že životním zájmem rolníků byla parcelace a v tomto smyslu se jim snažilo vyjít vstříc. Avšak podle strany měl stát podržet nad přidělenou půdou „vrchnovlastnické“ právo, což představovalo, že změny v držbě byly pod kontrolou státu.¹⁸⁷

I přesto, že tento program socialistické straně přinesl určité úspěchy na venkově, vliv agrární strany se jí nepodařilo zlomit. Z tohoto důvodu se strana obracela proti sociální

¹⁸⁵ PEROUTKA, F. *Budování státu*. Díl I., Praha 1933, s. 337.

¹⁸⁶ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 117.

¹⁸⁷ Tamtéž.

demokracii, neboť pochopila, že jen na její úkor může získat alespoň část voličů z řad rolnictva.

2.1.6. Česká strana pokroková

Česká strana pokroková postupovala společně s Československou stranou socialistickou v prozatímním Národním shromáždění. Tato strana ve vnitropolitickém životě neměla v podstatě žádný význam. Tak jako ostatní české strany i ona zaujala kladný postoj k pozemkové reformě. Již za války se vyslovila pro to, aby pozemkovou reformou byla posílena maloroľnická hospodářství, která nemají kapitalistický charakter. Nedostatky malovýroby měly být překonány vytvářením svépomocných družstev. V podstatě stejné stanovisko zaujala tato strana i po válce.¹⁸⁸

Vyslovila se pro postupné provádění kolonizace, přičemž posílena měla být drobná držba. Za vyvlastněné velkostatky měla být poskytnuta mírná náhrada. Zároveň měly být vybudovány i státní nebo družstevní statky, kterým by se ponechala taková výměra, která zaručovala hospodářské využití půdy. Jako důvod těchto opatření se mimo jiné uváděl i nepříznivý vliv velkostatků v životě národa, který se projevoval např. velkým vystěhovalectvím.

Jelikož Česká strana pokroková neměla žádný vliv, ani v pozemkové reformě neovlivnila hlavní politické síly ve státě.

2.1.7. Německé buržoazní strany a německá sociální demokracie

Stěžejní otázkou německé menšiny v Československu byl poměr k nově vzniklé republice. Vlastně až do rozhodnutí pařížské konference – a to i po vojenské okupaci

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 118.

pohraničních území v prosinci 1918, kde se původně německá buržoazie pokusila vytvořit samostatné provincie Deutschböhmen a Sudetenland – setrvala německá buržoazie, podporována i německou sociální demokracií na nepřátelském vztahu k Československu a na stanovisku odtržení pohraničních území. Hlavním bodem byl pro německou buržoazii i pravicové vůdce německé sociální demokracie boj o státoprávní postavení Němců v Československu.¹⁸⁹

Němci nebyli zastoupeni v tzv. Revolučním Národním shromáždění, takže neměli žádný vliv na řešení zásadních otázek nového československého státu, tím i na pozemkovou reformu. Vzhledem k výše nastíněným okolnostem německé politické strany věnovaly pouze malou pozornost řešení pozemkové reformy a ani nezasahovaly do tiskových bojů, i když stručně o názorech českých politických stran jejich tisk informoval.¹⁹⁰

Pozemková reforma byla odsouzena jak německou buržoazií, tak i německou sociální demokracií. Dle nich byla provedena konfiskace podle nacionálních zásad a pozemková reforma byla využita k čechizaci německého území. S pozemkovou reformou nesouhlasily i z toho důvodu, že byla usnesena Národním shromážděním, ve kterém německé politické strany nebyly zastoupeny.

Také však i mezi německými politickými stranami byly rozdíly v chápání sociálních otázek. Tak tomu bylo i v případě pozemkové reformy. Obdobně jako v českém táboře i zde se vytvořily v podstatě dvě skupiny. Německá sociální demokracie vycházela z podobných zásad jako česká sociální demokracie, požadovala socializaci půdy velkostatků a zachování velkovýroby na družstevním základě. Levice se vyslovila i proti náhradě a upozorňovala na rozpory mezi pracujícími rolníky a velkostatkáři. Dále odhalovala, že za nově tvořící se stranou „Bund der Landwirte“ stojí agrární kapitalisté, kteří se nikdy nesmíří s vyvlastněním

¹⁸⁹ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 142.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 142-143, a dále níže k textu mé práce k německým stranám.

velkostatků. I přes tuto kritiku upadla i v této otázce německá sociální demokracie do nacionalismu, neboť německým agrárikům vyčítala, že pro své požadavky zrazují národní zájmy německého národa.

Zájmy německých agráriků hájila výše uvedená strana „Bund der Landwirte“ která byla založená po válce. V případě pozemkové reformy žádala, aby byla zrušena všechna privilegia na půdu – fideikomis, mrtvá ruka – na oblast lovu a rybaření. Při tom trvala na zajištění soukromého vlastnictví půdy. Provedení pozemkové reformy si představovala tak, že latifundia podstoupí část půdy zemědělským dělníkům, válečným invalidům a k rozšíření rolnických usedlostí. Půda dle této strany se mohla získat i tím, že by se jí hradila dávka z majetku.

Návrhy německé agrární buržoazie se v podstatě nelišily od návrhů české agrární buržoazie, i když byly umírněnější. Německá agrární buržoazie se postavila proti pozemkové reformě zejména proto, že sloužila české buržoazii jako nástroj konkurenčního boje a že se sama na ní nemohla podílet. Němečtí agrárikové si byli vědomi, že v daném momentě je nejdůležitější obhajoba společných zájmů německé buržoazie a šlechty, na jejichž pozice v zemědělství česká buržoazie zaútočila pozemkovou reformou. Proto se postavili proti pozemkové reformě, a hájili zájmy šlechtických velkostatkářů.

Tyto konkurenční rozpory zastírala německá buržoazie, aby získala pro svoje stanovisko masy pracujícího německého lidu a tvrdila, že jde o odvetu českého národa na německém za Bílou horu apod. Pro svůj odboj proti Československé republice a později pasivní politiku německé politické strany nemohly a také aktivně nezasáhly do realizace pozemkové reformy a neměli ani vliv na její provádění, neboť nebyly zastoupeny ani ve Státním pozemkovém úřadě ani ve správním výboru Státního pozemkového úřadu, který byl zvolen ještě tzv. Revolučním Národním shromážděním. Později po roce 1920, kdy byli zvoleni do Národního shromáždění i zástupci Němců, již volba správního výboru Státního

pozemkového úřadu nebyla prováděna, takže zůstal v původním složení bez německých zástupců. Určení stěžejních principů, hlavně však provádění pozemkové reformy bylo zcela v rukou české agrární strany.

2.2. Postoj šlechty a velkostatkářů k pozemkové reformě

Šlechta a velkostatkáři představovali hlavní odpůrce pozemkové reformy. Po válce přišla šlechta na základě nových zákonů o veškeré své výhody a privilegia,¹⁹¹ a tím i jakoukoliv podporu u obyvatelstva. V případě velkostatkářů to bylo obdobné. Velkostatkáři, organizující se z počátku v agrární straně, se s touto stranou nakonec rozešli pro rozpor s její navrhovanou podobou pozemkové reformy.¹⁹²

Jak šlechta, tak velkostatkáři se od samého počátku snažili, aby k uskutečnění této reformy nikdy nedošlo. Když bylo již jasné, že k ní dojde, jejich snahou bylo její zmírnění. Proti pozemkové reformě argumentovali především tím, že reforma bude mít negativní dopad nejen na celé zemědělství ale i průmysl, povede k poklesu výroby a tím způsobí nemalé zásobovací potíže, zvýší nezaměstnanost, neboť většina zaměstnanců dosavadních velkostatků by byla propuštěna. Z těchto důvodů doporučovali, aby reforma nebyla spuštěna okamžitě, ale provedena v několika desetiletích. Navrhovali také zvýšit minimální výměru pozemků, které nespádaly do záboru a také požadovali zcela vyloučit ze záboru rybníky a lesy.¹⁹³

¹⁹¹ Např. zákon č. 61/1918 Sb. z. a n.

¹⁹² SLEZÁK, L. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935a její mezinárodní souvislosti*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

¹⁹³ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 51 an.

Jakmile byl vydán náhradový zákon, protestovali proti stanovení náhradových cen podle cen předválečných. Kritika z jejich strany se obrátila i vůči Státnímu pozemkovému úřadu, a požadovali jeho apolitičnost. Mezi dalšími jejich požadavky bylo rozdělení alespoň části svých majetků mezi své potomky, kdy pak tyto nové majetkové soubory neměly spadat pod zábor.¹⁹⁴

Odpůrci pozemkové reformy z řad velkostatkářů a šlechty našli podporu zejména u konzervativních institucí, jako byl Svaz československých velkostatkářů a Svaz německých velkostatkářů. Svaz československých velkostatkářů vznikl na jaře roku 1919 a představoval jakousi opozici proti pozemkové reformě. V tomto svazu se sdružovali velkostatkáři, vlastníci více než sto hektarů půdy, což bylo jednou z hlavních podmínek členství ve svazu. Členské příspěvky se hradily podle výměry velkostatku. Velkostatkář, který se chtěl stát členem svazu, musel vyplnit dotazník, kde mimo jiné musel přiznat výměru svého majetku, jeho nabytí, kolik měl v pachtu apod. Zpočátku se platilo 0,10 haléřů za jeden hektar, později to bylo 0,80 haléřů za jeden hektar.

Mezi hlavní úkoly svazu patřila ochrana společných zájmů velkostatku. Svaz také poskytoval svým členům rady a pomoc v souvislosti s pozemkovou reformou, výrobou a správou na velkostatech. Jednalo se především o rozdělení půdy, řešení pachtů, pomáhal řešit problémy s přejímací cenou, se zaměstnanci atd.¹⁹⁵ Svaz československých velkostatkářů v souvislosti s pozemkovou reformou konkrétně působil v oblasti právního a odborného poradenství, které svým členům poskytoval zdarma. V případě některých velkostatků podnikl i intervenci, avšak později se zjistilo, že zasahoval zejména na těch velkostatech, kam jezdili osoby z tohoto svazu na hony, letní byty apod.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Archivní pomůcka č. 688. Fond: Svaz československých velkostatkářů. Národní archiv Praha.

¹⁹⁶ Tamtéž.

Svaz československých velkostatkářů také zřídil jakési finanční fondy pro majitele velkostatků s velkou lesní plochou. Do tohoto fondu se koncentrovaly finanční prostředky na úplatky, které byly dávány během reformy a povolovacího řízení lesní těžby.¹⁹⁷

Svaz se snažil kritizovat pozemkovou reformu na všech svých schůzích, v tisku nebo různých memorandech. Např. z jeho strany bylo kritizováno hospodaření na nově utvořených zbytkových statcích, které ohrožovalo úroveň a produktivitu zemědělské výroby. Svaz působil v rozhodčích soudech a byl také členem různých komisí, samosprávných složek, komisí při ministerstvech, Konfederace zaměstnavatelských organizací. Ve spolupráci s Konfederací zaměstnavatelských organizací ale i samostatně se svaz účastnil jednání na ministerstvu zemědělství a ve sněmovně, na kterých se projednávaly otázky, které se týkaly kolektivních smluv pro zaměstnance, platových směrnic, penzí pro zaměstnance na zabraných velkostatech.¹⁹⁸

Pro členy svazu byly Svazem československých velkostatkářů zřízeny daňové poradny. Šlo o poradny, které radily členům jak snížit daňový podíl. Velkostatky měly poměrně velké daňové nedoplatky, zejména po zavedení dávky z majetku.¹⁹⁹ Tyto nedoplatky se velkostatkáři snažili vykompenzovat hodnotou zabraného majetku. Některým velkostatkářům svaz dokonce půjčoval ze svých finančních prostředků nebo z tajných fondů.²⁰⁰

Podle stanov byl Svaz československých velkostatkářů politicky nezávislý, avšak v něm působili poslanci různých politických stran. Zejména převládali představitelé národně demokratické a lidové strany. Např. v národně demokratické straně byli z jeho členů organizováni F. Mašek, R. Bergmann, dr. Malínský. K agrární straně patřil V. Donát, příslušníkem lidové strany byl dr. Mayer. K intervencím využíval Svaz československých

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce s přírůstkem na majetek.

²⁰⁰ Archivní pomůcka č. 688. Fond: Svaz československých velkostatkářů. Národní archiv Praha.

velkostatkářů dalších předních činitelů těchto stran, mezi nimi např. i Berana, tehdejšího tajemníka agrární strany.²⁰¹

Na základě agendy svazu lze vypožorovat zaměření velkostatkářské výroby. Nejvíce jednání a zájmu bylo věnováno těžbě a prodeji dřeva, surového nebo zpracovaného na velkostatkářských pilách. Pomocí svazu sháněli velkostatkáři lesníky pro své lesní plochy. Velkostatky, které byly organizované ve svazu, postupem doby nabyly značného podílů na vývozu dřeva. Právě díky svazu začaly spolupracovat s mnoha mezinárodními dřevařskými organizacemi. Na spolupráci a podpoře vývozu dřeva měl velký podíl předseda Svazu československých velkostatkářů dr. Jan Lobkowicz.²⁰² Dále se jednání zaměřovala na diskuzi o rybnících, produkci mléka, prodeje zvěřiny. Méně pozornosti bylo věnováno zemědělské produkci – pěstování cukrovky, brambor či obilí.

Hlavním argumentem velkostatkářů v boji proti pozemkové reformě bylo tedy z výše uvedeného zdůrazňování významu zemědělské velkovýroby pro zásobování obyvatelstva. Tvrdili, že největší nedostatek pozemkové reformy, tkví v tom, že po válce nebyla řešena z národohospodářského hlediska nýbrž politického, že se stala nástrojem „odvety za konfiskace pobělohorské a potrestání šlechty za problematiku provinění vůči národu“ a součástí předvolebního boje. Každá politická strana se předháněla v předvolebních slibech, neboť se snažila pomocí demagogie získat co nejvíce hlasů a tím národohospodářský význam ustoupil zcela do pozadí. Pozemková reforma povede právě naopak k poklesu zemědělské výroby a vyvolá potíže v zásobování, neboť tržní produkce byla v rukou statků a velkostatků, podléhajících záboru. Další závažný problém vznikne v souvislosti se zaměstnanci velkostatků, neboť drtivá většina jich přijde o zaměstnání při parcelaci.²⁰³

²⁰¹ OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 139.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Z memoranda, které zaslal M. Lobkowicz prezidentu republiky dne 14. ledna 1925. SÚA, zem. les. odd. SČV, inv. č. 147.

Velkostatkáři dále protestovali proti stanovení nízké náhrady a požadovali, aby byla náhrada poskytována podle běžných cen v době přejímání. Návrhy na řešení pozemkové reformy formulovali velkostatkáři následovně.²⁰⁴

- Provádět pozemkovou reformu dlouhodobě a využívat i dobrovolné nabídky půdy
- Vyloučit ze záboru rybníky a lesy
- Vymanit Státní pozemkový úřad z vlivu politických stran, přeměnit ho v ministerstvo, které by bylo odpovědné parlamentu a zrušit správní výbor
- Provést revizi přidělu do vnuceného pachtu
- Zvýšit cenu půdy a umožnit rozdělení majetku mezi děti a nejbližší příbuzné tak, aby tyto nové díly nespadaly pod zábor

Majitelé středních statků pak zejména podtrhovali, že jsou Češi a že již v minulosti měli zásluhy o převedení půdy z rukou německé šlechty do českých. Řada těchto statků byla založena v prvním desetiletí dvacátého století, kdy agrární finanční kapitál vykupoval půdu od latifundistů a rozprodával jí představitelům české buržoasie. Jejich činnost byl dle nich již tehdy v intencích národních zájmů, a národ ji také uvítal, takže dle nich bylo nespravedlivé zabírat jejich půdu. Navíc tyto statky byly dle nich středisky technicko-hospodářského pokroku a jejich parcelace by se tudíž nepříznivě odrazila na zemědělské produkci.²⁰⁵

Svaz československých velkostatkářů tvořil také odbor tzv. středních statků s výměrou do 500 hektarů. I na tuto skupinu se pozemková reforma vztahovala, ačkoliv v zákonech byla dána možnost propustit ze záboru výměru až do 500 hektarů. Právě této možnosti se snažil tento odbor využít.

²⁰⁴ Vycházím z OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963, s. 140.

²⁰⁵ Podání Svazu československých velkostatkářů prezidentu republiky z 20. prosince 1920. SÚA, zem. les. odd. SČV, inv. č. 851.

V memorandu, které tento odbor zaslal Státnímu pozemkovému úřadu, bylo požadováno, aby středním statkům bylo propuštěno ze záboru na základě § 11 záborového zákona 500 hektarů zemědělské půdy, a pokud takovou výměru nemají, tak ji doplnit lesní či jinou půdou. Odstup půdy drobným rolníkům se měl uskutečnit jen na základě odprodeje z volné ruky. Odbor dále požadoval revizi vnučených pachtů. Tímto návrhem se sledovalo zmírnění těch opatření, která byla proti velkostatkářům zaměřena a ohrožovala jejich materiální zájmy, jako zvýšení náhrady, zvýšení minimální výměry, od níž se měla půda zabírat. Na prvním místě bylo však postaveno dlouhodobé provádění pozemkové reformy.²⁰⁶

Velkostatkářům se sice nepodařilo ovlivnit zákonodárství o pozemkové reformě, avšak nedůslednosti v legislativě pozemkové reformy jim umožnily, aby uchránili značnou část svého majetku po odpadu revoluční vlny dohodou s agrární buržoasií. Zatímco mezi českými politickými stranami či osobnostmi se nenašel téměř nikdo, kdo by se otevřeně zastával šlechtických velkostatkářů, snad s výjimkou strany národně demokratické a právního historika Josefa Pekaře, který odmítl názor, že by se pozemková reforma měla stát odvetou za Bílou horu a naopak zdůraznil domnělé zásluhy šlechty v národním obrození,²⁰⁷ vystupovaly proti pozemkové reformě zcela otevřeně německé buržoasní strany i německá sociální demokracie.

²⁰⁶ Srv. Memorandum Správnímu výboru Státního pozemkového úřadu z 22. listopadu 1924. SÚA, zem. les. odd. SČV, inv. č. 1468 a inv. č. 139.

²⁰⁷ PEKAŘ, J. Omyly a nebezpečí pozemkové reformy. 2. vyd. Praha: Průmyslová tiskárna v Praze, 1923.

3. Zákony o pozemkové reformě

3.1. Zákon o obstavení velkostatků

Prvním právním předpisem, který měl připravit podmínky pro provedení pozemkové reformy byl zákon č. 32/1818 Sb. z. a n., *o obstavení velkostatků*, ze dne 9. listopadu 1918.²⁰⁸ Zákon se skládal z pouhých tří paragrafů a nabyt účinnosti 13. listopadu 1918.²⁰⁹ Zákon platil jen na území Čech, Moravy a Slezska.²¹⁰

Zákon o obstavení velkostatku zakazoval bez svolení úřadů pro zemědělskou správu jakékoliv zcizení mezi živými, zastavení, reálné zatížení smluvní i exekuční všech statků, které byly zapsány do zemských desk.²¹¹ Zápisy do zemských desek o právních jednáních uvedených v § 1, které pocházely ze smluv datovaných před platností tohoto zákona, nebyly přípustné.²¹² Předpisy tohoto zákona, byly považovány za kogentní normy. Svě účinnosti, jak bylo výše uvedeno, nabyt dnem vyhlášení.²¹³ Zákon znemožnil vlastníkům jakékoliv dispozice se statky, ale jejich vlastnické právo ještě nerušil.²¹⁴

3.2. Záborový zákon

K nejvýznamnějším a základním zákonům pozemkové reformy patřil zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919,²¹⁵ ve zkratce nazývaný záborový zákon. Jednalo se o stručný právní předpis o dvaceti paragrafech.

²⁰⁸ Zákon č. 32/1918 Sb. z. a n., *o obstavení velkostatků*, ze dne 9. listopadu 1918.

²⁰⁹ Platil až do roku 1927, kdy byl zrušen zákonem č. 130/1927 Sb. z. a n.

²¹⁰ Pro Slovensko platil zákon č. 64/1918 Sb. z. a n., *o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku*, ze dne 10. prosince 1918.

²¹¹ §1 zákona č. 32/1918 Sb. z. a n.

²¹² §2 zákona č. 32/1918 Sb. z. a n.

²¹³ §3 zákona č. 32/1918 Sb. z. a n.

²¹⁴ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 413.

²¹⁵ Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

Jednalo se o zákon rámcový, neboť řadu otázek a podrobností ponechal k vyřešení zvláštním zákonům. Na základě tohoto zákona měla být provedena úprava vlastnictví pozemků. Zákonem byl také zřízen pozemkový úřad,²¹⁶ kterému byla svěřena realizace záborového procesu. Podrobnou úpravu pozemkového úřadu ponechal zákon zvláštnímu zákonu.²¹⁷

Klíčovým pojmem zákona byl pojem „*velký majetek pozemkový*“. Zákon přináší také jeho základní definici,²¹⁸ a charakterizuje ho následujícím způsobem: „Velkým majetkem pozemkovým jest rozuměti soubory nemovitostí s právy, která jsou spojena s jejich držením, jestliže výměra náležející v území Československé republiky vlastnický jediné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha půdy zemědělské (rolí, luk, zahrad, vinic, chmelnic), nebo 250 ha půdy vůbec. Manželé nerozvedení považují se za osobu jedinou.“²¹⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že nemovitosti, aby spadaly do tohoto majetkového souboru, musely splnit několik podmínek. Jednak musely být předmětem vlastnictví jedné osoby nebo týž spoluvlastníků. Zákon kladl důraz na naprostou identitu subjektu vlastnictví. Pokud osoba A měla ve svém výhradním vlastnictví určitou výměru půdy a ve spoluvlastnictví s osobou B pak další půdu, nebylo možné pak tyto dva majetkové soubory sčítat, jelikož šlo o odlišné subjekty a ne zcela totožné. Dle soudní judikatury nebylo také možné sčítat majetek společnosti s majetkem jejich společníků nebo majetek dědice s majetkem pozůstalosti, před jejím odevzdáním. Po odevzdání se již tyto soubory sčítaly, a pokud dosáhly stanovené výměry a splnily další podmínky stanovené záborovým zákonem, spadaly pod zábor.²²⁰

²¹⁶ §1 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²¹⁷ Zákon č. 330/1919 Sb. z. a n.

²¹⁸ §2 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Srv. SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922, s. 1-75.

Další podmínka, plynoucí z výše citovaného ustanovení § 2 záborového zákona, byla výměra pozemku na území Československé republiky v minimální výši 150 hektarů zemědělské půdy nebo 250 hektarů vůbec. Z tohoto pravidla zákon stanovil výjimku, kdy mohla být vyvlastněna půda i pod meze stanovené obecnými předpisy, jestliže místní potřeba půdy byla naléhavá a zabraná půda nebyla postačující a bylo-li to v zájmu obecného blaha.²²¹ Zákon ve svém ustanovení také umožnil, aby vlastník dostatečně požádal o propuštění tohoto zákonného minima půdy ze záboru.²²² Zábor se tak nevztahoval na majetek o výměře pod hranicí 250 hektarů. Zároveň z této výměry nejvýše 150 hektarů směla být zemědělská půda, do které zákon počítal pole, zahrady, chmelnice, louky a vinice. Zákon také řešil situaci, kdy po vyhlášení tohoto zákona se zvětšila výměra majetkového souboru.²²³

Podle zákona zábořem nabyla Československá republika právo zabraný majetek přejímat a přidělovat.²²⁴ Zábor neznamenal ještě vyvlastnění.²²⁵ Dosavadní vlastník zabraného majetku nadále zůstával jeho vlastníkem. Na základě záboru nedocházelo ještě k převodu vlastnictví a vlastník zůstával aktivním i pasivním subjektem všech žalob, které se vlastnictví a jeho ochrany týkaly.²²⁶

Zábor představoval také právní povinnosti, které vázly na zabraném majetku a byly ukládány nejen vlastníkovému zabraného majetku, ale i osobám, které měly oprávnění hospodařit

²²¹ § 14 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

²²² § 11 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

²²³ § 4 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

²²⁴ § 5 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

²²⁵ K tomu též judikatura, např. nález Nejvyššího správního soudu sp. zn. 8338/20 ze dne 21. října 1920: „Zábořem nemovitostí nenastalo ještě ani jejich vyvlastnění ani jejich konfiskace. Zábořem nebyl majitel naprosto vyloučen ze všeho vlivu a vší dispozice s pozemky zabranými. Zábor sám jest jen provisorním přípravným opatřením učiněným se strany státu k tomu cíli, aby zamýšlená reforma pozemková nebyla ohrožena nebo znemožněna libovolnými a svémocnými právními akty vlastníků dosavadních. Proto byly statky zabrané podrobeny jakési kuratěle státu, jenž má udíleti ke každé právní dispozici s nimi své svolení. Udělení tohoto svolení není však aktem pouhé libovůle. Jest výkonem úřední moci, jež pohybovatí se může toliko v mezích daných účelem zákona, který - jak již vyloženo - soukromé vlastnictví jen potud obmezuje, pokud toho jest potřebí k provedení zamýšlené reformy pozemkové, určené obsahem svým již v §§ 1 a 10 zábor. zákona.“

²²⁶ Srv. STIEBER, M. *Pozemková reforma*. Praha: nákladem spolku právníků Všeherd, 1919, s. 1-31.

na zabraném majetku, zejména tyto osoby měly na zabraném majetku hospodařit řádně.²²⁷ Další povinností bylo strpění přejímání majetku státem,²²⁸ či povinnost při převzetí zabraného majetku státem prodat státu poměrnou část živého i mrtvého inventáře.²²⁹

Taktéž i stát měl dle zákona řadu povinností např. povinnost poskytnout za zabraný majetek náhradu.²³⁰ Avšak v případě této povinnosti byla stanovena výjimka v tom,²³¹ že náhrada nebyla poskytnuta příslušníkům nepřátelských států,²³² příslušníkům bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské, dále pokud se jednalo o majetek nadací spočívajících na právech ze šlechtictví zrušeného zákonem ze dne 10. prosince 1918, čís. 61 Sb. z. a n., majetek, jehož užívání zakládalo se na výkonu funkcí, úřadů a důstojenství cizozemských, nebo který s takovou funkcí, úřadem nebo důstojenstvím byl spojen, majetek bezprávně nabytý, majetek osob, které se hrubě provinily proti československému národu ve světové válce, a majetek, který podle ustanovení zákonů finančních připadl státu jako splátka na dávku z majetku.

Zabírán byl také i vázaný pozemkový majetek. Jednalo se o majetek, který podle právních norem nebyl v úplném vlastnictví. Šlo např. o majetek nadací či řeholní majetky.²³³

Ze záboru byly vyloučeny objekty právně i hospodářsky samostatné, které nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech.²³⁴ Právní samostatnost představovala, že objekt musel být zapsán ve zvláštní knihovní vložce, odděleně od ostatní zabrané zemědělské půdy. Hospodářská samostatnost představovala, že jednotka měla samostatné vedení správy a

²²⁷ § 6 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²²⁸ § 5 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²²⁹ § 12 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²³⁰ § 9 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²³¹ Tamtéž.

²³² K tomu též i judikatura Nejvyššího soudu. Např. rozhodnutí R I 47/23 ze dne 23. ledna 1923, ve kterém bylo řečeno, že „Z mírové smlouvy Versaillské nelze vyvoditi, že říšsko-německému příslušníku přísluší v případě zabrání jeho majetku nárok na náhradu obecné ceny.“

²³³ KOLEKTIV autorů. *Československé pozemkové právo*. Praha: Panorama, 1987, s. 50-59.

²³⁴ § 3 odst. a) zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

konečný hospodářský výsledek se koncentroval jen u jedné osoby.²³⁵ Zákon vyjmenovával dále další objekty vyloučené ze záboru. Jednalo se o zemský, okresní a obecní majetek.²³⁶

Vedle těchto dvou možností vyloučení nemovitosti ze záboru,²³⁷ bylo zákonem umožněno, jak bylo již výše nastíněno, jejich propuštění.²³⁸ Byl zde stanoven nárok vlastníka zabraného majetku, přičemž manželé nerozvedení a spoluvlastníci měli pouze jeden nárok, dále jejich dědici, jakož i jejich právní nástupci, pokud nabyli vlastnictví platně a účinně vůči státu, na propuštění půdy nepřesahující výměru stanovenou zákonem.²³⁹ Zákon umožňoval propuštění 150 hektarů zemědělské půdy a k tomu 100 hektarů půdy ostatní. U zemědělské půdy se jednalo o absolutní hranici a zároveň zemědělská půda nemohla být použita na doplnění 250 hektarů půdy ostatní. Nároku se mohly oprávněné osoby vzdát zcela či zčásti, avšak pokud se oprávněná osoba rozhodla využít tuto možnost, musela svůj nárok uplatnit nejpozději do třiceti dnů ode dne doručení výzvy soudu k uplatnění tohoto práva.²⁴⁰

Výše uvedená lhůta byla lhůtou prekluzivní, takže pokud oprávněná osoba svůj nárok neuplatnila v dané lhůtě, ztrácela svůj nárok na propuštění půdy, dokonce i její nástupci. Nárok musel být uplatněn v plném rozsahu. Propuštění dle zákona se nevztahovalo na statky přejímané bez náhrady.²⁴¹ Pokud se propuštěná půda dodatečně stala půdou zabranou tím, že se zvětšila její výměra nad stanovené hranice výměry půdy, spadala propuštěná půda pod

²³⁵ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922, s. 1-190.

²³⁶ § 3 odst. b) zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²³⁷ Třetí možnost vyloučení byla stanovena na základě ustanovení § 20 přidělového zákona.

²³⁸ § 11 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²³⁹ Viz § 2 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²⁴⁰ Viz § 3 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*, ze dne 8. dubna 1920.

²⁴¹ Viz § 11 a § 9 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

zábor, avšak vlastník měl právo, aby zábor byl prováděn pouze na půdě, která nebyla propuštěna, nebo měl právo, aby byla propuštěna půda, včetně nové půdy, nově vymezena.²⁴²

Obdobně tak tomu bylo v případech, kdy úřad rozhodoval o vyloučení nemovitosti, do svého rozhodnutí o propuštění nemovitosti dle záborového zákona nesměl úřad podrobit předmětné nemovitosti své dispozici. I v tomto případě byla výpověď hospodařícím osobám povolena. Své rozhodnutí o propuštění mohl opět úřad podmínit na základě určitých výhrad, udělením povinností, např. povinností převzít zaměstnance v určitém počtu, nebo povinností zřídit služebnosti.²⁴³

Zákon umožňoval propuštění i větší výměry: „...lze propustiti ze záboru i větší výměru, hledíc k tomu, jaká jest potřeba půdy na jednotlivých místech, hledíc k její jakosti a k tomu, čeho žádá účelné hospodaření, zřetel na zemědělský průmysl, zásobování měst i jinaké zřetele všeobecného blaha...“²⁴⁴ Avšak maximální výše výměry činila 500 hektarů.

Dispozice se zabraným majetkem ze strany vlastníka byly zákonem omezeny tak,²⁴⁵ že každé zřízení vlastníkem, pronájem, zavazení a dělení majetku, který byl podroben záboru, bylo podmíněno souhlasem Státního pozemkového úřadu. Pokud nedošlo ke splnění této podmínky, neměla tato právní jednání proti státu právních následků.

Avšak výše uvedené je třeba vyložit v kontextu s dalšími ustanoveními záborového zákona,²⁴⁶ především pak s novelou záborového zákona,²⁴⁷ která výrazně změnila původní ustanovení záborového zákona. Zejména došlo k rozlišování různých právních režimů pro jednání uzavřená v následujících obdobích: do vzniku Československé republiky, tj. do 28.

²⁴² K tomu srv. SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922.

²⁴³ V případě zřízení služebností viz § 18 přidělového zákona.

²⁴⁴ § 11 věta druhá zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²⁴⁵ § 7 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²⁴⁶ S §§ 17 a 18 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²⁴⁷ Zákon č. 108/1921 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1921.

října 1918, dále v období od 28. října 1918 do dne vyhlášení záborového zákona, tj. do 24. dubna 1919, dále pro právní jednání uzavřená po dni vyhlášení zákona, tj. po 24. dubnu 1919 a jednání po novelizaci ustanovení záborového zákona,²⁴⁸ tj. učiněná po 9. dubnu 1921.

Právní jednání, která byla uzavřena v prvním období dle § 17 záborového zákona, zůstávala beze změny, a to i když nebyla provedena knihovně a strany navíc měly nárok na zajišťovací výrok Státního pozemkového úřadu, že není překážek proti knihovnímu provedení smlouvy.

Právní jednání, která byla uzavřena v druhém období, upravoval § 18 záborového zákona. Toto ustanovení dávalo Státnímu pozemkovému úřadu oprávnění přezkumu, zda tato právní jednání byla vyžádána řádným hospodařením. Avšak toto pravidlo se nevztahovalo na smlouvy, které byly schváleny podle zákona č. 32/1918 Sb. z. a n. – o obstavení velkostatků, ministerstvem zemědělství nebo na základě zákona č. 64/1918 Sb. z. a n. - o mimořádných přechodných ustanoveních na Slovensku,²⁴⁹ ministrem s plnou mocí pro Slovensko. Na místě je třeba ale dodat, že u těchto smluv měl Státní pozemkový úřad přiznáno právo do jednoho roku napadnout tato schválení tvrzením, že byla získána na základě nepravdivých údajů.

Pro právní jednání uskutečněná ve třetím období se uplatňovalo původní znění § 7 záborového zákona, který tato jednání podmínil souhlasem Státního pozemkového úřadu. Pokud právní jednání nezískala jeho souhlas, byla bez právních následků proti státu. Novela záborového zákona pozměnila znění § 7 tak, že smlouvy, pokud neměli souhlas Státního pozemkového úřadu, a byly uzavřeny po 9. dubnu 1921, tedy ve čtvrtém období, byly neplatné.

²⁴⁸ § 7 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

²⁴⁹ Viz § 4 zákona č. 64/1918 Sb. z. a n.

Ustanovení § 7 záborového zákona zmocňovalo Státní pozemkový úřad rozhodovat na základě žádosti, kterou podala oprávněná osoba, zda u vyjmenovaných právních jednání udělí souhlas. Tuto žádost byl oprávněn podat nejen vlastník předmětné půdy, ale i druhá strana zamýšlené dispozice, která tuto žádost mohla podat i proti vůli vlastníka. Obě strany zamýšlené dispozice mohly podat i společnou žádost.

Státní pozemkový úřad byl také oprávněn z úřední moci rozhodnout, je-li určitá dispozice se zabranou půdou vůči státu účinná či nikoliv. Do rozhodnutí Státního pozemkového úřadu o žádosti opět nemohl tento orgán předmětnou půdu podrobit své dispozici. Při svém rozhodování musel úřad především zkoumat, zda nebudou zmařeny nebo omezeny účely zákona o pozemkové reformě a veřejný závěr.

Pokud Státní pozemkový úřad odmítl udělit souhlas, pak byl ovšem povinen doložit, že předmětná půda je pro účely pozemkové reformy potřebná, např. prokázat, že zde jsou zájemci o přiděl této půdy. Státní pozemkový úřad mohl svůj souhlas i podmínit, nebo jej udělit s výhradami, avšak tyto podmínky a výhrady se mohl týkat jen účelu pozemkové reformy.²⁵⁰ Svolení nebyl úřad oprávněn následně odvolat bez souhlasu obou stran, ani nesměl stanovit další nové podmínky a výhrady. Avšak měl právo věc nově přezkoumat v případech, kdy se změnilы poměry de facto nebo ke změně veřejného zájmu.

Záborový zákon byl postaven tak, aby na základě jeho ustanovení nebyl zabraný majetek zmenšován, především nějak poškozován před jeho samotným převzetím a přidělením. Zákon přímo stanovil povinnost hospodařit na zabraném majetku do jeho převzetí státem řádně.²⁵¹

²⁵⁰ Na základě zákona č. 387/1919 Sb. z. a n.

²⁵¹ § 6 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

Tato povinnost byla blíže ještě vymezena zákonem č. 118/1920 Sb. z. a n., o hospodaření na zabraném majetku. Tento zákon specifikoval tuto povinnost následovně: „Řádným hospodařením ve smyslu tohoto zákona rozumí se vynaložení veškeré péče, práce i nákladů nutných k tomu, aby ze zabraného majetku dosaženo bylo výtěžků hospodářských, úměrných jeho povaze a jakosti, a majetek se vším svým příslušenstvím byl udržován stále v dobrém stavu a neztenčený.“²⁵²

Zákonem byl také stanoven příkladný výčet úkolů,²⁵³ které musela hospodařící osoba splnit. Např. se jednalo o potřebné investice a opravy budov, vysazování ovocných stromů, apod. Zákonem byla také stanovena řada dalších povinností, jako např. péče o zaměstnance,²⁵⁴ a další.

Postup při převzetí zabraného majetku upravoval § 9 záborového zákona. Ustanovení uvedeného paragrafu zároveň ukládalo povinnost úřadu, aby při převzetí zabraného majetku postupoval tak, aby nebyly zkráceny osoby, pro které na zabraném majetku vázla práva, a osoby, které měly proti dosavadnímu vlastníku z poměru služebního, zaopatřovacího a pachtovní právo. Výpověď, která byla hospodařícím osobám na základě záborového zákona dáována,²⁵⁵ někdy byla považována za opatření Státního pozemkového úřadu v rozporu s touto jeho povinností.²⁵⁶

Zákonem bylo také stanoveno, komu měla být půda přidělována. Mezi přidělci byli uvedeni malí zemědělci, domkaři, drobní živnostníci, bezzemkové, družstva, obce a jiné veřejné svazy k účelům všeobecné prospěšným.²⁵⁷ Podrobnou úpravu záležitostí týkajících se přidělu odkazoval na zvláštní zákon.

²⁵² § 1 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., o hospodaření na zabraném majetku.

²⁵³ § 2 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., o hospodaření na zabraném majetku.

²⁵⁴ § 3 zákona č. 118/1920 Sb. z. a n., o hospodaření na zabraném majetku.

²⁵⁵ § 13 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

²⁵⁶ STIEBER, M. *Pozemková reforma*. Praha: nákladem spolku právníků Všehrd, 1919, s. 1-31.

²⁵⁷ § 10 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

Ustanovením zákona byla také zakotvena základní úprava Státního pozemkového úřadu,²⁵⁸ podrobnosti měl stanovit zvláštní zákon. Státní pozemkový úřad,²⁵⁹ který reprezentoval zájmy státu ve všech záležitostech pozemkové reformy, měl být podřízen ministerské radě a sněmovně za ní odpovídal ministerský předseda. Úřad zastupoval stát ve všech jeho právech a závazcích vzniklých prováděním tohoto zákona vůči třetím osobám, soudům a jiným úřadům. Majetek získaný na základě tohoto zákona spravoval samostatně.²⁶⁰ V čele Státního pozemkového úřadu stál předseda a dva náměstci, které jmenoval na návrh ministerské rady prezident republiky. Kontrolován byl správním výborem voleným Národním shromážděním na dobu tří let.

Zákon upravil vyšetření zabraného majetku a provedení poznámky záboru do pozemkových knih.²⁶¹ I přesto, že nebyla poznámka záboru do knih zapsána a nemovitosti splňovaly podmínky pro zábor, byl zábor proti všem osobám účinný. Také když jednala osoba s vlastníkem v důvěře v pozemkové knihy, že se nejedná o pozemky zabrané, nenabývala práva, pokud tyto pozemky i bez poznámky spadaly pod zábor a také ani třetí osoba na podkladě tohoto zápisu nenabývala žádného práva. Výše uvedené platilo i naopak. Pokud zmenšením majetku pod hranici záboru přestal spadat pozemek do záboru a poznámka nebyla vymazána, zábor se na tento majetek nevztahoval. Avšak ten, kdo se na toto tvrzení odvolával, musel tuto skutečnost prokázat. Nikdo se proto nemohl dovolávat, že bez své viny nevěděl o záboru, pokud nedošlo k zápisu poznámky do knih. Zásada o ochraně důvěry ve veřejné knihy zde nebyla uplatňována. Poznámka sloužila pouze k evidenčním účelům a

²⁵⁸ § 15 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²⁵⁹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010, s. 414; KOŤÁTKO, J. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949, s. 9-14.

²⁶⁰ § 4 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²⁶¹ § 16 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., *o zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

nezakládala žádný nový právní stav. Soud také neměl pravomoc při zápisu poznámky do knih zkoumat opodstatnění této poznámky.²⁶²

Pro usnadnění zjištění zabraného majetku byl k § 16 připojen druhý odstaven na základě novely záborového zákona,²⁶³ který umožňoval nařízením uložit majitelům pozemků nebo jejich zástupcům ohlašovací povinnost. Tak se i stalo, kdy 9. ledna 1920 bylo vydáno vládní nařízení,²⁶⁴ které stanovilo, že ohlašovací povinnost se vztahuje na všechny vlastníky, spoluvlastníky, fyzické i právnické osoby bez rozdílu státní příslušnosti a bez nutnosti předchozí výzvy ze strany Státního pozemkového úřadu.

Pakliže jejich pozemkový majetek splňoval podmínky pro zábor v období mezi 28. říjnem 1918 a 24. dubnem 1919, anebo dodatečně splnil tyto podmínky před vyhlášením výše uvedeného nařízení, nastala povinnost soupisu dnem nabytí účinnosti citovaného nařízení. Pokud se majetek vyjmenovaných povinných osob dostatečně stal zabraným majetkem, tak dnem, kdy nastala rozhodná událost pro přechod z majetku svobodného do majetku zabraného. Osoby, které soupisové povinnosti podléhaly, byly povinny předložit na předepsaných tiskopisech Státnímu pozemkovému úřadu seznamy zabraných velkostatků včetně všech podrobností, které byly rozhodné pro zábor, a to v zákonné lhůtě, která se lišila dle rozlohy zabraného majetku.

U majetku do 500 hektarů činila tato lhůta 6 neděl, u majetku od 500 hektarů do 2000 hektarů 60 dnů, u majetku o rozloze nad 2000 hektarů 90 dnů, ode dne ve kterém soupisová povinnost nastala. V případě vázaného majetku byla tato povinnost uložena zákonem

²⁶² SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922.

²⁶³ Zákon č. 387/1919 Sb. z. a n., ze dne 11. července 1919.

²⁶⁴ Vládní nařízení č. 61 ze dne 9. ledna 1920, o vyšetření a uvedení v patrnost zabraného majetku pozemkového.

uživatelům tohoto majetku. Povinnost mohl uložit pozemkový úřad i osobám jiným nebo je vyzvat k podání vysvětlení.

Vládním nařízením byly také stanoveny tresty za nesplnění soupisové povinnosti. Na základě nařízení bylo možné uložit finanční poutu až do výše 50000 Kč nebo trest vězení do jednoho měsíce. Tresty ukládaly politické úřady prvního stupně na návrh pozemkového úřadu.

3.3. Přídělový zákon

Další významný zákon týkající se pozemkové reformy byl zákon č. 81/1920 Sb. z. a n., kterým se vydávají po rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. z. a n., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní poměr ku přidělené půdě – tzv. přídělový zákon. Přídělovým zákonem byla zejména řešena problematika, komu byla zabraná a převzatá půda přidělena, pokud si jí stát sám neponechal nebo pokud ji nepoužil pro všeobecně prospěšné účely.

Přídělový zákon vypočítával skupiny osob, kterým mohla být půda přidělena. Jednak zde uváděl jednotlivce, kteří byli dále specifikováni. Dále sdružení, která byla složena z jednotlivců, jím specifikovaných. Další místo náleželo osobám blíže stanovených v ustanovení § 5 přídělového zákona pro účely bytové. Dále byla půda přidělována zemědělským a spotřebním sdružením, obcím a jiným veřejným svazům. Poslední skupinu tvořily jiné osoby právnické, ústavy a zařízení určené k vědeckým, lidumilným a obecně prospěšným účelům.²⁶⁵

²⁶⁵ § 1 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

V případě první skupiny byli uvedeni zákonem jednotlivci, kterým měla být přidělována půda ke zřízení samostatných zemědělských podniků, které by stačily k obživě hospodáře a jeho rodiny a zároveň, které by byl schopen hospodář a jeho rodina obhospodařovat bez stálé cizí pomoci.²⁶⁶ Těmto jednotlivcům mohla být půda přidělena i ke stavbě rodinných domů, hospodářských budov, malých živnostenských provozoven apod.

Další ustanovení zákona stanovilo, kterým jednotlivcům se půda nesměla přidělit. Tito jednotlivci byli zákonem rozděleni do třech skupin.²⁶⁷ První skupinu tvořily osoby, které neměly státní občanství Československé republiky a ani jej do dvou let nenabýly. Další skupinu představovali osoby odsouzené pro trestné činy, jejichž následkem byla ztráta volebního práva do obce, pokud tento následek trval a osoby mravně zvrhlé. Třetí skupinu tvořily osoby tělesně a duševně neschopné věnovat se účelům, ke kterým se měla přidělovat půda. Výjimku tvořily případy, kdy se jednalo o zaopatření válečných invalidů a jejich rodina byla schopna nahradit nedostatek jejich způsobilosti.

Půda dále mohla být přidělena sdružením v případě, že tato sdružení podřídila své stanovy a provozovací řád podmínkám, které měl právo předepsat Státní pozemkový úřad. Zákon rozlišoval sdružení jednotlivců, uvedených v první skupině přidělců, dále zemědělská sdružení a spotřební sdružení.²⁶⁸

V přidělovém zákoně byla stanovena pravidla pro přiděl půdy obcím a jiným veřejným svazům,²⁶⁹ dále zákon upravoval přiděl pastvin,²⁷⁰ přiděl lesní půdy,²⁷¹ a přiděl rybníků.²⁷²

²⁶⁶ § 2 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁶⁷ § 3 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁶⁸ K tomu blíže §§ 4, 6 a 7 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁶⁹ § 8 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁷⁰ § 9 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁷¹ § 10 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁷² § 11 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

K přidělcům půdy náležela i družstva, která byla zakládána za účelem získání zemědělsko-průmyslových závodů.²⁷³ Těmto družstvům mohly být přiděleny průmyslové podniky, pokud tyto podniky nebyly přiděleny spolu s půdou přidělcům anebo při přidělu zbytkových statků.

Zákon také stanovil doporučení, jak se má zachovat a rozhodovat Státní pozemkový úřad v případě, kdy měl být proveden nový druh přidělu v zákoně neuvedený.²⁷⁴ V takových případech měl pozemkový úřad postupovat tak, aby se svým rozhodnutím co nejvíce přiblížil cílům, které sledoval tento právní předpis a aby prospěl co nejvíce výrobě a celkovému prospěchu obyvatelstva.

Podle zákona měl Státní pozemkový úřad povinnost respektovat pořadí jednotlivých forem přidělu. Výrazně byla rozšířena původní základní úprava stanovená v záborovém zákoně. Podle přidělového zákona bylo stanoveno, že půdu lze přidělit do vlastnictví, nájmu a pachtu a může k ní být zřízeno stavební právo podle zákona č. 86/1912 ř. z. Zda-li bude přidělena půda tím či oním způsobem, měl rozhodovat Státní pozemkový úřad podle povahy věci, s přihlédnutím k přáním uchazeče a jednak k tomu, aby právní forma přidělu co nejvíce vyhovovala účelu, o který jde.²⁷⁵

Celkem se jednalo o tři druhy přidělu. U přidělu a do pachtu a nájmu se stával vlastníkem přidělené půdy stát, kterému se tato půda nepřidělovala, ale jejím vlastníkem se stát stával již jejím převzetím. Současně se musel Státní pozemkový úřad řídit stanovenými zásadami pro přiděl jednotlivcům, pro pacht a nájem, které byly zákonem podrobně specifikovány. Základní zásady přidělového řízení byly zákonem stanoveny v §§ 1 až 29.

²⁷³ § 13 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁷⁴ § 14 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁷⁵ § 15 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

Přídělový zákon stanovil,²⁷⁶ že půdu pozemkový úřad přidělí co do místa, jakosti a množství tak, aby účelu přídělu bylo co nejlépe přiděleno. Dále měl přihlížet jednak k odůvodněným přáním uchazečů, jednak k tomu, aby nebyly zkráceny veřejné zájmy a oprávněné požadavky jiných uchazečů.

Dále bylo stanoveno, jaká měla být výměra přídělu. U rolnických nedílů byla stanovena výměra na 6-10 hektarů, popř. 15 hektarů zemědělské půdy v závislosti na jakosti této půdy a krajinných poměrech. Již hospodařící rolníci na půdě, měli možnost si dokoupit další půdu až do této výměry. Pokud půda byla přidělena sdružením jednotlivců, mohlo jim být přiděleno pouze tolik půdy, kolik půdy by připadlo jednotlivému členovi, kdyby se o půdu ucházel jako jednatel.

Zákon také upravoval, jak řešit pořadí uchazečů, a kterým uchazečům dát přednost.²⁷⁷ Dále také umožňoval další propuštění půdy vlastníkovi ze záboru nad rámec propuštění stanovené záborovým zákonem.²⁷⁸ Státnímu pozemkovému úřadu byla zákonem uložena povinnost z úřední moci přihlížet k tomu, aby přídělem nebyly rušeny přírodní krásy a krajinný ráz a aby nevzaly na újmě přírodní, historické a umělecké památky.

Zákon také umožňoval i vytváření tzv. zbytkových statků,²⁷⁹ neboť nebylo možné provést úplnou parcelaci zabrané půdy. Aby nedošlo k hospodářskému znehodnocení hospodářských budov a inventáře, mělo být zabraným dvorům²⁸⁰ ponecháno tolik půdy, kolik bylo nutné k zachování jejich zemědělské produkce. Tyto statky měly být přiděleny zejména k vytvoření odborných hospodářství uchazečům jednotlivcům, zvláště způsobilým vést větší zemědělské podniky.²⁸¹

²⁷⁶ § 16 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁷⁷ § 17 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁷⁸ § 20 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁷⁹ Ke zbytkovým statkům viz výše v mé práci. Jinak ke zbytkovým statkům např. podrobně PŠENIČKOVÁ, J. *Zbytkové statky v Čechách 1918-1948*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1998.

²⁸⁰ § 24 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁸¹ § 25 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

Chystané provádění přidělu půdy bylo nutné uvést vhodným způsobem v obecnou známost a také muselo být náležitě vyhlášeno, kdy a kam se mají podávat žádosti o přiděl půdy.²⁸²

Ve své druhé části přidělový zákon upravoval nový institut – tzv. rolnické nedíly. Zemědělská půda, která se přidělovala za účelem soběstačných usedlosti, se zpravidla měla přidělovat ve formě rolnických nedílů. Ke zřízení rolnických nedílů bylo umožněno i použití půdy dosud nezabrané, svobodné. Také majitel nezabrané usedlosti mohl požádat o její změnu v rolnický nedíl.

Zákonem byly rozlišovány tři způsoby,²⁸³ na základě kterých mohl rolnický nedíl vzniknout. Jednak přidělem celé usedlosti, dále sloučením svobodných statků s přidělovanou půdou anebo podřízením svobodného majetku pravidlům, které stanovoval zákon pro rolnický nedíl. Vlastníkem rolnického nedílu mohla být jen jediná fyzická osoba, výjimečně manželé nebo sourozenci dědickou posloupností.²⁸⁴

Státní pozemkový úřad rozhodoval o vzniku rolnických nedílů a tato skutečnost měla být vyznačena ve veřejných knihách. Po zapsání poznámky nedílu do pozemkových knih se nemohl nikdo dovolávat toho, že bez své viny nevěděl o omezeních, kterým jsou nedíly podrobeny. K těmto omezením např. patřil souhlas pozemkového úřadu se zcizením rolnického nedílu a s jeho zavazením,²⁸⁵ pokud jej zákon připouštěl.²⁸⁶ Exekuci bylo možné vést pouze nucenou správou.²⁸⁷

²⁸² § 29 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁸³ § 30 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁸⁴ § 34 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁸⁵ §§ 32 a 35 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁸⁶ § 37 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁸⁷ § 36 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

Zákon také upravoval dědění rolnického nedílu,²⁸⁸ přičemž platila zásada, že nedíl se nemá rozdělovat, ale má být přidělován pouze jednomu dědici. Zároveň však byla stanovena výjimka v případě sourozenců.²⁸⁹ Pokud sourozenci souhlasili i Státní pozemkový úřad, mohlo být dědické vypořádání odloženo a nedíl jim mohl být odevzdán do spoluvlastnictví.

Státní pozemkový úřad měl pravomoc vykoupit nedíl za stanovených podmínek, např. v případě, že vlastník na rolnickém nedílu špatně hospodařil.²⁹⁰ Obdobné právo, v podobě možnosti vykoupit nedíl zemřelého manžela od jeho dědictví, náleželo i pozůstalému manželovi, avšak také za splnění podmínek stanovených zákonem.²⁹¹

Poplatková ustanovení tvořila třetí část přidělového zákona. Na základě těchto ustanovení se přiděl do vlastnictví považoval za úplatný majetkový převod, a jako takový byl podroben poplatkové povinnosti. Zákon také stanovil výjimky, které od poplatkové povinnosti byly osvobozeny.²⁹²

Státní pozemkový úřad měl právo vybírat při udělování souhlasu ke zcizení a dělení nemovitosti podle § 7 záborového zákona, pokud se půda propouštěla ze záboru, poplatek ve výši 10% z hodnoty propuštěné nemovitosti. Úřad mohl vyměřit i nižší výši, pokud se jednalo o případy zvláštního zřetele hodné. Za udělení souhlasu k pronájmu hospodářských celků a podniků hospodářského a lesnického průmyslu na základě výše uvedeného ustanovení záborového zákona měl pozemkový úřad právo na ¼ % z úhrnného pachtovného placeného v hotovosti.²⁹³ Zákonem byla také stanovena zpětná účinnost této poplatkové povinnosti.²⁹⁴

²⁸⁸ §§ 39-49 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁸⁹ §§ 48 a 49 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁹⁰ § 51 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁹¹ § 49 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁹² § 58 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁹³ § 61 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁹⁴ § 62 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

Státní pozemkový úřad byl ze zákona zmocněn přikázat hospodařící osobě na zabraném majetku, vyžádá-li si převzetí a přiděl půdy delší dobu v místech, kde je po půdě zvláště naléhavá poptávka, aby přenechal osobám, které splňovaly podmínky pro přiděl půdy, tuto půdu alespoň do pachtu, a to na dobu maximálně šesti let. Pokud hospodařící osoba nesplnila příkaz pozemkového úřadu, určil pozemky, osoby a podmínky pachtu pozemkový úřad sám. Provedením vnucených pachtů byly pověřeny politické úřady. Proti jejich rozhodnutím bylo možné se odvolat k pozemkovému úřadu.²⁹⁵

Výše uvedená pravomoc pozemkového úřadu měla trvat až do roku 1920,²⁹⁶ pokud šlo o Slovensko a Podkarpatskou rud do roku 1921.²⁹⁷

3.4. Náhradový zákon

Otázka náhrady za zabranou půdu byla již zmíněna v záborovém zákonu,²⁹⁸ avšak velmi obecně a podrobnosti ponechal zvláštnímu zákonu. Tímto zákonem byl zákon č. 329/1920 Sb. z. a n. o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový – ve zkratce uváděn jako náhradový zákon. Návrh tohoto zákona byl vypracován Edvardem Vondruškou a dr. Janem Krčmářem.²⁹⁹ Oproti záborovému zákonu byl prvotní okruh majetku, který záborový zákon zamýšlel převzít bez poskytnutí náhrady, byl výrazně zúžen.

²⁹⁵ § 63 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁹⁶ K prodloužení tohoto práva došlo na základě vládního nařízení č. 665/1920 Sb. z. a n. kterým prodlužuje se pravomoc Státního pozemkového úřadu podle přechodných ustanovení § 63 zákona ze dne 30. ledna 1920, č. 81 Sb. z. a n., na rok 1921, pokud jde o Slovensko a Podkarpatskou Rus.

²⁹⁷ § 63 odst. 7 zákona č. 81/1920 Sb. z. a n.

²⁹⁸ § 9 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n. *O zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

²⁹⁹ KUKLÍK, J. *Znárodněné Československo: Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010.

První část

V první části se setkáváme s úpravou provádění pozemkové reformy v praxi. V této části je stanoven postup při vyzvání vlastníka úřadem o tom, jaké nemovitosti vlastníka se rozhodl pozemkový úřad převzít na základě svého pracovního plánu, úpravy poznámky zamýšleného převzetí.³⁰⁰ Oznámení zamýšleného převzetí spolu s návrhem na poznámku zamýšleného převzetí podával Státní pozemkový úřad u příslušného soudu, tj. soudu, u kterého byly zapsány přejímané nemovitosti. V případě, že nemovitosti byly zapsány u více soudů, stačilo podat oznámení u jednoho soudu, avšak bylo nutné připojit příslušný počet stejnopisů, který odpovídal počtu příslušných soudů. Soud, u kterého bylo podáno oznámení, zaslal následně stejnopisy i ostatním příslušným soudům. Všechny tyto soudy pak nařídily poznámku, doručily oznámení a své usnesení vlastníku, vyzvaly ho k vyjádření a vyzuměly Státní pozemkový úřad o provedených úkonech. V případě, že nemovitosti nebyly zapsány v knihách, podávalo se oznámení u okresního soudu, v jehož působnosti se vyskytovaly předmětné nemovitosti.

Státní pozemkový úřad měl povinnost připojit k výše uvedeným listinám návrh na doručení oznámení s vyzváním vlastníka k písemnému vyjádření, zda u přejímaných nemovitostí uplatňuje své právo podle záborového zákona.³⁰¹ Došlo-li k tomu, že návrh ze strany pozemkového úřadu nebyl připojen, měl soud povinnost toto vyzvání připojit sám.

Od doručení této výzvy měl vlastník třiceti denní lhůtu k písemnému vyjádření, a pokud tak neučinil, ztrácel svůj nárok. Případné vyjádření vlastníka předal soud pozemkovému úřadu, který měl pravomoc o něm rozhodnout.

³⁰⁰ Viz § 1 an zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

³⁰¹ § 11 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n.

Zákon také podrobně stanovil úpravu doručování oznámení. Soud neměl právo zkoumat jiné otázky než svou příslušnost a zda žádost odpovídá knihovnímu stavu. Proti usnesení soudu, který povoloval poznámku, neumožňoval náhradový zákon žádný opravný prostředek. Soud byl oprávněn na návrh pozemkového úřadu, vyslechnout vlastníka nemovitostí i osoby, které měly nároky z poměrů služebních nebo zaopatřovacích vůči tomuto vlastníkovi.³⁰²

Poznámka zamýšleného převzetí byla zákonnou náležitostí vkladu vlastnického práva pro stát nebo pro přidělce, tj. i právním titulem pro nabytí vlastnického práva, vyjma případů, kdy tuto funkci plnila sjednaná dohoda o převzetí bez oznámení zamýšleného převzetí. Tato poznámka také přerušovala vydržecí dobu a od jejího provedení běžela nová vydržecí lhůta. Od této poznámky běžela taktéž třiceti denní lhůta na uznání vlastnického práva a jiných věcných práv. Pokud v této lhůtě nebyla tato práva uplatněna, zanikla a nebylo již možné se jich domáhat ani vůči přidělci, ani vůči státu. K zániku těchto práv přihlížel soud z úřední povinnosti. Pakliže však osoba na základě žaloby na určení jejího vlastnického práva toto vlastnictví nabyla, vystoupily předmětné nemovitosti ze záboru, z knihovní vložky byly vymazány a zapsaly se do knihovní vložky nového vlastníka. Tato lhůta však neběžela v případě, kdy místo poznámky byla sjednána výše uvedená dohoda.³⁰³

V případě, kdy Státní pozemkový úřad zamýšlel převzít všechny pozemky zapsané v jedné knihovní vložce, působila zároveň poznámka zamýšleného převzetí jako poznámka vyvlastnění. Pokud pozemkový úřad zamýšlel převzít pouze některé nemovitosti zapsané v knihovní vložce, působila tato poznámka jako poznámka zamýšleného odepsání nemovitostí z této vložky. Zároveň soud, pokud odepisoval jen některé nemovitosti z knihovní vložky,

³⁰² SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se záborem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922, s. 76 an.

³⁰³ Tamtéž.

usnesením vyzval oprávněné osoby a věřitele, aby se ve lhůtě 14 dnů vyjádřili, zda s odepsáním jednotlivých příslušných nemovitostí z knihovní vložky souhlasí.³⁰⁴

Zákonem byla dále stanovena vedle této lhůty další třicetidenní lhůta, která běžela ode dne doručení vyzvání soudem vlastníkovi, na uplatnění nároku podle § 11 záborového zákona a § 20 přidělového zákona. Opět se jednalo o lhůtu prekluzivní. Pokud nároky nebyly v této lhůtě uplatněny, došlo k jejich zániku. Pokud byly nemovitosti ve spoluvlastnictví více vlastníků, mohla každá z těchto osob pro sebe uplatnit tyto nároky, jejich návrhy nebyl však pozemkový úřad vázán. Pokud se přihlásil se svými nároky jen jeden z manželů, druhý o svůj nárok přicházel a pozemkový úřad byl oprávněn rozhodnout, že se připouští celá nemovitost přihlášenému manželovi.

Na základě náhradového zákona bylo vyřešeno postavení osob hospodařících na zabrané půdě před skutečným převzetím zabraných nemovitostí prostřednictvím výpovědi z hospodaření. Pokud na majetku hospodařil sám vlastník, vztahovala se tato výpověď i na něho a v tomto případě mohla být výpověď vlastníkovi doručena spolu s oznámením o zamýšleném převzetí. Výpověď byla podávána ze strany pozemkového úřadu, podle jeho uvážení, zpravidla tak, aby byly ukončeny sklizňové práce.³⁰⁵ Pozemkový úřad podával výpověď prostřednictvím okresních soudů, v jejichž působnosti ležela daná nemovitost. Pokud nemovitostí bylo více, byl soud určen podle bydliště hospodařící osoby, popř. dle toho, kde ležela podstatná část nemovitosti. Soud následně doručil výpověď nejen hospodařící osobě, ale zároveň ji vyhlásil na úřední desce soudu. Byla-li hospodařící osoba odlišná od vlastníka dané nemovitosti, byla výpověď doručována zároveň i vlastníkovi. Minimální šestiměsíční lhůta běžela ode dne doručení hospodařící osobě, o čemž soud vyrozuměl

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ § 12 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

pozemkový úřad. Avšak lhůta mohla být kratší a to ve dvou případech: za prvé pokud mělo dojít k převzetí zabraných nemovitostí do 30. září 1921, nebo pokud se na půdě řádně nehospodařilo.

Podle ustanovení náhradového zákona mohla být dána výpověď v případě,³⁰⁶ že nebylo dosud vloženo vlastnické právo pro stát nebo pro přídělce, pouze pokud byla poznámka záboru nebo zamýšleného převzetí vykonána anebo se nejpozději současně s výpovědí měla vykonat.³⁰⁷ V několika případech výpověď nebyla nutná.³⁰⁸ Šlo o případy, kdy na půdě hospodařily osoby na základě právních jednání, která byla bez udělení souhlasu pozemkového úřadu vůči státu bezúčinná.³⁰⁹ Dále nebylo výpovědi zapotřebí, když na nemovitosti hospodařil stát nebo pokud hospodařící osoba byla zároveň budoucím přídělcem. Jestliže se pozemkový úřad rozhodl, že vstoupí do práv a závazků z pachtovních smluv, taktéž nebylo nutné dávat těmto osobám výpověď. Bez ohledu na znění pachtovní smlouvy měl však pozemkový úřad oprávnění kdykoliv zrušit pachtovní poměr. V tomto případě nebyla pachtýři poskytována náhrada škody a ušlý zisk, neboť na to neměl ze zákona nárok. Výpověď se také nečinila v případě, kdy se pozemkový úřad dohodl s vlastníkem a hospodařícími osobami o převzetí zabrané půdy bez výpovědi. V tomto případě byla mezi stranami uzavřena zvláštní dohoda, mající povahu veřejnoprávní smlouvy a nahrazující výpověď.

Proti výpovědi bylo možné podat dva druhy stížnosti. První druh stížnosti se podával k soudu, který byl nadřízeným soudem, který výpověď doručil, a to ve lhůtě 14 dnů ode dne doručení výpovědi a soud rozhodoval v řízení nesporném s konečnou platností. Druhý druh stížnosti se podával k pozemkovému úřadu, dala-li výpověď jeho obvodová úřadovna, anebo k Nejvyššímu správnímu soudu, pokud výpověď dal sám Státní pozemkový úřad. V tomto

³⁰⁶ § 23 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

³⁰⁷ VOŽENÍLEK, J. *Pozemková reforma v Československé republice*. Praha: Knihovna české agrární společnosti, nakladem Rolnické tiskárny v Praze, 1924, s. 65 an.

³⁰⁸ Případy viz § 14 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

³⁰⁹ K tomu viz § 7 a §18 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n. *O zabrání velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

případě se o stížnosti rozhodovalo ve správním řízení. Směrodatné pro určení, která stížnost má být zvolena, byl dán důvody stížnosti.³¹⁰

Nejpozději do jednoho měsíce před skutečným převzetím zabraných nemovitostí byl pozemkový úřad oprávněn požadovat určitou část živého a mrtvého inventáře,³¹¹ sloužícího k hospodaření na přejímaných nemovitostech.³¹² Jako podmínka bylo stanoveno, že věc sloužila trvale hospodaření na zabraném majetku v době doručení výpovědi hospodařící osobě. Vlastník pak zde byl povinnou osobou tohoto inventáře, který mohl být osobou odlišnou nejen od vlastníka nemovitosti, ale i od hospodařící osoby. Pokud povinná osoba po dni doručení výpovědi hospodařící osobě uzavřela smlouvu o prodeji inventáře s někým jiným, byla tato smlouva bez souhlasu pozemkového úřadu neúčinná.³¹³ Avšak pokud pozemkový úřad nesplnil lhůtu pro uplatnění tohoto nároku, jeho nárok zanikl.

K uskutečnění prodeje docházelo na základě tržové smlouvy a pozemkový úřad měl povinnost zaplatit za tyto věci jejich obecnou cenu v hotovosti při převzetí. V případě neshod o výši této ceny, byla pak určena soudním odhadem, proti kterému, pokud ho provedli alespoň dva přísežní znalci, nebylo možné podat opravné prostředky. Pokud se strany nemohly dohodnout o počtu a množství zařízení, na návrh jedné ze stran rozhodl místně příslušný okresní soud v nesporném řízení za přítomnosti znalce. Proti tomuto rozhodnutí byla přípustná stížnost ke sborovému soudu první stolice.³¹⁴

³¹⁰ VOŽENÍLEK, J. *Pozemková reforma v Československé republice*. Praha: Knihovna české agrární společnosti, nákladem Rolnické tiskárny v Praze, 1924.

³¹¹ § 12 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n. *O zabránění velkého majetku pozemkového*, ze dne 16. dubna 1919.

³¹² Podrobnosti byly upraveny v §§ 53-58 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

³¹³ § 55 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

³¹⁴ KOLEKTIV. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934, s. 332-405 .

Druhá část

Na postup pozemkového úřadu uvedeného v první části navazovala část druhá, která upravovala převzetí zabraných nemovitostí.³¹⁵ Převzít bylo možné pouze nemovitosti zabrané a zároveň vypovězené. Převzetí spočívalo v odevzdání nemovitosti hospodařící osobou po právní moci výpovědi a uplynutí výpovědní doby. Pokud bylo nutné přistoupit k převzetí soudní cestou, požádal Státní pozemkový úřad o zakročení místně příslušný okresní soud, který následně provedl převzetí na základě pravidel exekučního řádu po právní moci povolujícího usnesení. Jinak, což je patrné z praxe, převažovala dobrovolná odevzdání nemovitosti. Při dobrovolném převzetí byl sepsán protokol, obsahující prohlášení obou stran o tom, že jedna strana odevzdává nemovitost a druhá strana tuto nemovitost přejímá. Zároveň byly do budoucna upraveny i další poměry. Při převzetí nemovitosti si pozemkový úřad počínal tak, aby nebyly zkráceny soby, pro které na zabraném majetku vázla práva, jakož i osoby, které měly proti dosavadnímu vlastníkovu práva z poměru služebního, zaopatřovacího a pachtovního.³¹⁶

Příslušné soudy poté na návrh Státního pozemkového úřadu provedly vklad vlastnického práva pro československý stát nebo přímo převedly vlastnické právo na přídělce. V případě převodu vlastnického práva na přídělce bylo nutně ještě přiložit i vkladové listiny, tj. přídělovou listinu nebo směnnou smlouvu. Jinak v obou výše naznačených případech byla zákonnou náležitostí vkladu poznámka, popř. u nemovitostí nezapsaných v knihách vyhláška zamýšleného převzetí, nebo dohoda, která tyto listiny, včetně výpovědi, nahrazovala. Všechny knihovní závady byly z úřední moci soudem vymazány, pokud pozemkový úřad nestanovil jinak. Zde šlo např. o služebnosti nebo zástavní práva.

³¹⁵ §§ 26-34 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

³¹⁶ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922, s. 76 an.

Společně s nemovitostí stát i nabyvatel přejímaly veřejnoprávní břemena. Těmi byly např. dávky odváděné obcím, okresům, zemím a státu, dosud nevyovězené nájemní smlouvy, závazky vlastníka vůči pachtýři, které byl stát oprávněn kdykoliv vypovědět. Pokud byla nabyvatelem nemovitostí jiná osoba než stát, mohl stát určit břemena k převzetí jinak. Dnem vložení vlastnického práva pro stát nebo jiného nabyvatele zrušil soud z úřední moci i případnou exekuční vnučenou správu. Pokud byly přebírány jen některé nemovitosti knihovního tělesa, učinil soud odpis těchto přejímaných nemovitostí spolu s právy a bez přenesení dluhů a břemen do nových knihovních vložek za současného vkladu vlastnického práva pro stát nebo jiného nabyvatele. Pokud pozemkový úřad převzal celé statky, zároveň přebíral i archivy a registry vrchnostenské a hospodářské správy.

Část třetí - IIIa

Ustanovení, která upravovala převzetí majetku bez náhrady, se nachází v části IIIa. Právě §§ 35 a 36 výrazně změnilly a zmírnily zásadu převzetí bez náhrady, která byla zakotvena v § 9 záborového zákona. Na základě těchto ustanovení mohl být převzat bez náhrady majetek bývalé panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské a majetek příslušníků nepřátelských států, pokud tomu neodporovaly mírové smlouvy „uzavřené mocnostmi spojenými a přidruženými ve světové válce“.³¹⁷ Bez náhrady měl být také převzat majetek nadací, spočívajících na právech ze šlechtictví zrušeného zákonem č. 61/1918 Sb. z. a n. a za podmínky, že bylo příslušným ministerstvem jako nadačním úřadem vysloveno, že se určitá nadace zrušuje.³¹⁸

³¹⁷ § 35 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

³¹⁸ § 36 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

Část třetí - IIIb

Základní zásady pro převzetí zabraného majetku za náhradu byly zakotveny v části IIIb.³¹⁹ Státní pozemkový úřad byl oprávněn převzít se souhlasem vlády státní pozemkový majetek za náhradu, kterou určila vláda. Náhrada plynula do státní pokladny. Pokud však v jednom kalendářním roce byl rozdíl mezi náhradovou, přejímací cenou státního převzatého majetku a nabývací cenou převzatého zabraného majetku, který se stal státním vlastnictvím, vyšší než 5 000 000 korun, podmínkou této finanční transakce byl zvláštní finanční zákon, s výjimkou, kdy stát za státní půdu, zahrnutou do pozemkové reformy, převzal do svého vlastnictví půdu stejné nebo vyšší hodnoty.³²⁰

Základ pro určení přejímací (náhradové) ceny představovalo ustanovení § 41 náhradového zákona.³²¹ „Náhradou (přejímací cenou) za převzatý pozemkový majetek jest cena jeho vyplývající z průměru cen docilovaných v letech 1913 až 1915 při prodeji statků z volné ruky v rozloze přes 100 ha. Vláda se zmocňuje, aby nařízením vyhlásila závazné stupnice cen se zřetelem na cenový průměr vyšetřený pozemkovým úřadem dle zásady odst. 1, pro nemovitosti stejného způsobu užívání, druhu kultury, jakosti (třídy dle katastru) a polohy...“

Ustanovením § 41 byla vláda zmocněna vydat tedy nařízení ohledně cen. Své nařízení vydala dne 21. ledna 1921.³²² Ustanovení § 41 pamatovalo i na situaci, kdy tyto stupnice cen nebyly vyhlášeny. V tomto případě měla být přejímací cena určena Státním pozemkovým úřadem na základě odhadu předmětných nemovitostí přísaznými znalci na místě samém. Také

³¹⁹ §§ 37-40 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n.

³²⁰ VOŽENÍLEK, J. *Pozemková reforma v Československé republice*. Praha: Knihovna české agrární společnosti, nákladem Rolnické tiskárny v Praze, 1924, s. 65 an.

³²¹ § 41 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *O převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

³²² Vládní nařízení č. 53/ 1921 Sb. z. a n., které bylo pak novelizováno vládním nařízením č. 220/1920 Sb. z. a n.

bylo stanoveno, že jedna koruna měny rakousko-uherské se počítá za jednu korunu československou,³²³ tedy poměr mezi měnami byl stanoven na 1:1.

Touto cestou byla však stanovena jen hrubá přejímací cena, která dále podléhala tzv. latifundijním srážkám.³²⁴ Latifundijní srážky plynuly do fondu pro podporu vnitřní kolonizace a nesměly činit více než čtyřicet procent hrubé přejímací ceny. Měla-li půda výměru do jednoho tisíce hektaru, srážkám nepodléhala. U výměry od tisíce do dvou tisíc hektarů činily srážky až pět procent, při výměře od dvou tisíc do pěti tisíc hektarů až deset procent, obdobně až do skupiny s výměrou nad padesát tisíc hektarů, kde byla stanovena maximální srážka čtyřicet procent.

Státní pozemkový úřad měl povinnost při ocenění zohlednit osobité vlastnosti a stav převzatých nemovitostí.³²⁵ Především měl mít na zřetelu investice provedené po 24. dubnu 1919, pokud užitek těchto investic stále trval nebo se měl dostavit a pokud tyto investice sledovaly vyšší výnosnost nebo udržení dobrého stavu hospodaření.³²⁶

Mezi vlastníkem a Státním pozemkovým úřadem mohla být uzavřena také dohoda o náhradové ceně,³²⁷ která měla povahu smíru podle úpravy občanského práva. Tato dohoda musela být uzavřena písemně a podepsána předsedou Státního pozemkového úřadu.

Část třetí – IIIc

V této části došlo zejména k provedení ustanovení záborového zákona,³²⁸ na základě kterého měl stát požadovat od vlastníka nemovitosti poměrnou část živého a mrtvého zařízení,

³²³ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922, s. 76 an.

³²⁴ Ty upravoval § 42 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *O převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

³²⁵ § 43 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *O převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

³²⁶ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922, s. 76 an.

³²⁷ § 44 odst. 2 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *O převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

³²⁸ Konkrétně § 12 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n. *O zabrání velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919*.

ktelé sloužilo k hospodaření na zabraném majetku. Tato část podrobně upravovala převzetí tohoto mrtvého a živého inventáře. K výkonu tohoto práva československého státu byl povolán Státní pozemkový úřad,³²⁹ který jej musel uplatnit nejpozději jeden měsíc před skutečným převzetím zabraného majetku.

Část čtvrtá

Ve čtvrté části byla stanovena pravidla placení náhradové ceny. Dále bylo stanoveno, co náhrada za převzatý majetek tvořila: „Náhrada za převzatý majetek, jakmile jest pravoplatně určena, tvoří, pokud není vyčerpána při rozvrhu soudním pohledávkami ze zákonného zástavního práva, knihovních věřitelů a oprávněnců a pohledávkami ze zaopatřovacího poměru, pohledávku bývalého vlastníka proti státu.“³³⁰

V této části bylo také stanoveno, co je náhradová kniha a z čeho se skládá. Náhradová kniha se skládala ze svazku vložek a sbírky listin. Vložka se skládala z listu náhradového věřitele a náhradové pohledávky (list A.) a z listu závad (list B.). Náhradová kniha byla vedena dle zásad knihovního práva a byla veřejnou knihou³³¹.

Část pátá

V páté části byla upravena péče a zabezpečení zaměstnanců na zabraném a přejímaném pozemkovém majetku. Povinností Státního pozemkového úřadu bylo provedení soupisu všech zaměstnanců na zabraném pozemkovém majetku (velkostatku), pokud tito

³²⁹ Viz § 53 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *O převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

³³⁰ § 59 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

³³¹ § 63 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

zaměstnanci splňovali zákonné podmínky.³³² Ustanovení této části také zmocňovalo vládu,³³³ aby určila míru zaopatřovacích požitků těchto osob a jejich pozůstalých. Dále byl zřízen Fond zaopatření zaměstnanců u Všeobecného penzijního fondu v Praze, kterému stát byl povinen jednorázově přispět pěti milióny korun. Vlastníci zabraného, avšak dosud nepřevzatého pozemkového majetku, měli povinnost přispívat do tohoto fondu ročně příspěvkem ve výši tři korun za každý hektar půdy. Od tohoto příspěvku byl osvobozen majetek zabraný do 250 hektarů. Vláda byla také zmocněna tento příspěvek vlastníků zvýšit nebo snížit, a to až o dvě koruny za jeden hektar.³³⁴

Ustanovení páté části upravovalo speciální péči, která byla určena trvalým zaměstnancům, kteří převzetím pozemkového majetku pozbyli svého zaměstnání a o které byl stát povinen se postarat.³³⁵ Těmto zaměstnancům měla být poskytována větší pozornost při obsazování na státním pozemkovém majetku. Mohl jim být také nabídnut příděl půdy, zejména zbytkových statků. Státní pozemkový úřad měl také oprávnění uložit osobám, které přejímaly hospodářské celky nebo hospodařily na nepřevzatých zabraných nemovitostech, aby přednostně zaměstnávaly tyto osoby. Další možností zaopatření zaměstnanců byla podpora v nezaměstnanosti, která mohla být vyplácena výše uvedeným fondem, pokud to stav finančního fondu dovoľoval a ministr sociální péče k tomu udělil souhlas.³³⁶

³³² § 72 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

³³³ § 73 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

³³⁴ Nařízením vlády č. 536/1920 Sb. z. a n. byl pak tento příspěvek zvýšen na pět korun za jeden hektar.

³³⁵ § 75 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

³³⁶ K tomu též srv. VOŽENÍLEK, J. *Pozemková reforma v Československé republice*. Praha: Knihovna české agrární společnosti, nákladem Rolnické tiskárny v Praze, 1924, s. 23 an.

Část šestá

Podle části šesté byl Státní pozemkový úřad zmocněn, za podmínky, že převezme půdu nejpozději do 30. září 1921, zkrátit výpovědní lhůtu hospodařícím osobám i pod zákonem stanovenou na šest měsíců. Současně byla pozemkovému úřadu uložena povinnost nahradit této osobě vzniklou škodu.³³⁷

Pokud se strany nedohodly o náhradě, rozhodoval pak místně příslušný okresní soud, přibírajíc po případě znalce v řízení nesporném. Proti usnesení okresního soudu byla přípustná stížnost k nadřízenému sborovému soudu I. stolice, který rozhodoval s konečnou platností.

Část sedmá

V sedmé části bylo upraveno stanovení přídělové ceny a pachtovného. Náhradu (cenu přídělovou) za přidělené nemovitosti osobám jmenovaným v § 1 zák. ze dne 30. ledna 1920, č. 81 Sb. z. a n., stanoví pozemkový úřad, a to tak, aby náhradou touto uhrazena byla náhrada daná za převzatou půdu (cena přejímací), jakož i interkalární úroky a výlohy spojené s výkupem a jiné nutné a užitečné náklady na nemovitosti vynaložené.

Převzatou půdou se nerozuměla určitá nemovitost nebo její část, která měla být přidělena a její přídělová cena stanovena, nýbrž úhrn nemovitostí získaných k účelu provádění zákona přídělového. Při stanovení přídělové ceny měl být brán zřetel na jakost, druh a polohu nemovitosti, jakož i na účel přidělu, aby ceny přídělové byly navzájem přiměřené a v celkovém souboru poskytl náhradu na náklady. Byla-li získána nemovitost bezplatně, měla

³³⁷ § 76 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

být její hodnota a přidělová cena určena stejným způsobem, ledaže by byla získána pod tou podmínkou, že bude přidělena bezplatně nebo za cenu nižší.³³⁸

Pokud pozemkový úřad převzaté nemovitosti nepřidělil do vlastnictví, nýbrž propachtoval nebo pronajmul, rozhodoval Státní pozemkový úřad od případu k případu o výši pachtovného (nájemného), s přihlédnutím k ustanovení § 77 náhradového zákona.

Část osmá

V osmé části byla věnována pozornost finančním prostředkům, které si pozemková reforma vynutí. Za tímto účelem byl zřízen zvláštní fond při pozemkovém úřadě,³³⁹ kterému měla být poskytnuta záloha ve výši padesáti miliónů korun.³⁴⁰ Tato suma měla být navrácena do deseti let.

Část devátá

Tato část upravovala právní jednání a listiny, které byly osvobozeny od poplatků a kolků.³⁴¹ Např. byly osvobozeny první zápisy do náhradových knih.

První novela náhradového zákona,³⁴² která byla vydána dne 7. září 1920, měla podobu vládního nařízení (k tomu v textu již výše).³⁴³ Jinak k provedení náhradového zákona bylo vydáno vládní nařízení č. 575/1920 Sb. z. a n.,³⁴⁴ ukládající hospodařícím osobám na

³³⁸ § 77 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

³³⁹ § 80 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

³⁴⁰ § 79 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

³⁴¹ §§ 82-83 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.*

³⁴² Náhradový zákon byl novelizován celkem čtyřikrát, z toho třikrát až po roce 1948. Níže v textu se věnuji pouze předpisům sledovaného období.

³⁴³ Vládní nařízení č. 536/1920 Sb. z. a n., *jímž upravuje se příspěvek uložený vlastníkům zabraného majetku pozemkového podle § 73, posl. odst., zákona náhradového.*

³⁴⁴ Vládní nařízení č. 575/1920 Sb. z. a n., *aby byl proveden soupis zaměstnanců na zabraném pozemkovém majetku a osob poživacích z důvodů služební činnosti na velkém pozemkovém majetku pensí neb darů z milosti,* ze dne 12. října 1920.

zabraném majetku pozemkovém a jejich vedoucím úředníkům a plnomocníkům ohlašovací povinnost, a to do 30 dnů od účinnosti tohoto nařízení. Pozemkový úřad byl zároveň zmocněn tyto osoby vyzvat ke sdělení dalších údajů či podání vysvětlení. Pokud tyto osoby nesplnily uvedené povinnosti, mohly politické úřady na návrh Státního pozemkového úřadu je potrestat pokutou do výše 50 000 korun nebo vězením až na dobu jednoho měsíce. Dalším prováděcím předpisem náhradového zákona bylo vládní nařízení,³⁴⁵ které upravovalo institut náhradových knih a náhradové banky.

Krátce k náhradové ceně³⁴⁶

Zásady pro určení náhradové ceny stanovené náhradovým zákonem spolu s prováděcími předpisy byly již výše naznačeny. V této kapitole se zaměříme ještě na problematiku oceňování a výše náhradové ceny. Státní pozemkový úřad prováděl ocenění na místě samém po odborném vyšetření všech okolností, které zvyšovaly nebo snižovaly cenu nemovitosti. Pozemkový úřad zároveň měl povinnost řádně odůvodnit přírážky nebo srážky, aby se k nim mohl vlastník vyjádřit.

Prostřednictvím soudu vyrozuměl pozemkový úřad o výši náhradové ceny vlastníka a oprávněné osoby, tj. hypotekární věřitele, osoby oprávněné ze služebností, z předkupního práva, z pachtovních a nájemních smluv a z reálných břemen, za podmínky, že tato oprávnění byla zapsána v pozemkové knize.

Proti rozhodnutí o náhradové ceně byla přípustná stížnost, která musela být podána ve lhůtě do třiceti dnů ode dne doručení rozhodnutí řádným soudům, k zemskému soudu v Praze a Brně v českých zemích a sedriálnímu soudu v Bratislavě pro slovensko a Podkarpatskou Rus. Právo podat stížnost měl nejen vlastník, ale i osoby oprávněné z knihovních práv.

³⁴⁵ Vládní nařízení č. 630/1920 Sb. z. a n., *o náhradových knihách a náhradových bankách*.

³⁴⁶ Jinak k tomu blíže výše v mé práci v podkapitole *Povinnost poskytnout náhradu*.

Stížnost předal soud i pozemkovému úřadu, který měl právo se do čtrnácti dnů ke stížnosti vyjádřit. O stížnosti rozhodoval soud v senátě a v nesporném řízení.³⁴⁷

Státní pozemkový úřad zároveň navrhl, aby soud, v jehož knihách byla nemovitost zapsána a v případě více soudů ten soud, v jehož obvodu působnosti ležela podstatná část nemovitosti, rozvrhl přejímací cenu v nesporném řízení podle zásad o rozvrhu nejvyššího podání za nemovitost prodané v dražbě. Zároveň měl tento soud vyzvat věřitele k přihlášení. O konání rozvrhového roku vyrozuměl nejen vlastníka, pozemkový úřad a oprávněné osoby, pro které byly dle knihovního stavu ke dni poznámky převzetí zapsána práva na nemovitostech, ale i úřady povolané k vymáhání veřejných dávek a daní. Zároveň ze strany soudu byla zveřejněna výzva na úřední desce soudu a vyzval osoby, aby přihlásily své nároky ze zaopatřovacích a služebních smluv.³⁴⁸

V rámci oceňovacího řízení mohla také hospodařící osoba přihlásit své investice nebo meliorace,³⁴⁹ to za podmínky, že tato osoba byla zároveň nájemcem nebo pachtýřem a měla-li na náhradu nárok podle předpisů občanského práva. Aby o této náhradě mohl rozhodnout Státní pozemkový úřad, vyžádal si zpravidla vyjádření vlastníka. Pokud tento nárok vlastník uznal a byl tento nárok posouzen pozemkovým úřadem jako oprávněný, zahrnul pozemkový úřad tento nárok do rozhodnutí o přejímací ceně, ve kterém uvedl, kolik z této ceny by měl dostat nájemce nebo pachtýř jako náhradu. Pachtýř nebo nájemce se tak ocitli v postavení věřitelů vlastníka nemovitosti a měli při uspokojení z náhradové ceny postavení v pořadí za knihovními věřiteli.

³⁴⁷ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se záborem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922, s. 76 an.

³⁴⁸ Tamtéž.

³⁴⁹ Viz § 43, odst. 1 zákona č. 329/1920 Sb. z. a n., *o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový*.

Pro rozvrh byl rozhodný stav v den skutečného převzetí a v případě dohody stav v den knihovního převzetí. Usnesení o rozvrhu přijímací ceny soud opět doručil všem osobám, které byly výše uvedeny, a každá z těchto osob měla právo podat stížnost ve 14 denní lhůtě ode dne doručení. Po právní moci rozvrhového usnesení se stávaly nároky těchto osob splatnými, včetně nároku vlastníka.

Po nabytí právní moci rozvrhového usnesení byl povinen pozemkový úřad vyplatit přiznané pohledávky oprávněným osobám. Na prvním místě se vyplácely veřejnoprávní pohledávky, tedy daně a dávky, následně se vyplácely pohledávky z poměru služebního a na posledním místě i ostatní pohledávky, které byly oprávněným osobám přiznány.³⁵⁰

V případě, že náhradový obnos nebyl při rozvrhu celý vyčerpán a použit na veřejné daně a dávky, na pohledávky věřitelů a na nároky všech přihlášených oprávněných osob, měla být zbývající část náhradového obnosu vyplacena vlastníkovi buď v hotovosti, nebo zápisem do náhradové knihy u příslušného soudu, v jehož obvodu působnosti se vyskytovala předmětná nemovitost. Způsob vyplacení byl ponechán na uvážení Státního pozemkového úřadu.

Náhradové knihy obsahovaly soupisy náhradových pohledávek a práv, které se k nim vztahovaly a představovaly nový druh veřejnoprávních knih. Tyto knihy vedl zemský soud v Praze pro Čechy, zemský soud v Brně pro Moravu a Slezsko, a sedriální soud v Bratislavě pro Slovensko. Náhradové banky pak vedly účet náhradové pohledávky, které zároveň vykonávaly účetní a pokladní službu při placení těchto náhradových pohledávek a úroků. Náhradová pohledávka představovala soukromoprávní pohledávku vlastníka vůči státu a státem byla ročně úročena třemi procenty a umořována alespoň jednou polovinou procenta

³⁵⁰ SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma: Pět civilistických úvah o záboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zábořem souvisí*. Brno: nakladatelství Barvič & Novotný, 1922, s. 76 an.

ročně.³⁵¹ Náhradová pohledávka byla ze strany vlastníka vůči státu a náhradové bance nevyhovitelná, avšak banka ji mohla za čtvrt roku vypovědět a zaplatit jí vlastníkovu v hotovosti nebo umořitelnými dluhopisy.³⁵²

Pravidla, která byla výše uvedena, se měla uplatnit i při převzetí bez náhrady, jen s tou odchylkou, že vlastník zabraného a převzatého majetku neměl nárok na vyplacení zbývající části náhradového obnosu po provedeném rozvrhu.

3.5. K některým vybraným zákonům, s pozemkovou reformou souvisejících

3.5.1. Zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o pozemkovém úřadě

Jedním ze zákonů, které se týkaly pozemkové reformy, byl zákon č. 330/1919 Sb. z. a n., o pozemkovém úřadě ze dne 11. června 1919, který na základě ustanovení záborového zákona,³⁵³ zřizoval Státní pozemkový úřad se sídlem v Praze a s působností pro celé území Československé republiky.

Státní pozemkový úřad svou činnost měl zahájit dne 15. října 1919 na základě vyhlášky vlády,³⁵⁴ ale svou činnost zahájil až 1. listopadu 1919. Pozemkovému úřadu bylo svěřeno provádění pozemkové reformy, avšak původně mělo tento úkol vykonávat ministerstvo zemědělství. Vzhledem k tomu, že ve funkci ministra zemědělství byl Karel Prášek, představující osobu velkostatkářských a konzervativních kruhů agrární strany, bylo

³⁵¹ Vládním nařízením č. 221/1922 Sb. z. a n. ze dne 7. srpna 1922 byla úroková míra zvýšena na 4%, však od 1. listopadu 1931 došlo na základě vládního nařízení č. 168/1931 Sb. z. a n. ze dne 22. října 1931 ke snížení na původní výši.

³⁵² VOŽENÍLEK, J. *Pozemková reforma v Československé republice*. Praha: Knihovna české agrární společnosti, nakladem Rolnické tiskárny v Praze, 1924, s. 65 an.

³⁵³ §§ 1 a 15 zákona č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabránění velkého majetku pozemkového, ze dne 16. dubna 1919.

³⁵⁴ Vyhláška vlády č. 535/1919 Sb. z. a n.

rozhodnuto o zřízení zvláštní instituce, která měla být nestranným orgánem.³⁵⁵ Takto vznikl Státní pozemkový úřad.

Zákon č. 330/1919 Sb. z. a n. přinesl základní úpravu postavení, pravomoci a působnosti tohoto úřadu. V čele Státního pozemkového úřadu stál předseda a dva náměstkové, všichni jmenováni prezidentem republiky na návrh ministerské rady. Později byla funkce předsedy změněna na prezidenta a funkce náměstků na viceprezidenty.³⁵⁶ Další zaměstnanci byli jmenováni předsedou, příp. prezidentem republiky, pokud mu toto právo umožňovala ústava. Mezi úředníky museli být zastoupeni právníci, technici, zemědělci a další příslušní odborníci. Úřednická místa měla být obsazována na základě veřejného konkurzu.

Zákon stanovil, že pozemkový úřad je podroben ministerské radě,³⁵⁷ avšak již neřešil, zda předseda úřadu zastupuje tuto instituci v ministerské radě trvale nebo pouze ve věcech, které se týkaly tohoto úřadu.³⁵⁸

Dozorčím orgánem byl dvanácti členný správní výbor, jehož členy volilo Národní shromáždění na dobu tří let ze zástupců všech politických stran. Člen správního výboru svou funkci vykonával až do doby zvolení nového člena. Jelikož tyto volby nebyly nikdy provedeny, do ukončení činnosti Státního pozemkového úřadu a jeho likvidace, vykonávali funkci členů správního výboru původní členové.³⁵⁹ Šlo o funkci čestnou a členům správního výboru tak náležela pouze náhrada hotových výdajů. Ze svého středu volil správní výbor předsedu a dva náměstky. Pozemkový úřad byl povinen správnímu výboru podávat v pravidelných obdobích zprávy o své činnosti a zároveň byl správní výbor oprávněn vyžádat si nad rámec těchto pravidelných zpráv mu poskytnutých vysvětlení, nahlížet do spisů apod.

³⁵⁵ SLEZÁK, L. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935 a její mezinárodní souvislosti*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

³⁵⁶ Na základě vládního nařízení č. 103/1927 Sb. z. a n., *o úřednických kategoriích a úřednických titulech*.

³⁵⁷ § 2 zákona č. 330/1919 Sb. z. a n., *o pozemkovém úřadě*.

³⁵⁸ STIEBER, M. *Pozemková reforma*. Praha: nákladem spolku právníků Všeherd, 1919, s. 1-31.

³⁵⁹ Např. A, Černý, Vl. Drobny, R. Laube.

Správní výbor měl také oprávnění udělovat nutný souhlas k určitým záležitostem.³⁶⁰ Např. se jednalo o souhlas s rozhodnutím, zda mají být zřízeny obvodové komise a úřadovny, nebo které objekty jsou vyloučeny ze záboru. Správní výbor měl také oprávnění si vyhradit další zásadní rozhodnutí pozemkového úřadu ke schválení. V případě sporu mezi Státním pozemkovým úřadem a správním výborem, rozhodovala o něm ministerská rada.³⁶¹

Pravomoc a působnost pozemkového úřadu byla podle zákona vymezena velmi široce,³⁶² a mnoho záležitostí mu bylo ponecháno pouze na uvážení. Také chyběly i jednotlivé lhůty, do kdy měl určité věci rozhodnout. Při provádění pozemkové reformy ho zastupoval stát.³⁶³ Státní pozemkový úřad byl zmocněn přenést část své působnosti na obvodové úřadovny jako svoji první instanci, nebo na komise, které se zřizovaly k přechodným a místním úkolům.³⁶⁴

V polovině dvacátých let bylo obvodových úřadoven celkem jedenáct. V Čechách působilo pět obvodových úřadoven, na Moravě a ve Slezsku dvě, na Slovensku tři a na Podkarpatské Rusi jedna obvodová úřadovna. Obvodové úřadovny měly přesně vymezený obvod své působnosti, v jehož rámci zejména dohlížely na činnost všech přidělových komisariátů a řádné hospodaření na přidělené půdě.³⁶⁵

Výkonnými sekcemi obvodových úřadoven byly přidělové komisariáty. Tyto komisariáty, jednající jménem obvodových úřadoven, měly na starost řízení na daném místě, přijímaly žádosti od uchazečů o půdu, navrhovaly rozdělovací plán apod. Původně

³⁶⁰ Ty byly vyjmenovány v § 11 zákona č. 330/1919 Sb. z. a n., *o pozemkovém úřadě*.

³⁶¹ PAVEL, A. *Pozemková reforma československá*. Praha: Novina, 1937, s. 1.

³⁶² Zejména v § 7 zákona č. 330/1919 Sb. z. a n., *o pozemkovém úřadě*.

³⁶³ § 4 zákona č. 330/1919 Sb. z. a n., *o pozemkovém úřadě*.

³⁶⁴ § 8 zákona č. 330/1919 Sb. z. a n., *o pozemkovém úřadě*.

³⁶⁵ VOŽENÍLEK, J. *Pozemková reforma v Československé republice*. Praha: Knihovna české agrární společnosti, nakladem Rolnické tiskárny v Praze, 1924, s. 25.

komisariáty neměly své stálé sídlo a stěhovaly se zpravidla v podzimním období na místa, kde měla být provedena pozemková reforma. Po ukončení prací byly rozpuštěny a jejich zaměstnanci přesunuty na nové místo, kde jich bylo zapotřebí. V případě praxe byl tento postup velmi neefektivní, a proto na podzim roku 1923 byly založeny stálé komisariáty se stanoveným obvodem své působnosti.³⁶⁶

Podrobné podmínky pro zřizování obvodových úřadoven a jejich kompetence byly stanoveny vládním nařízením ze dne 6. července 1920,³⁶⁷ které pak bylo ještě novelizováno vládním nařízením ze dne 23. června 1921.³⁶⁸

Na základě zákona o pozemkovém úřadě vznikly při pozemkovém úřadě také zvláštní orgány. Např. se jednalo o Rozhodčí komisi, Kuratorium fondu pro zaopatření zaměstnanců, Kuratorium fondu československých legionářů.³⁶⁹

V případě personálního obsazení se velmi rychle Státní pozemkový úřad dostal pod vliv agrární strany. Agrární strana obsadila svými funkcionáři na celou dobu existence úřadu i funkci předsedy úřadu, který v pozdější době nesl titul prezidenta. Do roku 1926 zastával tuto pozici JUDr. Karel Viškovský a poté byl vystřídán Dr. Ing. Janem Voženílkem, který byl v této funkci do zániku pozemkového úřadu, tj. do roku 1935.³⁷⁰ V podstatě agrární straně připadly všechny důležité funkce, což jí bylo také v následné době vytýkáno a kritizováno.

Pouze funkci náměstka prezidenta a předsedy správního výboru získala strana socialistická, která tyto pozice obsadila Josefem Svozilem a Rudolfem Laubem. Z vlivu a obsazování Státního pozemkového úřadu byla v podstatě vyřazena Sociální demokracie. Aby

³⁶⁶ Tamtéž.

³⁶⁷ Vládní nařízení č. 451/1920 Sb. z. a n., *o obvodových úřadovnách pozemkového úřadu*.

³⁶⁸ Vládní nařízení č. 225/1921 Sb. z. a n., *kterým se mění nařízení vlády ze dne 6. července 1920, č. 451 Sb. z. a n., o obvodových úřadovnách pozemkového úřadu*.

³⁶⁹ VOŽENÍLEK, J. *Výsledky Československé pozemkové reformy*. Praha: Československá Akademie Zemědělská, 1930, s. 4 an.

³⁷⁰ STIEBER, M. *Pozemková reforma*. Praha: nákladem spolku právníků Všeherd, 1919, s. 1-31.

tato strana byla alespoň trochu uspokojena, byl zřízen post ředitele pozemkového úřadu, který tato strana obsadila svým funkcionářem, avšak tato funkce v podstatě neměla žádný význam.

3.5.2. Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům

Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n. ze dne 27. května 1919 umožňoval drobným pachtýřům nebo podpachtýřům vykoupit si propachtované pozemky za splnění určitých podmínek. Tímto zákonem získali pachtýři právo žádat,³⁷¹ aby jim byl postoupen do vlastnictví zemědělský pozemek nebo aby jim byl ponechán v pachtu avšak za splnění několika podmínek. Jednak se muselo jednat o pozemky, patřící státu nebo o pozemky zabrané, nebo pozemky zapsané v zemských deskách patřící církvi nebo nadacím.

Pachtýři museli mít nepřetržitě půdu v pachtu či podpachtu minimálně od 10. října 1901 až do dne vyhlášení tohoto zákona. Ke splnění této podmínky došlo i v případě, že měla tuto půdu v nájmu či podnájmu manželka pachtýře, podpachtýře nebo jejich rodiny nebo právní předchůdci v držbě nemovitostí. Pokud byl nájem či podnájem přetržen na dobu kratší než jeden rok, byla podmínka nepřetržitosti splněna. Z působnosti ustanovení § 1 tohoto zákona byly vyloučeny pozemky obcí, pozemky v zastavěných částech měst a obcí či pozemky, které pro svůj stavební rozvoj, humanitní zařízení a podobně požadovala obec a toto právo ji Státní pozemkový úřad přiznal.

Další pro pachtýře omezující podmínkou bylo,³⁷² že pachtýř sám nebo s rodinou musel tento požadovaný pozemek obdělávat či na něm bydlet a zároveň nesměla získáním tohoto pozemku přesáhnout výměra zemědělské půdy celkem pachtýři patřící osm hektarů. V konečném výsledku tato podmínka představovala, že po sečtení půdy, kterou již dříve pachtýř vlastnil, a půdy nově nabyté, nevlastnil pachtýř více než osm hektarů půdy. Pachtýř ze

³⁷¹ § 1 zákona č.318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁷² § 3 zákona č.318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

zákona měl také právo volby parcely, pokud neuplatnil právo na všechny pozemky.³⁷³ Zákonem byla také upravena možnost scelování pozemků a pozemkových úprav v rámci uplatnění nároku pachtýře,³⁷⁴ a také řešena situace, kdy v důsledku války přišel pachtýř o pozemek.³⁷⁵

Náhradu neboli přejímací cenu stanovoval ze zákona soud,³⁷⁶ který za tímto účelem mohl vyslechnout i znalce. Do ceny se nezapočítávala náhrada za převzatá práva, která byla vyhrazena za trvání pachtu vlastníkovu k propachtovanému pozemku, dále pak za pozemkové služebnosti a reálná břemena, která přecházela na pachtýře, pokud jich bylo zapotřebí k hospodaření na zabraném pozemku. Pachtýř mohl náhradu splatit buď naráz před vkladem vlastnického práva do pozemkových knih, nebo v deseti splátkách se čtyřprocentním úrokem. Dvě první splátky musel pachtýř zaplatit ještě před vkladem a ostatních osm splátek pak od roku 1920 platil vždy k 1. říjnu každého roku. Celá cena nebo dvě první splátky musely být zaplacený u určeného knihovního soudu nejpozději do jednoho měsíce ode dne, kdy nabylo právní moci usnesení soudu o přiřčení práva pachtýře na požadovaný pozemek.

Podle ustanovení zákona museli pachtýři své právo uplatnit do dvanácti neděl ode dne nabytí působnosti tohoto zákona,³⁷⁷ a to formou ohlášení nároku vlastníkovu pozemku nebo hospodářské správě vlastníka a vždy také okresnímu soudu, v jehož obvodě se pozemek nalézal. Pachtýř mohl také místo převodu předmětného pozemku do svého vlastnictví žádat po vlastníkovu, aby mu pozemek ponechal dále v pachtu, na dobu nejméně šesti let a za stejných podmínek, které měl dosud.

³⁷³ § 4 zákona č.318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁷⁴ § 5 zákona č.318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁷⁵ § 6 zákona č.318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁷⁶ § 8 zákona č.318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁷⁷ § 12 zákona č.318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

Zákonem byly také stanoveny náležitosti tohoto ohlášení.³⁷⁸ Pokud nastaly neodvratné skutečnosti, které nezávisely na vůli pachtýře, mohl ohlásit tento svůj nárok, avšak pokud tyto skutečnosti doložil, pachtýř i dodatečně, ale nejdéle do dvou let od vyhlášení tohoto zákona u příslušného okresního soudu. Od vyhlášení tohoto zákona zároveň také běžela čtyřměsíční lhůta, kterou měli vlastník a pachtýř na uzavření smlouvy o všech případných sporných otázkách, a pakliže se v této lhůtě nedohodli, rozhodl o těchto sporných otázkách příslušný okresní soud. Na rozhodnutí okresního soudu byla přípustná stížnost, která musela být podána ve lhůtě čtrnácti dnů od doručení rozhodnutí a to ke sborovému soudu první stolice.

Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům byl několikrát novelizován. Tento zákon jako první změnil zákon ze dne 6. dubna 1920,³⁷⁹ který zejména prodloužil lhůty pro ohlášení nároku pachtýře na Slovensku. Dalším byl zákon ze dne 15. dubna 1920,³⁸⁰ který zcizení pozemků mezi živými do deseti let od převodu do vlastnictví pachtýře omezil souhlasem Státního pozemkového úřadu. Avšak toto omezení se nevztahovalo na zcizení mezi manželi nebo z rodičů na děti.

K dalším novelám zákona č. 318/1919 Sb. z. a n. patřil zákon z 1. dubna 1921.³⁸¹ Tento zákon mimo jiné opět prodloužil lhůty pro přihlášení nároku, upravil přednostní nároky na pozemky, pětiprocentní srážku z přejímací ceny ve prospěch státu. Poslední novelu představoval zákon ze dne 27. května 1931.³⁸²

³⁷⁸ § 13 zákona č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁷⁹ Zákon č. 247/1920 Sb. z. a n., kterým se doplňuje zákon ze dne 27. května 1919, č. 318 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁸⁰ Zákon č. 311/1920 Sb. z. a n., jímž se doplňují některá ustanovení zákona ze dne 27. května 1919, č. 318 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁸¹ Zákon č. 66/1921 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 27. května 1919, č. 318 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

³⁸² Zákon č. 92/1931 Sb. z. a n., kterým se mění zákon ze dne 27. května 1919, č. 318 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

Drobným pachtýřům byla ještě poskytována další ochrana zákonem ze dne 30. října 1919 Sb. z. a n.,³⁸³ který stanovil, že končící pachty či podpachty zemědělských pozemků při splnění zákonných podmínek musí být obnoveny na další pachtovní rok, tj. do roku 1920, a to i proti vůli propachtovatele. Tento pacht musel především skončit v druhé polovině roku 1919 anebo měl teprve skončit a pachtýř musel písemně oznámit vlastníkovvi nebo hospodářské správě vlastníka nejpozději do 30. listopadu 1919, že si nadále podrží pozemek v pachtu.

Výše uvedený zákon byl poté novelizován zákonem ze dne 28. listopadu 1919,³⁸⁴ kterým byla výše uváděná lhůta prodloužena do 31. prosince 1919. Pachtýř musel zároveň sám nebo se svou rodinou pachtovaný pozemek obdělávat a nadále chtít a moci obdělávat. Dále pacht musel být zrušen propachtelovou výpovědí anebo nemohl být pacht pro jeho odpor obnoven a propachtovatel neměl zákonné důvody od pachtovní smlouvy odstoupit. Pro pacht, který byl obnoven, následně platily dosavadní podmínky, avšak pokud bylo pachtovné oproti běžným pachtovním cenám nepřiměřeně nízké, měl propachtovatel právo žádat o přiměřené zvýšení. Tato záležitost byla ponechána na dohodě stran, avšak pokud se propachtovatel a pachtýř nedohodli, určil toto nové vymezení pachtovného rozhodčí soud na základě návrhu propachtovatele. Právo na novou výměru pachtovného u rozhodčího soudu musel propachtovatel uplatnit nejpozději do 31. prosince 1919. Tato lhůta byla pak prodloužena na základě druhé novely ze dne 24. ledna 1920,³⁸⁵ a to až do 7. února 1920.

3.5.3. Zákon č. 254/1920 Sb. z. a n., o vybírání správního příspěvku k úhradě správních výloh, spojených s prováděním § 63 zákona ze dne 30. 1. 1920, č. 81 Sb. z. a n. (zákona přidělového), o prozatímním pachtu

³⁸³ Zákon č. 593/1919 Sb. z. a n., o ochraně drobných zemědělských pachtýřů.

³⁸⁴ Zákon č. 626/1919 Sb. z. a n., kterým se prodlužuje lhůta stanovená v § 1 zákona ze dne 30. října 1919, č. 593 Sb. z. a n., o ochraně drobných zemědělských pachtýřů.

³⁸⁵ Zákon č. 51/1920 Sb. z. a n., kterým se prodlužuje lhůta § 5 zákona ze dne 30. října 1919, č. 593 Sb. z. a n., o ochraně drobných zemědělských pachtýřů.

Zákon č. 254/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920 ukládal povinnost tomu, komu byla dána zabraná půda do prozatímního pachtu na základě ustanovení přidělového zákona,³⁸⁶ zaplatit správní příspěvek ve výši 5 Kč z každé měrice, tj. z každých 0,19 hektaru. Výše tohoto příspěvku byla na Slovensku stanovena na 7,50 Kč z každé poloviny katastrální jitra, tj. z přibližně 0,288 hektaru. Tento příspěvek se platil kolkem na pachtovní smlouvě a předem za jedno smluvené pachtovní období.

3.5.4. Zákon č. 166/1920 Sb. z. a n., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy

Zákon č. 166/1920 Sb. z. a n. ze dne 11 března 1920 umožňoval poskytnutí úvěru jednotlivcům i družstvům, nabyvších půdu na základě záborového zákona. Dále i zemědělcům, kteří se podrobili ustanovením přidělového zákona o rolnických nedílech. Aby mohl být úvěr poskytnut, bylo třeba splnit podmínku, že odborná a mravní kvalifikace nabyvatele půdy zaručí, že úvěru nebude zneužito.

Na základě tohoto zákona a dalších právních předpisů³⁸⁷ bylo možné získat dva typy úvěrů – držebnostní a provozovací. Držebnostní úvěr představoval dlouhodobý úvěr s nezvyšitelným úrokem, který byl umořován podle smlouvy a byl ze strany věřitele nevypověditelný za podmínky, že dlužník své povinnosti řádně plnil. Tento úvěr byl poskytován k získání půdy do vlastnictví a byl připuštěn maximálně do výše devíti desetin

³⁸⁶ § 63 přidělového zákona.

³⁸⁷ Šlo zejména o tyto další právní předpisy: zákon č. 375 ze dne 30. října 1922, o stanovách Všeobecného fondu pro podporu vnitřní kolonizace při státním pozemkovém úřadě v Praze; zákon č. 68 ze dne 18. února 1921, o stanovách fondu československých legionářů při státním pozemkovém úřadě v Praze; nařízení vlády č. 630 ze dne 26. listopadu 1920, o náhradových knihách a náhradových bankách; finanční zákon republiky Československé č. 42 ze dne 4. dubna 1930, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1930; zákon č. 187 ze dne 18. prosince 1930, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1931 a zákon č. 199 ze dne 18. prosince 1931, kterým se stanoví státní rozpočet pro rok 1932.

přídělové ceny půdy. V případě obytných a hospodářských budov mohl činit jednu polovinu jejich přídělové ceny, a pokud se jednalo o jejich stavbu tak až devět desetin přídělové ceny půdy a jednu polovinu stavebního nákladu schváleného Státním pozemkovým úřadem. Pro zvláštní skupiny osob jako byli např. legionáři, vdovy a sirotci mohl být úvěr poskytnut i nad výše uvedené limity.

Druhý typ úvěru – úvěr provozovací – představoval pouze doplňkový druh úvěru drážebnostního. Na základě zákona č. 166/1920 Sb. z. a n. měl tento provozovací úvěr sloužit k opatření inventáře, živého i mrtvého, a dalších provozovacích prostředků.³⁸⁸ Tento úvěr mohl být poskytnut družstvům, sdružením osob, uvěrním sdružením nebo uvěrním družstvům pro jejich členy. Provozovací úvěr se poskytoval až do výše 75 % potřebného provozovacího kapitálu a nejdéle na dobu pěti let. Tato doba byla pak prodloužena na dobu deseti let.³⁸⁹ Úroková sazba u tohoto úvěru nesměla přesahovat bankovní sazbu národní banky.

Mimo těchto úvěrů byly poskytovány i jiné úvěry, které si vyžádala v určitý okamžik naléhavá potřeba, jako byl např. stavební úvěr, který poskytoval stavebním družstvům kolonistů na postavení budov pro své členy.

Tento zákon byl v námi sledovaném období novelizován jen jednou a to vládním nařízením ze dne 29. července 1933,³⁹⁰ kterým bylo zejména nově upraveno dražební řízení.

3.5.5. Zákon č. 354/1921 Sb. z. a n., o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu

³⁸⁸ § 13 zákona č. 166/1920 Sb. z. a n., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy.

³⁸⁹ Na základě vyhlášky Státního pozemkového úřadu č. 141 ze dne 3. července 1931, kterou se mění stanovky Všeobecného fondu pro podporu vnitřní kolonizace.

³⁹⁰ Vládní nařízení č. 158/1933 Sb. z. a n., kterým se mění a doplňuje zákon ze dne 11. března 1920, č. 166 Sb. z. a n., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy.

Zákon č. 354/1921 Sb. z. a n. ze dne 12. srpna 1921 stanovil, které statky a majetek nabýval československý stát.³⁹¹ Podle tohoto zákona Československý stát nabyl všech statků a všeho majetku,³⁹² které na území někdejšího mocnářství Rakousko-uherského, patřícím Československé republice, náležely bývalému císařství Rakouskému, bývalému království Uherskému, nebo jako společný majetek bývalému mocnářství Rakousko-uherskému, jakož i koruně rakouské a uherské a bývalé panovnické rodině rakousko-uherské dne 28. října 1918 a, pokud jde o území po 28. říjnu 1918 přivtělená, v den inkorporace těchto území.

Dále, které na Valčicku a Vitorazsku náležely zemi Dolnorakouské v den inkorporace tohoto území, a které na území přivtěleném od říše německé náležely koruně a říši německé a státům německým, jakož i bývalému císaři německému a jiným osobám panovnických rodin německých v den inkorporace tohoto území.

Podle tohoto zákona se majetkem a statky rozuměl veškerý majetek nemovitý i movitý,³⁹³ který zahrnoval veškerá majetková práva i pohledávky. Dále zde bylo upraveno, co se rozumělo majetkem bývalé panovnické rodiny.³⁹⁴ Za tento majetek a statky se rozuměly statky a majetek posledního panovníka Karla a jeho manželky Zity; dále jiných osob bývalé panovnické rodiny rakousko-uherské, zejména též bývalého následníka trůnu Františka Ferdinanda Este a jeho potomků; dále c. a k. rodinného fondu a statky a majetek stížené svěřenským svazkem korunního svěření císaře a krále Františka Josefa I. pro arciknížecí rod Habsbursko-Lotrinský.

³⁹¹ K tomu srv. MÜLLER, Z. O ztraceném paragrafu aneb přidělování konfiskátů (Několik poznámek k otázkám přechodu a převodu vlastnického práva). *AD NOTAM*. 1999, č. 3, s. 51.

³⁹² § 1 zákona č. 354/1921 Sb. z. a n., o převzetí statků a majetku, připadlých podle mírových smluv československému státu.

³⁹³ § 2 zákona č. 354/1921 Sb. z. a n., o převzetí statků a majetku, připadlých podle mírových smluv československému státu.

³⁹⁴ § 3 zákona č. 354/1921 Sb. z. a n., o převzetí statků a majetku, připadlých podle mírových smluv československému státu.

O tom, které osoby spadaly pod ustanovení § 1 č. 3 a § 3 č. 2 rozhodovalo ministerstvo vnitra po dohodě s ministerstvem zahraničních věcí. Obě ministerstva měla také poskytnout osobám, o jejichž statky a majetek šlo, nebo jejich oprávněným zástupcům bydlících v Československu, možnost, se v přiměřené, aspoň čtrnáctidenní lhůtě vyjádřit. Pokud by tyto osoby v Československu nebydlely, ani zde neměly oprávněného zástupce nebo plnomocníka, byl jim zřízen na návrh ministerstva vnitra zemským soudem v Praze opatrovník.³⁹⁵

3.5.6. Zákon č. 77/1922 Sb. z. a n., kterým se vydávají přechodná ustanovení k zákonu ze dne 8. dubna 1920, čís. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému), pokud jde o převzetí a náhradu za jednotlivé parcely nebo části parcel ze zabraného majetku pozemkového

Zákon č. 77/1922 Sb. z. a n., tzv. malý náhradový zákon,³⁹⁶ byl vydán 17. února 1922. Jeho účelem bylo zejména zjednodušit přidělové řízení, pokud Státní pozemkový úřad parcely přejímal i přiděloval.

Pozemkový úřad mohl podle zákona přejímat a přidělovat parcely nebo části parcel, pokud nebyla zmenšena úhrnná výměra zemědělské půdy téhož vlastníka v témže soudním okrese (obvodu okresního soudu) ležící o více než 5 procent při úhrnné výměře zemědělské půdy do 300 ha, 8 procent při úhrnné výměře zemědělské půdy do 500 ha, 15 procent při úhrnné výměře zemědělské půdy nad 500 ha.³⁹⁷ Avšak toto mezení odstavce neplatilo, pokud šlo o přiděl půdy ve veřejném zájmu, ke stavebním účelům nebo šlo o jinou než zemědělskou

³⁹⁵ § 4 zákona č. 354/1921 Sb. z. a n., o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu.

³⁹⁶ Zákon č. 77/1922 Sb. z. a n., kterým se vydávají přechodná ustanovení k zákonu ze dne 8. dubna 1920, čís. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému), pokud jde o převzetí a náhradu za jednotlivé parcely nebo části parcel ze zabraného majetku pozemkového.

³⁹⁷ § 15 zákona č. 77/1922 Sb. z. a n., kterým se vydávají přechodná ustanovení k zákonu ze dne 8. dubna 1920, čís. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému), pokud jde o převzetí a náhradu za jednotlivé parcely nebo části parcel ze zabraného majetku pozemkového.

půdu než. Za zemědělskou půdu se podle zákona považovala role, luka, zahrady, vinice a chmelnice.³⁹⁸

Tento zákon měl krátkého trvání, neboť jeho platnost byla stanovena pouze do konce roku 1924.³⁹⁹

3.5.7. Předpisy týkající se péče o zaměstnance

Na úpravu péče o zaměstnance, zakotvenou v náhradovém zákoně, navazovaly další právní předpisy, zejména zákon č. 130/1921 Sb. z. a n.,⁴⁰⁰ vládní nařízení č. 189/1921 Sb. z. a n.,⁴⁰¹ vládní nařízení č. 46/1923 Sb. z. a n.,⁴⁰² ve kterých se pojednává zejména o zabezpečení staropenzistů na zabraném majetku, vládní nařízení č. 496/1921 Sb. z. a n.,⁴⁰³ které upravovalo správu fondu pro zaopatření zaměstnanců.

Vládní nařízení č. 305/1922 Sb. z. a n.,⁴⁰⁴ včetně novel a vládní nařízení č. 318/1922 Sb. z. a n.,⁴⁰⁵ které předcházející vládní nařízení doplňovalo, představovaly základní prováděcí předpisy k náhradovému zákonu, týkající se zaopatření trvalých zaměstnanců.

³⁹⁸ Tamtéž, odst. 2 § 15 zákona č. 77/1922 Sb. z. a n., kterým se vydávají přechodná ustanovení k zákonu ze dne 8. dubna 1920, čís. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému), pokud jde o převzetí a náhradu za jednotlivé parcely nebo části parcel ze zabraného majetku pozemkového.

³⁹⁹ § 18 zákona č. 77/1922 Sb. z. a n., kterým se vydávají přechodná ustanovení k zákonu ze dne 8. dubna 1920, čís. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému), pokud jde o převzetí a náhradu za jednotlivé parcely nebo části parcel ze zabraného majetku pozemkového.

⁴⁰⁰ Zákon č. 130/1921 Sb. z. a n., kterým se upravují zaopatřovací požitky bývalých zaměstnanců na velkém majetku pozemkovém. A novela tohoto zákona zákon č. 215/1922 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňuje zákon ze dne 18. března 1921, č. 130 Sb. z. a n., kterým se upravují zaopatřovací požitky bývalých zaměstnanců na velkém majetku pozemkovém.

⁴⁰¹ Vládní nařízení č. 189/1921 Sb. z. a n., kterým se provádí zákon ze dne 18. března 1921, č. 130 Sb. z. a n., o úpravě zaopatřovacích požitků bývalých zaměstnanců na velkém majetku pozemkovém.

⁴⁰² Vládní nařízení č. 46/1923 Sb. z. a n., kterým se doplňuje vládní nařízení ze dne 13. května 1921, č. 189 Sb. z. a n., o úpravě zaopatřovacích požitků bývalých zaměstnanců na velkém majetku pozemkovém, a částečně se mění vysvětlivky k nařízení tomuto.

⁴⁰³ Vládní nařízení č. 496/1921 Sb. z. a n., jímž upravuje se správa fondu pro zaopatření zaměstnanců velkostatku, zřízeného podle § 73 zákona ze dne 8. dubna 1920, č. 329 Sb. z. a n., a příspěvek vlastníků zabraného majetku pozemkového k fondu tomu.

⁴⁰⁴ Vládní nařízení č. 305/1922 Sb. z. a n., kterým vydávají se předpisy k § 75 zákona ze dne 8. dubna 1920, č. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému) ve znění novely ze dne 13. července 1922, č. 220 Sb. z. a n., o zaopatření trvalých zaměstnanců na velkém majetku pozemkovém.

⁴⁰⁵ Vládní nařízení č. 318/1922 Sb. z. a n., kterým doplňuje se nařízení vlády republiky Československé ze dne 21. října 1922, č. 305 Sb. z. a n., jímž vydávají se předpisy k § 75 zákona ze dne 8. dubna 1920, č. 329 Sb. z. a n.

Vládní nařízení č. 305/1922 Sb. z. a n. zejména stanovilo podmínky pro posuzování zaměstnance jako zaměstnance trvalého, který měl nárok na zaopatření podle tohoto nařízení. Zaměstnanci, kteří splňovali tyto podmínky, měli nárok na některý z následujících čtyř způsobů zaopatření.

První způsob představoval přiděl vhodných nemovitostí za výhodnějších úvěrových podmínek či s příspěvkem na pokrytí přidělové ceny. Pokud zaměstnanci konkurovali ostatním uchazečům o přiděl, byla jim zpravidla dáována přednost. Druhý způsob spočíval ve zprostředkování, přikázání nebo opatření vhodného zaměstnání na zabraném majetku, přidělovaném majetku anebo ve státní nebo jiné veřejné službě. Třetí způsob představovalo finanční odškodnění, které se vypočítávalo podle několika kritérií, například podle doby služby a její povahy nebo dle rodinných poměrů zaměstnance. Toto odbytné průměrně činilo u zřízence 9.040,- Kč, u úředníka 25.900,- Kč, u dělníka 3.350,- Kč a u deputátníka 4.570,- Kč. Čtvrtým způsobem bylo starobní nebo invalidní zaopatření.

O způsobu zaopatření rozhodoval Státní pozemkový úřad, který mohl zároveň uložit podmínky nebo odmítnout způsob zaopatření a odškodnění, které zaměstnanec požadoval, a to za podmínky, že k tomu měl závažné důvody týkající se provádění pozemkové reformy.

Pokud o zaopatření zaměstnance rozhodovala obvodová úřadovna, umožnilo toto nařízení od jejího rozhodnutí podat stížnost do 14 dnů k pozemkovému úřadu. Z rozhodnutí úřadu byla možná stížnost, do 14 dnů od doručení rozhodnutí, k devítičlenné rozhodčí komisi.⁴⁰⁶

(zákona náhradového) ve znění novely ze dne 13. července 1922, č. 220 Sb. z. a n., o zaopatření trvalých zaměstnanců na velkém majetku pozemkovém.

⁴⁰⁶ Jednací řád rozhodčí komise byl vydán vládním nařízením č. 374/1922 Sb. z. a n.

Nárok na zaopatření museli zaměstnanci ohlásit Státnímu pozemkovému úřadu nejpozději do dne skutečného převzetí zabraného majetku, na kterém zaměstnanec vykonával práci nebo službu. Pokud svůj nárok nemohl zaměstnanec ohlásit pro nepřekonatelné překážky, měl zaměstnanec povinnost tento nárok ohlásit dodatečně po jejich pominutí a zároveň existenci nepřekonatelné překážky doložit. K nárokům ohlášeným po uplynutí tříměsíční lhůty po dni skutečného převzetí nebo uplynutí třiceti dnů ode dne rozvázání pracovního nebo služebního poměru, pokud tato skutečnost nastala po skutečném převzetí zabraného majetku, Státní pozemkový úřad nepřihlížel a nárok zamítl.

Závěr

V případě pozemkové reformy prvním právním krokem československého státu byl zákon č. 32/1918 Sb. z. a n. z 9. listopadu 1918, o obstavení velkostatků. Zákon znamenal prozatímní omezení, nikoliv zrušení vlastnického práva, konkrétně omezení právní dispozice s půdou, aby tak nemohl být zmařen cíl pozemkové reformy. Omezení dispozice bylo vázáno na souhlas příslušného správního úřadu. Tento zákon neznamenal ale ještě vlastní vyvlastnění a dokonce ponechával výnos z obstaveného majetku k dispozici vlastníkům.

Dalším významným předpisem pozemkové reformy, který obsahoval pojetí pozemkové reformy a záboru byl zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o záboru velkého majetku pozemkového z 16. dubna 1919, kterého prováděly další právní předpisy. Jednak se jednalo o zákon přidělový č. 81/1920 Sb. z. a n. a zákon náhradový č. 329/1920 Sb. z. a n.

Autorem přidělového zákona č. 81/1919 Sb. z. a n. z 30. ledna 1920 byl Karel Viškovský, který se pak stal předsedou Státního pozemkového úřadu. Státní pozemkový úřad vznikl na základě č. 330/1919 Sb. z. a n. ze dne 11. června 1919. Hlavním úkolem tohoto úřadu bylo provádění záboru, ocenění zabraného majetku pro účely náhrady a rozhodování o tom, jakým způsobem bude půda přidělena.

Náhradový zákon č. 329/1920 Sb. z. a n. z 8. dubna 1920 byl připraven Edvardem Vondruškou ve spolupráci s Janem Krčmářem. Vyvlastnění dle tohoto zákona mělo být prováděno v zásadě za náhradu a po provedeném řízení, ve vztahu k ustanovení mírových smluv se prosadilo neposkytnutí náhrady určitým kategoriím nepřátelských osob a příslušníkům bývalé vládnoucí panovnické rodiny Habsbursko-Lotrinské.

Vedle těchto nejzákladnějších předpisů byla vydána celá řada dalších právních předpisů, s pozemkovou reformou souvisejících. Při vytváření jednotlivých zákonů hrály významnou roli jednotlivé politické strany. Nejvíce charakter zákonů ovlivnila agrární strana a strana sociálně demokratická. Tyto strany také mezi sebou sehrály největší boj o voličstvo na venkově. Nakonec rozhodující vliv na přípravě a provedení reformy získala strana agrární vedená A. Švehlou, jejíž program podpořily široké vrstvy obyvatelstva.

Pozemková reforma představovala jakési odčinění pobělohorského období, které mělo pro naše obyvatelstvo dalekosáhlé důsledky nejen v oblasti náboženské, ale i ve sféře majetkové, kdy došlo k velkému přesunu pozemkového vlastnictví z domácích vlastníků na cizí šlechtu. To bylo také důvodem, proč československý stát postupoval ve vyvlastnění pozemkového vlastnictví mnohem radikálněji než v jiných oblastech. Pozemková reforma směřovala zásadně k přesunu vlastnictví velké části půdy do rukou českých a slovenských vlastníků.

Celá konstrukce pozemkové reformy ukázala, že v principu se prosadila myšlenka, že vlastnictví půdy je zvláštní kategorií majetkoprávních vztahů, které může být ve veřejném zájmu omezeno, a to dokonce i vyvlastněním provedeným za náhradu. V pozemkové reformě lze spatřit i prvky konfiskační, tj. vyvlastnění bez náhrady, jak bylo výše uvedeno.

Pozemková reforma se realizovala v období od listopadu 1918 až do roku 1936, kdy byla přechodně zastavena z nedostatku státních finančních prostředků i zájemců o půdu ze strany obyvatelstva, neboť jeho velká část byla více méně uspokojena.

Závěrem lze konstatovat, že pozemková reforma byla nezbytným sociálním, ekonomickým a politickým opatřením a Československá republika se jí nemohla vyhnout. I když znamenala podstatný zásah do pozemkového vlastnictví, šlo však o nutný krok, jehož provedení si žádala většina obyvatelstva nového československého státu. Pozemková reforma nesla také s sebou celou řadu vad, což mohlo být i zapříčiněno rychlým projednáváním jednotlivých právních předpisů, které se jí týkaly.

Resumé

In terms of the land reform the first step of the Czechoslovak state was Act No. 32/1918 Sb. z. a n. of 9 November 1918 on Impounding Estates. This act involved temporary limitation rather than abolishment of ownership – more specifically a limitation on legal disposition with land in order to avoid frustrating the objective of land reform. The limitation of disposition was linked to approval by relevant public authority. This act, however, brought about no expropriation and even left the proceeds from the impounded assets to their original owners.

Another important land reform legislation, containing the land reform and appropriation approach, was Act No. 215/1919 Sb. z. a n. of 19 April 1919 on Appropriations of Large Land Assets, as implemented by further legislation – the Allotment Act No. 81/1920 Sb. z. a n. and the Compensations Act No. 329/1920 Sb. z. a n.

The Appropriations Act No. 81/1919 Sb. z. a n. of 30 January 1919 was authored by Karel Viškovský, later to become the chair of State Land Office. The State Land Office was established by Act No. 330/1919 Sb. z. a n. of 11 June 1919. The main task of this office was to perform the appropriation, to perform pricing of the assets seized for the purpose of compensations, and to make decisions on how the land was to be allotted.

The Compensations Act No. 329/1920 Sb. z. a n. of 8. April 1920 was prepared by Edvard Vondruška in collaboration with Jan Krčmář. According to this act, expropriation was to be performed in principle against a compensation and following a procedure. Regarding the peace treaties, a denial of compensation was enforced with respect to some categories of hostile persons and to members of the ex-ruling royal House of Habsburg-Lorraine.

Along with these essential acts a range of other land reform relevant legislation was adopted. Political parties played significant role in drafting individual acts. The Agrarian Party and Social Democratic Party were the two to have had the greatest influence on the character of these laws. These parties were also the greatest competitors for rural electorate. In the end, the Agrarian Party led by Antonín Švehla and supported in its programme by wide public had decisive influence on drafting and implementing the land reform.

To some extent the land reform was countering the period following the defeat of Czech estates at Bílá Hora in early years of the Thirty Years' War, a period of vast impact on Czech population in both religious and property terms, as land ownership had been largely transferred from domestic owners to foreign nobility. That was also the reason why the Czechoslovak state was much more radical in land assets expropriation than in other areas. The aim of the land reform was in principle to transfer large proportion of land into the hands of Czech and Slovak owners.

The entire concept of land reform showed, that in principle the following idea was asserted: land ownership is a peculiar category of property relationships that can be limited in public interest, even to the point of expropriation against a compensation. As stated above, the land reform also included confiscation (expropriation with no compensation) elements.

The land reform was implemented from November 1918 until 1936 when it was temporarily halted due to lack of state finances as well as of applicants for land from general public – at that point large part of had already been more or less satisfied.

To conclude we can note that the land reform was a necessary social, economic, and political measure the Czechoslovak republic could not avoid. Even though it meant a substantial inference into land ownership, it was a necessary step, requested by majority of population of the new Czechoslovak state. Land reform was also accompanied by a range of mistakes that could be due to quick debates on individual relevant pieces of legislation.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

CĚSAR, J. Řešení rolnické otázky sociální demokracií v letech 1918-1920. *Československý časopis historický*. 1957, roč. VI.

ČERVINKA, E. *Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatech římskokatolické církve*. Praha 1933.

FÁBRY, V. *Československé pozemkové právo*. Praha: Orbis, 1977.

HAUSHOFER, H. *Die agrarreformen der österich-ungarischen Nachfolgestaaten*. Mnichov 1929.

HORÁK, O. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-457-9

KOLEKTIV autorů. *Československé pozemkové právo*. Praha: Panorama, 1987.

KOLEKTIV. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek III. Brno: nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, 1934.

KOŤÁTKO, J. *Pozemková reforma v Československu*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949.

KRČMÁŘ, J. *Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového ze dne 16. dubna 1919 č. 215 Sb. z. a n.* Praha: František Řivnáč, 1919.

KRČMÁŘ, J. *Právo občanské*. Díl II. Praha 1928.

KREJČÍ, D. Některá pochybná ustanovení zákona záborového. *Časopis pro právní a státní vědu*. 1921.

KUKLÍK, J. *Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium s.r.o., 2010. ISBN 978-80-87284-12-4

LEGER, K. *Přidělování zbytkových statků*. Praha 1924.

- LINHART, B. Zabráni velkostatku bez náhrady. *Naše doba*. 1920, roč. 27.
- MACEK, J. *Znárodnění a zlidovění české půdy*. Praha 1918.
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. vyd. Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-167-7
- MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4
- MARUŠÁK, K. *Šlechta, velkostatek a pozemková reforma*. Brno: nakladatel A. Piša, 1919.
- MODRÁČEK, F. *Zabráni velkostatků a jich osídlení*. Praha 1919.
- MODRÁČEK, F. *Družstevní statek a pozemková reforma*. Praha 1921.
- MÜLLER, Z. O ztraceném paragrafu aneb přidělování konfiskátů (Několik poznámek k otázkám přechodu a převodu vlastnického práva). *AD NOTAM*. 1999, č. 3.
- OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-791-7
- OTÁHAL, M. *Zápas o pozemkovou reformu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.
- PAVEL, A. *Pozemková reforma československá*. Praha: Novina, 1937.
- PEKAŘ, J. *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. 2. vyd. Praha: Průmyslová tiskárna v Praze, 1923.
- PEROUTKA, F. *Budování státu*. Díl I., Praha 1933.
- PIMPER, A. *Program české strany agrární*. Praha 1903.
- PRŮCHA, V. a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918-1992*. Díl I. Období 1818-1945. Brno: Doplněk, 2004. ISBN 80-7239-147-X
- PRŮCHOVÁ, I., CHYBA, J. *Omezení vlastnického práva k pozemku z důvodu obecného zájmu*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1959-X
- PŠENIČKOVÁ, J. *Zbytkové statky v Čechách 1918-1948*. Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1998. ISBN 80-85475-43-X

SEDLÁČEK, J. *Pozemková reforma. Pět civilistických úvah o zaboru velkého majetku pozemkového a o tom, co se zaborem souvisí.* Brno 1922.

SLEZÁK, L. Pozemková reforma v Československu 1919-1935. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 21. a 22. dubna 1994: Československá pozemková reforma 1919-1935a její mezinárodní souvislosti.* Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 1994.

STIEBER, M. *Pozemková reforma. (s úplným textem zaborového zákona).* Praha: Nákladem spolku českých právníků Všehrd, 1919.

UNIVERSUM. *Všeobecná encyklopedie.* 3. díl. Praha: Euromedia Group k. s. – Odeon, 2002. ISBN 80-207-1116-3

VOŽENÍLEK, J. *Pozemková reforma v Československé republice.* Praha: Knihovna české agrární společnosti, nákladem Rolnické tiskárny v Praze, 1924.

VOŽENÍLEK, J. *O naší pozemkové reformě.* Praha 1931.

VOŽENÍLEK, J. *O rozdělení velkostatků k účelům vnitřní kolonisace v ČSR.* Praha 1919.

VYKOUPILOV, J. *Slovník českých dějin.* Brno: Julius Zirkus, 2002. ISBN 80-902782-0-5

WEYR, F. *Zur Lehre von den konstitutiven und deklaratorischen Akten Öster.* Zeitschrift für öffentliches Recht, III., roč. 1917.

WIEHEN, J. *Bodenreform der tschechoslowakischen Republik.* 1924.

Prameny:

Zákon č. 32/1818 Sb. z. a n., o obstavení velkostatků

Zákon č. 215/1919 Sb. z. a n., o zabrání velkého majetku pozemkového.

Zákon č. 118/1920 Sb. z. a n., o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém.

Zákon č. 81/1920 Sb. z. a n. – přidělový zákon.

Zákon č. 329/1920 Sb. z. a n., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n.

Zákon č. 108/1921 Sb. z. a n.

Zákon č. 421/1919 Sb. z. a n., kterým se mění obecní statek v kmenové obecní jmění.

Zákon č. 61/1918 Sb. z. a n.

Zákon č. 309/1920 Sb. z. a n., o dávce z majetku a dávce s přírůstkem na majetek.

Zákon č. 318/1919 Sb. z. a n., o zajištění půdy drobným pachtýřům.

Zákon č. 254/1920 Sb. z. a n., o vybírání správního příspěvku k úhradě správních výloh, spojených s prováděním § 63 zákona ze dne 30. 1. 1920, č. 81 Sb. z. a n. (zákonu přidělového), o prozatímním pachtu.

Zákon č. 166/1920 Sb. z. a n., o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy.

Zákon č. 354/1921 Sb. z. a n., o převzetí statků a majetku, případných podle mírových smluv československému státu.

Zákon č. 77/1922 Sb. z. a n., kterým se vydávají přechodná ustanovení k zákonu ze dne 8. dubna 1920, čís. 329 Sb. z. a n. (zákonu náhradovému), pokud jde o převzetí a náhradu za jednotlivé parcely nebo části parcel ze zabraného majetku pozemkového.

Vládní nařízení č. 61/1920 Sb. z. a n.

Vládní nařízení č. 630/1920 Sb. z. a n.

Vládní nařízení č. 53/1921 Sb. z. a n.

Vládní nařízení č. 536/1920 Sb. z. a n.

Vládní nařízení č. 451/1920 Sb. z. a n., o obvodových úřadovnách pozemkového úřadu.

Vládní nařízení č. 225/1921 Sb. z. a n., kterým se mění nařízení vlády ze dne 6. července 1920, č. 451 Sb. z. a n., o obvodových úřadovnách pozemkového úřadu.

Nález Nejvyššího správního soudu sp. zn. 8338/20 ze dne 21. října 1920.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu R I 47/23 ze dne 23. ledna 1923.

